

Morena

Prace Wielkopolskiego Parku Narodowego

Ochrona przyrody w twórczości
Profesora Adama Wodziczki

PRACE I MATERIAŁY WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO
PUBLICATIONS OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

MORENA

Zeszyt 16

OCHRONA PRZYRODY W TWÓRCZOŚCI
PROFESORA ADAMA WODZICZKI

NATURE CONSERVATION IN PUBLICATIONS BY
PROFESSOR ADAM WODZICZKO

Redaktor:
Edited by:
Andrzej Kostrzewski

JEZIORY 2013

RADA REDAKCYJNA

Przewodniczący: Waldemar Żukowski
Członkowie: Adam Kaczmarek, Andrzej Kostrzewski, Jolanta Ratajczak

KOMITET REDAKCYJNY

Redaktor Naczelny: Andrzej Kostrzewski
Członkowie: Andrzej Bereszyński, Andrzej Czerniak, Adam Choiński, Bohdan Drogoszewski,
Marian Harasimiuk, Janusz Kochanowski, Leszek Kolendowicz, Leon Kozacki,
Ireneusz Lewicki, Jerzy Mastyński, Andrzej Mizgajski, Jerzy Siepak
Sekretarz Redakcji: Jarosław Wyczyński

RECENZENCI ZAMIESZCZONYCH ARTYKUŁÓW

Prof. dr hab. Waldemar Żukowski, dr Robert Ostafiński-Bodler

Fotografie: Jarosław Wyczyński

Wydano nakładem Wielkopolskiego Parku Narodowego

Copyright © by Wielkopolski Park Narodowy, 2013, Jezioro, Poland

ISBN 978-83-63400-70-5
ISSN 1230-672X

Fotografia na okładce: Plaskorzeźba prof. Adama Wodziczki umieszczona
w Muzeum Przyrodniczym WPN w Jeziorach (autor Mieczysław Król)

Projekt okładki: Wydawnictwo Sorus

Skład, łamanie komputerowe i redakcja techniczna:
Bogucki Wydawnictwo Naukowe
61-576 Poznań, ul. Górna Wilda 90

Druk i oprawa:
Uni-druk, ul. Przemysłowa 13, 62-030 Luboń

Printed in Poland

SPIS TREŚCI

I. PROFESOR ADAM WODZICZKO – INICJATOR UTWORZENIA WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO	5
<i>Andrzej Dzięczkowski, Karol Latowski – Homagium uczonemu, pedagogowi i twórcy trzech parków narodowych – Profesorowi Adamowi Wodzicze . . . . .</i>	<i>9</i>
II. OCHRONA PRZYRODY W POLSKIM USTAWODAWSTWIE	57
<i>Konrad Różowicz – Charakter prawny terminu do zgłoszenia roszczeń wskazanych w treści art. 129 ustawy Prawo Ochrony Środowiska . . . . .</i>	<i>61</i>
<i>Konrad Różowicz – Problematyka zrównoważonego rozwoju w ustawodawstwie polskim ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień ochrony środowiska . . . . .</i>	<i>65</i>
III. RECENZJE	69
<i>Karol Latowski – Recenzja: „Przewodnik przyrodniczy po ziemi kłobuckiej. Zielony wierzchołek Śląska” . . . . .</i>	<i>71</i>
<i>Karol Latowski – Recenzja: „Turystyka w Parkach Krajobrazowych” . . . . .</i>	<i>75</i>
<i>Karol Latowski – Recenzja: „Obszary Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim. . . . .</i>	<i>79</i>
IV. KRONIKA	81
<i>Rafał Urbanowicz – Kalendarium Wielkopolskiego Parku Narodowego 2011 . . . . .</i>	<i>83</i>
<i>Rafał Urbanowicz – Kalendarium Wielkopolskiego Parku Narodowego 2012 . . . . .</i>	<i>85</i>

CONTENTS

I. PROFESSOR ADAM WODZICZKO – THE INITIATOR OF ESTABLISHING THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK	5
<i>Andrzej Dzięczkowski, Karol Latowski</i> – In homage to the scholar, educator and creator of the three national parks	9
II. NATURE CONSERVATION IN POLISH LEGISLATION	57
<i>Konrad Różowicz</i> – The legal nature of the term to submit claims regulated in article 129 Environmental Law	61
<i>Konrad Różowicz</i> – The issue of sustainable development in Polish law with particular emphasis on environmental issues	65
III. REVIEWS.	69
<i>Karol Latowski</i> – Review: “Nature guide to the Land Kłobuck. Green top of Silesia”	71
<i>Karol Latowski</i> – Review: “Tourism in the landscape parks”	75
<i>Karol Latowski</i> – Review: “Natura 2000 Territories in Warmińsko-Mazurskie Province” . .	79
IV. CHRONICLE	81
<i>Rafał Urbanowicz</i> – 2011 agenda of the Wielkopolska National Park.	83
<i>Rafał Urbanowicz</i> – 2012 agenda of the Wielkopolska National Park.	85

I. PROFESOR ADAM WODZICZKO – INICJATOR UTWORZENIA WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO

I. PROFESSOR ADAM WODZICZKO – THE INITIATOR OF
ESTABLISHING THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Głaz prof. A Wodziczki (fot. Jarosław Wyczyński)

Andrzej Dzieczkowski, Karol Latowski

Lasy – to dostępne dla wszystkich sanatoria przyrody
(Adam Wodziczko, 1936)

HOMAGIUM UCZONEMU, PEDAGOGOWI I TWÓRCY TRZECH PARKÓW NARODOWYCH – PROFESOROWI ADAMOWI WODZICZCE

IN HOMAGE TO THE SCHOLAR, EDUCATOR AND CREATOR
OF THE THREE NATIONAL PARKS

I. Z KART DROGI ŻYCIOWEJ

Na 2012 rok przypadają dwie ważne daty związane z działalnością naukową Adama Wodziczki – 90. rocznica Jego starań o utworzenie Wielkopolskiego Parku Narodowego rozpoczętych w 1922 roku i 80. rocznica opublikowania artykułu, w którym sformułował ochronę przyrody jako nową, interdyscyplinarną gałąź wiedzy przyrodniczej. Ta druga rocznica powiązana jest ponadto z początkiem mniej znanych dokonań, a dotyczących opracowania nowej, oryginalnej terminologii przyrodniczej. To właśnie w 1932 roku Adam Wodziczko wprowadził pojęcie *fizjotaktyka*, określające, najogólniej ujmując, ogół relacji człowieka wobec przyrody. Z tego względu żywo interesował się problematyką dydaktyczną na wszystkich poziomach edukacji, począwszy od etapu przedszkolnego, a na kształceniu akademickim skończywszy. Za nieodzowne uznawał stworzenie takiego systemu upowszechniania wiedzy przyrodniczej, który obejmować będzie wszystkie warstwy polskiego społeczeństwa, bez względu na ich kategoryzację.

W naszym artykule nie zamierzamy jednak przytaczać szczegółów z biografii tytułowego bohatera, gdyż czytelnik może zapoznać się z nimi w licznych opracowaniach z tego zakresu. Bogaty wykaz rozmaitych autorów, obejmujący kilkadziesiąt oddzielnych publikacji omawiających drogę życiową i osiągnięcia naukowe, zamieszczamy w oddzielnym zestawieniu. Pragniemy natomiast zwrócić uwagę na mniej znane epizody z życia i pomijane szczegóły z Jego, jakże bogatego dorobku naukowego i nad wyraz owocnej aktywności społecznej. Przede wszystkim chcielibyśmy podkreślić ogrom twórczej pracy pisarskiej, wyrażony ogłoszeniem 471 artykułów. Dotychczas wielu autorów podawało, że Adam Wodziczko opublikował około 200 prac (m.in. Władysław Szafer, Jarosław Urbański, Helena Szafranówna) bądź 250 prac (Wiesław Hap). Okazało się jednak, że nasza wnikliwa kwerenda pozwoliła zebrać ponad lub niemal dwójnasób tych szcunków. Ażeby zobrazować ten imponujący rozmiar dokonań Adama Wodziczki, w drugiej części artykułu przytaczamy

Ryc. 1. Profesor dr Adam Wodziczko (1887–1948)

pełny, chronologicznie uszeregowany wykaz Jego twórczości. Nawet pobieżny jej przegląd uzmysławia obszerność merytorycznych zainteresowań i zarazem niezwykle wyrazistą i patriotyczną postawę Profesora wobec społecznych wyzwań i zagrożeń występujących w niepodległej Polsce, dopiero dźwigającej się spod trzech zaborów.

Jednym z bardzo ważnych momentów w życiu Wodziczki, kwitowanych przez wszystkich Jego biografów zazwyczaj jednym tylko zdaniem, była przynależność w czasie studiów do stowarzyszenia Eleusis. Prawie nikt z piszących nie wyjaśnia, jakie cele przyświecały jej członkom i jakie zadania propagowała ta organizacja. A był to niewątpliwie znaczący okres kształtowania Jego późniejszej postawy życiowej. W czasie studiów (1906–1911) krakowskie środowisko akademickie charakteryzowała ożywiona aktywność społeczna, wynikająca z dużego napływu na uczelnię galicyjskiej młodzieży wiejskiej oraz z terenów byłego zaboru rosyjskiego, odznaczających się tendencjami rewolucyjnymi. Specyficzne stanowisko wśród tego ruchu akademickiego zajmowało stowarzyszenie poczwórnej wstrze-

mięźliwości (od alkoholu, nikotyny, hazardu i rozpusty) pod nazwą Eleusis, założone w Krakowie w styczniu 1903 roku przez Wincentego Lutosławskiego (1863–1954). Lutosławski był wybitnym profesorem filozofii, nawiązującym do mesjanizmu polskiego romantyzmu. Ten kierunek filozoficzny nosi nazwę „eleuteryzmu Lutosławskiego”. Ponadto zasłynął jako twórca oryginalnej metody analizy ilościowej (stylometrii), rozstrzygającej o autorstwie i czasie powstania dzieła literackiego.

Szerzącemu się zastraszająco i groźnemu wówczas w Galicji alkoholizmowi Lutosławski starał się przeciwstawić, zakładając najpierw we Lwowie 22 czerwca 1902 roku towarzystwo Eleuteria, przemianowane niebawem na Wyzwolenie, a mające także swój oddział w Krakowie. Stowarzyszenie działało bardzo prężnie, a programowo dążyło do odrodzenia moralnego i narodowego, do niepodległości Polski. W tym środowisku społecznym Wodziczko rozpoczął bardzo intensywną działalność. Dość nadmienić, że w 1912 r. został prezesem Zarządu Głównego towarzystwa Eleusis w Krakowie, był też członkiem Komisji Rewizyjnej towarzystwa Wyzwolenie. Funkcję sekretarza pełnił wtedy Jan Marian Dobrowolski (1886–1958), późniejszy profesor Uniwersytetu Poznańskiego, w latach 1925–1939 i 1945–1958 kierujący początkowo Zakładem Botaniki i Uprawy Roślin Lekarskich, przekształconym następnie w Katedrę Botaniki Farmaceutycznej.

Z innych znanych elsów należy również wspomnieć późniejszych znamienitych profesorów: Józefa Kostrzewskiego (1885–1969) – archeologa i muzeologa, wybitnego znawcę archeologii ziem polskich i twórcę poznańskiej szkoły archeologicznej, czy gimnazjalnego kolegę Stanisława Pigoń (1885–1968) – historyka literatury, zwłaszcza polskiego romantyzmu, stojącego na czele Eleusis w okręgu śląskim. A zatem nie ulega wątpliwości, że obie przywołane tu organizacje były świetnymi szkołami kształtowania osobowości ówczesnej młodzieży.

Tematyka walki z alkoholizmem była poruszana nie tylko na zebraniach człon-

ków tych stowarzyszeń, ale również w domowych rozmowach rodzinnych, bowiem przedwcześnie zmarła siostra Kazimiera Wodziczówna (1884–1912), druga Jego siostra Romana (1891–1976), a także żona (od lipca 1913 r.) Janina Tomkowiczówna były elskami. Bezpośredni kontakt z Lutostawskim i jego poglądami wywarł przemowny wpływ na szerokie horyzonty myślowe i działalność społeczną Wodziczki. Aktywności w tej mierze nie zaniechał po przeniesieniu się do Poznania (1920 r.), gdzie 1 listopada 1924 roku poprowadził zjazd założycielski Związku Nauczycieli Abstynentów. Uniwersytet Poznański był jedyną wówczas uczelnią wyższą w Polsce, na której odbywały się systematycznie wykłady o alkoholizmie prowadzone m.in. przez Wodzickę. Zaangażowanie w tej problematyce znajduje odbicie w szeregu publikacji, a ponadto przełożyło się na środowiskowe uznanie. Dokładnie w rok później Wodziczko zostaje wybrany na zastępcę prezesa wspomnianego związku.

Spośród początkowych przedsięwzięć Wodziczki w okresie poznańskim, a trwających aż do Jego przedwczesnej śmierci, do najważniejszych należała kwestia utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego i koniecznych dla niego zabezpieczeń prawnych. Po raz pierwszy wystąpił w tej sprawie w dniu 17 października 1922 roku na posiedzeniu naukowym Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, kiedy to referował pracę „Rzadkie rośliny w jeziorach Kociołek i Skrzyńka pod Poznaniem”. To właśnie wówczas wypowiedział się o potrzebie utworzenia – jak to określał – „Wielkopolskiego Parku Przyrody”. Idea ta, jak się później okazało, wymagała z Jego strony stałego, wieloletniego mobilizowania wszystkich ludzi dobrej woli, zarówno pracujących społecznie, aktywnych zawodowo w różnych dziedzinach nauki, jak i zatrudnionych w sferze administracyjnej, by przyczyniali się do prawnego urzeczywistnienia wspomnianego parku. Ten jasno wytyczony cel wspierał pełnym oddaniem i z niezwykłą żarliwością słowem mówionym przy nadarzających się okazjach w

różnych gremiach oraz słowem pisanim. Był to właściwie początek Jego dokonań na polu ochrony przyrody, która okazała się najtrwalszą i najpłodniejszą dziedziną twórczości naukowej i działalności społecznej. Swoje artykuły z tego zakresu i z pokrewnych pól badawczych zamieszczał w rozmaitych periodykach naukowych („Chrońmy Przyrodę Ojczyzną”, „Czasopismo Geograficzne”, „Kosmos”, „Ochrona Przyrody”, „Przegląd Geograficzny”, „Sylvan”, „Ziemia”, „Życie Nauki”), w naukowych wydawnictwach ogólnokrajowych i regionalnych (Biuro Delegata Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego ds. Ochrony Przyrody, Główny Urząd Planowania Przestrzennego, Krajobrazy Roślinne Polski, Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego, Państwowa Rada Ochrony Przyrody, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Roczniki Śląskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, Wydawnictwo Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody), w specjalistycznych czasopismach fachowych („Echa Leśne”, „Ogródek Działkowy”, „Przegląd Leśniczy”, „Przegląd Krajoznawczy”, „Przyroda i Technika”, „Wiadomości Korespondenta Rolnego”, „Wychowanie Fizyczne”), w czasopismach popularyzujących wiedzę przyrodniczą dla rozmaitych grup społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem młodzieży („Akwarium i Terrarium”, „Czasopismo Przyrodnicze Ilustrowane”, „Czuj Duch”, „Dziś i Jutro”, „Młody Rolnik”, „Młody Przyrodnik”, „Orlątko”, „Przegląd Krajoznawczy”, „Przyjaciół Szkoły”, „Wiadomości Aptekarskie”, „Zagończyk”). Opiniotwórczą skuteczność zapewniały również Jego liczne artykuły drukowane w lokalnych periodykach i prasie codziennej („Dziennik Poznański”, „Express Poznański”, „Głos Wielkopolski”, „Kurier Poznański”, „Kronika Miasta Poznania”, „Salon Literacki”, „Słowo Pomorskie”, „Wielkopolska Ilustracja”), którymi zjednywał sobie przychylność dla głoszonych przez siebie ochroniarских idei.

Wśród mniej upowszechnionej aktywności warto zasygnalizować zasługi Wo-

dziczki przejawiające się bezkompromisową troską o utrzymanie na terenach miejskich Poznania wysokiego udziału przestrzeni z roślinnością, zwłaszcza drzewiastą, nazywanych „zielonymi płucami”. Temu zagadnieniu poświęcił bardzo wiele uwagi, co najdobitniej wyrażają drukowane artykuły. Był w tej mierze nie tylko strażnikiem właściwego utrzymania zieleni miejskiej i jej nieprzejednanym obrońcą, ale też aktywnym współpracownikiem administracyjnych agend. O takiej właśnie nad wyraz przykładowej współpracy można przeczytać we wspomnieniach Władysława Czarneckiego (1895–1983), wybitnego architekta i poznańskiego urbanisty, projektodawcy zieleni miejskiej, którego postulaty zyskały szeroki rozgłos, uchodząc w kraju za „normy poznańskie”. Z zamieszczonego wykazu upowszechnionych drukiem artykułów wynika, że dla Wodniczki środowisko leśne było najważniejszym komponentem krajobrazu kulturowego, który musiał podlegać odpowiedniej ochronie. Stąd też nasz wybór motta!

Równolegle z zabiegami o utworzenie Wielkopolskiego Parku Narodowego Wodniczko zapoczątkował szeroko zakrojone prace inwentaryzacyjne zabytków przyrody na obszarze całej ówczesnej Polski północno-zachodniej obejmującej Wielkopolskę, Kujawy i Pomorze. W tym wielkim przedsięwzięciu brało udział wielu znanych przyrodników, wśród których szczególnie wyróżniało się kilku Jego najzdolniejszych uczniów – studentów biologii, a mianowicie – Feliks Krawiec (1906–1939), Zygmunt Czubiński (1912–1967) i Jarosław Urbański (1909–1981). Gdy po kilkunastu latach pieczołowitego gromadzenia w Komitecie Ochrony Przyrody w Poznaniu danych o osobliwościach przyrodniczych z terenu województwa poznańskiego (w granicach sprzed 1 kwietnia 1938 r.) opublikowana została obszerna, blisko 500-stronicowa monografia pt. „Pomniki i zabytki przyrody Wielkopolski”, Wodniczko w napisanym przez siebie wstępie tak pięknie wołał: „Bo tylko w harmonii z swojską przyrodą, matką naszą rodzoną, której drogie rysy winniśmy ochronić i zachować dla

potomności, w uzgodnieniu z nią wszelkich czynności gospodarczych, możemy znaleźć trwałe warunki zdrowego życia i rozwoju rodzimej kultury”.

Jak już wspomnieliśmy, najważniejszym polem aktywności Wodniczki stała się ochrona przyrody, nowoczesnie pojęta jako dynamiczna i twórcza idea, ale również arena działalności naukowej. W tym wymiarze stał się nie tylko rzeczycywiście twórcą parków narodowych, a więc terenów szczególnie cennych fizjograficznie i otoczonych ochroną prawną, w swoim dorobku ma także niemały zestaw nowych, polskojęzycznych terminów i pojęć wykraczających zresztą poza ochronę przyrody. Z racji wcześniejszego dorobku, miał szereg oryginalnych pomysłów na terminologię biologiczną, że przytoczymy następujące: *żywina* (organizm), *żywinka* (komórka), *żywia* (protoplazma). Prawdopodobnie terminy te podsunęły prof. Jerzemu Szwejkowskiemu (1925–2002) myśl, by pojawiające się w niektórych współczesnych systemach czwarte królestwo *Protista* opisać nazwą polską. Użył jej w nowym, rozszerzonym wydaniu „Słownika botanicznego” (2003 r.), opatrując *Protista* jakże wdzięczną nazwą *żywięta*.

Za szczególnie istotne uważał Wodniczko rozpatrywanie współczesnej mu przyrody na poziomie krajobrazowym. Jako przykład przywołuje tu zabiegi stosowane w uprawie gleby, których powtarzalna racjonalność skutkuje rezultatem określanym często jako „gleba w kulturze”. Dlatego analogicznie za niezbędną uważa *uprawę krajobrazu*, nazywając ją *fizjocenytyką stosowaną*. Biologiczne cele takiej szczególnej ingerencji można osiągnąć poprzez harmonijne działania w obrębie trzech sfer, a mianowicie ochrony, pielęgnowania i kształtowania krajobrazu. Zwraca też uwagę na nieodzowne planowanie przestrzenne, które koniecznie winno poprzedzać kształtowanie krajobrazu. Tak ujęte *planowanie przestrzenne* i *uprawę krajobrazu* nazywa łącznie *krajostrójem*. Spośród pozostałych jeszcze kilkudziesięciu zaproponowanych przez Wodniczkę terminów większość się nie przyjęła (zob. zestawiony słowniczek).

Jednym z takich udanych terminów, współcześnie używanych przez przyrodników i architektów jest *wirydyzacja*, czyli zadrzewianie i zalesianie otwartych terenów śródmiejskich. Zapewne w dużym stopniu przyrodzony dar słowotwórstwa Wodniczki wzmocniły posiadane umiejętności, a mianowicie doskonała znajomość greki i łaciny oraz szerokie, filozoficzne spojrzenie na przyrodę. Najwcześniejsze elementy przemysłu wywodzą się z okresu studiów, kiedy to słuchał wykładów swojego mistrza – prof. Mariana Raciborskiego. To właśnie ten znakomity botanik krakowski bodaj pierwszy na świecie wykladał ochronę przyrody oraz propagował tzw. zabytkoznawstwo przyrodnicze. Miało to wpływ na wybór zainteresowań Wodniczki, choć w toku swoich przemysłów rozwiniął własną, twórczą koncepcję, opierającą się na solidnych fizjograficzno-geobotanicznych studiach terenowych.

Będąc doświadczonego pedagogiem, dobrze rozumiał potrzebę przekazywania swoim studentom bądź innym odbiorcom odpowiednio dobranej wiedzy o zależnościach i powiązaniach w przyrodzie, których naruszenie może prowadzić do niekorzystnych zmian. Wpajał swoim podopiecznym, że wszyscy winni poczuwać się do odpowiedzialności za pozostawienie przyrody kolejnemu pokoleniu w możliwie niezakłóconym stanie, a używając współczesnej terminologii utrzymywać ją na poziomie „równoważonego rozwoju”.

Profesor Wodniczko niebawem po powrocie z Krakowa na poznańską uczelnię, już w drugim roku pracy (w roku akademickim 1921/22), wprowadził w trzecim trymestrze wykład zatytułowany „Roślinne zabytki przyrody Wielkopolski i Pomorza”. W następnych latach, przez cały rok akademicki, aż do 1939 roku prowadził wykład (godzinę tygodniowo) „Zasady ochrony przyrody”, obowiązkowy dla wszystkich biologów. Był więc w niepodległej Polsce jednym z pionierów idei ochrony przyrody w programie nauczania wyższej uczelni. Śledził uważnie światową literaturę, co pod koniec 1932 roku pozwoliło mu na ogłoszenie drukiem głośnego ar-

tykułu „Ochrona przyrody nową gałęzią wiedzy”. W historii rozwoju polskiej myśli biologicznej rok ten należy uznać za ważny punkt oddzielający dotychczasową, statyczną ideę jednostkowej ochrony przyrody od nowej, dynamicznie pojmowanej nauki o globalnym zachowaniu zasobów środowiska przyrodniczego. Nie miały wpływ na kompleksowy charakter ujmowania tej problematyki miały zapewne osiągnięcia i poglądy głoszone przez Józefa Paczoskiego. Ochrona przyrody, traktowana jako nowa dyscyplina wiedzy, była od tej pory rozwijana przez Niego w nowoczesnym ujęciu oraz uogólniana w rozmaitych aspektach przedmiotowych i metodologicznych. W części pierwszej wspomnianego artykułu Wodniczko pisał, że obecnie pojawia się dążenie do ściślejszego sprecyzowania charakteru i zadań ochrony przyrody, uporządkowania i nazwania rozmaitych zagadnień, którymi się zajmuje, oraz ustalenia stosunków i powiązań z innymi dziedzinami twórczości i aktywności człowieka. Jak wówczas pisał „... ochrona przyrody rozwija się ostatnio w naukę o stosunku człowieka do przyrody, czyli fizjotaktykę”. Wychodząc z profesjonalnego stanowiska fizjologa i znajomości greki, wprowadził właściwą nazwę na naukę zajmującą się ochroną przyrody. Pisał: „Każdy organizm podlega wpływom otoczenia i zajmuje wobec działających nań bodźców jakieś określone położenie. Ustosunkowywanie się człowieka do przyrody można określić znanym każdemu przyrodnikowi terminem, jako fizjotaksję (fysis – przyroda, taxis – szyk, porządek, stosunek). Fizjotaksja znaczy więc dosłownie: zajmowanie pewnego położenia wobec przyrody, orientowanie się kierunkowo względem przyrody, ustosunkowywanie się do przyrody. Mówimy oczywiście o stosunku człowieka do przyrody, a naukę o tych zależnościach można najogólniej nazwać fizjotaktyką (nauką o fizjotaktyce)”.

Wkrótce po opublikowaniu wspomnianego artykułu Wodniczko wystąpił na XV Zjeździe Państwowej Rady Ochrony Przyrody w Warszawie 28 stycznia 1933 roku z odczytem pt. „Projekt nomenklatury nauk

zajmujących się ochroną przyrody”. Warto przy tej sposobności zauważyć, że był on stałym, wieloletnim i bardzo aktywnym członkiem tego gremium doradczego w latach 1922–1939 i 1945–1948. Wodziczko do końca życia wielokrotnie uzupełniał i na nowo formułował i klasyfikował zagadnienia fizjotaktyki, porównując je z innymi proponowanymi terminami, jakie ukazywały się w literaturze okresu międzywojennego, rozpatrującymi badanie wzajemnych relacji między człowiekiem a przyrodą. Dokonał również podziału historycznego dziejów ruchu ochrony przyrody w Europie, wyróżniając ostatecznie trzy następujące okresy: konserwatorski (1900–1925), biocenotyczny (do 1940 r.) i planistyczny, po II wojnie światowej, a więc po 1945 roku.

Rok 1933 był szczególnie brzemienny w działalności Wodziczki na polu ochrony przyrody,znaczony dużą intensywnością upowszechnieniową i propagandową. Otóż w Poznaniu w dniach 11–15 września odbył się XIV Zjazd Lekarzy i Przyrodników Polskich wraz z wielką wystawą pt. „Przyroda, Zdrowie i Opieka Społeczna”, rozlokowaną aż w 17 pawilonach (na powierzchni 1500 m²) Międzynarodowych Targów Poznańskich. Sama tylko część wystawy poświęcona zagadnieniom ochrony przyrody składała się z 8 działów tematycznych (1. Organizacyjny, 2. Ochrony roślin, 3. Ochrony przyrody nieożywionej, 4. Ochrony zwierząt, 5. Ochrony ptaków, 6. Parków narodowych w Polsce, 7. Parków narodowych za granicą, 8. Parku Narodowego w Ludwikowie pod Poznaniem) i zajmowała 10 stoisk o powierzchni wystawo-

wej 500 m². W czasie trwania wystawy Wodziczko wygłosił wykład popularnonaukowy pt. „Osobliwości przyrodnicze Wielkopolskiego Parku Narodowego w Ludwikowie”, w którym uczestniczył Jarosław Urbański w charakterze demonstratora fotografów, map i okazów zielnikowych. Cała wystawa, udostępniona zwiedzającym do 30 września, okazała się nader udanym przedsięwzięciem. Imponowała rozmachem organizacyjno-propagandowym i osiągniętymi wynikami. Była największa z dotychczasowych i rekordowa pod względem zainteresowania publicznego, bowiem zwiedziło ją blisko 100 tysięcy osób! Rangę wystawy podkreślało jej uroczyste otwarcie przez przybyłego z Warszawy prezydenta RP Ignacego Mościckiego.

W samym zjeździe Wodziczko odgrywał ważną rolę, gdyż powierzono mu przewodniczenie (ówcześnie przewodniczącemu nazywano „gospodarzem”) VII Sekcji Botaniki, obradującej 13 września, i IX Sekcji Ochrony Przyrody, która obradowała 14 września^{1,2} w Zakładzie Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Poznańskiego wspólnie z XVI Nadzwyczajnym Zjazdem Państwowej Rady Ochrony Przyrody i V Dorocznym Zjazdem Delegatów Ligi Ochrony Przyrody. Ze względu na brak czasu spowodowany nawałem przyjętych obowiązków Wodziczko zrezygnował z wygłoszenia swojego referatu zatytułowanego „Fizjotaktyka, jej stosunek do innych nauk i znaczenie w wychowaniu”. W trakcie obrad zjazdu Wodziczko miał jeszcze trzy wystąpienia: pierwsze w ramach obrad VII Sekcji Botaniki, gdzie mówił o teorii stelarnej u roślin, drugie „Wychowanie fizjotaktyczne w

¹ W tym dniu miało miejsce doniosłe wydarzenie. W Ludwikowie, przy licznych udziale uczestników zjazdu, w bramie wejściowej do lasu z napisem „Park Narodowy”, symbolicznego aktu przecięcia wstęgi w imieniu Dyrekcji Naczelnej Lasów Państwowych dokonał p. Rosiński. Następnie okolicznościowe przemówienia wygłosili: prof. Władysław Szafer jako delegat Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego ds. Ochrony Przyrody, Zygmunt Zaleski – radca magistratu miasta Poznania, prof. Leon Padlewski z Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego, prof. Julian Rafalski w imieniu I Naukowego Zjazdu Leśników Polskich i Antoni Pacyński – nacelnik Fundacji Kórnickiej. Zastanawiający w tej ważnej uroczystości był brak wystąpienia twórcy Wielkopolskiego Parku Narodowego – prof. Adama Wodziczki...

² Czubiński przytacza 16 kwietnia jako datę otwarcia Wielkopolskiego Parku Narodowego. Czubiński Z. 1965. Parki narodowe i rezerwy przyrody w Polsce. [W:] W. Szafer (red.) Ochrona przyrody i jej zasobów. T. II, ss. 842. Polska Akademia Nauk, Zakład Ochrony Przyrody, Kraków.

szkole” w dniu 11 września w XI Sekcji Przyrodniczo-Dydaktycznej prowadzonej przez Ludwika Jaxy-Bykowskiego (1881–1948), trzecie zaś 13 września w czasie obrad XXXII Sekcji Eugenicznej, gdzie na drugim posiedzeniu wygłosił referat pt. „Postulaty wychowania eugenicznego w Polsce”. Przyłączył się również do rezolucji tej sekcji, skierowanej do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, aby w związku z reformą programów nauczania biologii uwzględniono w należytej mierze elementy genetyki obejmującej także wiedzę o higienie eugenicznej.

Jak wynika z bibliograficznej analizy, Wodziczko już od pierwszych lat pracy na uczelni interesował się zagadnieniami dziedziczności, a później uważnie śledził jej postępy. Zainteresowanie to wyraża się między innymi udziałem w V Międzynarodowym Kongresie Genetyki w Berlinie (1927 r.).

W początkach lat 30. Wodziczko nie ograniczał się jedynie do rozważań czysto teoretycznych dotyczących ochrony przyrody. Ożywiał społeczną aktywność, wprowadzając w czyn nowe pomysły. Jeden z nich godny odnotowania miał miejsce w 1934 roku, kiedy to nastąpiło połączenie „Święta Lasu” z „Dniem sadzenia drzew”. Inicjatywa ta, podjęta wespół z dyrektorem Ogródów Miejskich Władysławem Marcińcem, uwierczona została wielkim sukcesem. Poznań stał się przykładnym miastem, w którym pod hasłem „Przez ochronę i pielęgnowanie przyrody do miłości Ojczyzny” przeprowadzono kilkudniową akcję o nazwie „Tydzień krzewienia miłości przyrody” z następującym programem: 28 kwietnia obchodzono „Święto lasu i sadzenia drzew” z sadzeniem drzew w kilku punktach miasta przez młodzież szkolną; 29 kwietnia „Dzień wycieczek do lasu” ze zwiedzaniem Parku Narodowego w Ludwikowie; 30 kwietnia świętowano „Dzień kwiatów” z pobytem w Palmiarni, parku Wilsona i Państwowej Szkole Ogrodniczej; 1 maja obchodzono „Dzień parkowy”; 2 maja „Dzień ogródków” ze zwiedzaniem ogródków działkowych połączonym z konkursem; 4 maja „Dzień ptaków i

rybek” z pokazem praktycznej ochrony ptaków i 5 maja „Dzień dobroci dla zwierząt” z pokazem psów i gremialnym przemarszem uczestników przez miasto.

Wodziczko zabiegał też intensywnie o praktyczne stosowanie stworzonych reguł i zaleceń przywracających miastu zniszczoną miejską zieleni. Wiosną 1936 roku zostało zwołane zebranie przez Towarzystwo Miłośników Miasta Poznania pod wymyślonym przez Niego hasłem „Więcej lasów Poznaniowi”. W trakcie tego posiedzenia zapoznano społeczeństwo z planami i bieżącymi pracami w zakresie zieleni miejskiej, przedstawionymi przez Biuro Architektoniczne Rozbudowy Miasta. Naczelnym projektantem tego zamysłu był wspomniany już architekt Władysław Czarnecki, który zaproponował stworzenie w Poznaniu czterech klinów zieleni: maltańskiego, gołęcińskiego, dębińskiego i naramowickiego.

Wodziczko wygłosił wówczas publiczny odczyt zatytułowany „Rola lasów w życiu miasta”.

Należy podkreślić, że pomimo przekazania dalszych prac praktykom (leśnikom i ogrodnikom), to jednak Wodziczko pozostał naukowym doradcą w trakcie wykonywania tego dzieła.

Warto także wspomnieć o licznych wystąpieniach Wodziczki z prelekcjami popularnonaukowymi dla społeczeństwa. Szczególnie wyróżnia się tutaj rok 1937, w którym wygłosił w Poznaniu 9 odczytów, w Toruniu i Warszawie po dwa odczyty, a w poznańskim radiu miał 7 pogadanek. W tymże roku odbywał się w lipcu XV Zjazd Lekarzy i Przyrodników Polskich, na którym przedstawił aż 3 referaty. Na zjeździe z referatami wystąpili też Jego uczniowie (Helena Szafranówna, Ewa Korczyńska, Zygmunt Czubiński i Feliks Krawiec).

Wybuch II wojny światowej przekreślił plany i zniweczył większość Jego dorobku naukowego okresu międzywojennego. Jak błędnie podawali wszyscy bez wyjątku biografowie, Wodziczko nie został wysiedlony z rodziną z Poznania, lecz po zabezpieczeniu dokumentów osobistych i swojego warsztatu naukowego, tj. Zakładu Botaniki

Ogólnej Uniwersytetu Poznańskiego, wyjechał się w władz niemieckich o zezwolenie na opuszczenie Poznania. Żona z córką przebywały w tym czasie w okolicach Lwowa. W połowie listopada 1939 roku wyjechał do Krakowa, gdzie spędził całą okupację niemiecką. Tutaj w październiku 1940 roku został nauczycielem towaroznawstwa w Szkole Handlowej, a od marca 1943 roku aż do końca wojny był nauczycielem w Państwowej Szkole Melioracyjnej, w której nauczał takich przedmiotów, jak meteorologia, uprawa roli i roślin, uprawa łąk i pastwisk, fizjologia roślin, torfoznawstwo. Równocześnie brał udział w nauczaniu w ramach wykładów Tajnego Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. Zupełnie pomijana była dotąd działalność publicystyczna Wodniczki z tego okresu wojny, o której w czasach PRL-u nie można było wspominać, ponieważ było to niesłusznie uważane za rodzaj kolaboracji z okupantem. Otóż Wodniczko opublikował – w wychodzącym w Krakowie, a przeznaczonym dla polskich farmaceutów czasopiśmie „Wiadomości Aptekarskie” – 80 artykułów głównie na temat dziko rosnących roślin zawierających rozmaite, biologicznie czynne wtórne metabolity, oligodynamiczne mikroelementy wraz ze wskazówkami ich wykorzystywania w codziennym żywieniu. Problem mikroelementów znalazł miejsce w serii 6 artykułów, w których przedstawiono znaczenie dla organizmu ludzkiego blisko 30 pierwiastków, tj. arsenu, baru, berylu, bizmutu, boru, bromu, cezu, chromu, cynku, cyny, fluoru, galu, germanu, glinu, jodu, kadmu, kobaltu, litu, manganu, miedzi, molibdenu, niklu, rubidu, selenu, strontu, talu, tytanu, wanadu, złota. W tej części dorobku nie zabrakło wszakże artykułów z ochrony przyrody, a nawet botaniki farmaceutycznej. Poruszana tam problematyka farmakognostyczna i farmakologiczna wywoływała niezadowolony, a nawet stany zazdrości u botaników-farmaceutów, np. u Henryka Bukowieckiego (1903–1986), profesora Uni-

wersytetu Warszawskiego. Wszystkie artykuły (por. bibliografię za lata 1940–1944) były oczywiście pisane po polsku, jedynie z niemieckojęzycznym podtytułem.

Do Poznania Wodniczko powrócił 17 marca 1945 roku wraz z żoną, asystentem Zygmuntem Czubińskim i kilku innymi osobami. Ze zdwojoną energią zabrał się do odbudowy od podstaw swojego botanicznego warsztatu (Zakładu Botaniki Ogólnej³), który legł w gruzach w czasie gwałtownych walk o Cytadelę. Już w kwietniu rozpoczął wykłady i egzaminowanie, a w czerwcu uruchomił Seminarium Biocenytyki i Ochrony Przyrody. Dzięki energicznym zabiegom jesienią tegoż roku udało mu się powołać przy Katedrze Botaniki Ogólnej samodzielny Zakład Ochrony Przyrody i Uprawy Krajobrazu, o którego utworzenie starał się już przed wojną. Mimo rozwijającej się coraz bardziej choroby nowotworowej nie zmniejszał swojej aktywności. W latach 1945–1947 brał udział w konferencjach organizowanych przez Państwową Radę Ochrony Przyrody, a wraz ze współpracownikami w licznych objazdach terenowych po tzw. Ziemiach Zachodnich. Plonem tych intensywnych badań terenowych było typowanie i zabezpieczanie nowych rezerwatów. Konsekwentnie też zabiegał o prawne zabezpieczenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Zainicjował ponadto utworzenie dwóch kolejnych parków narodowych na Pomorzu Zachodnim, a mianowicie Wolińskiego i Słowińskiego.

W Słowińskim Parku Narodowym nie znajdziemy wprawdzie materialnych, trwałych oznak upamiętniających wkład Wodniczki w jego powstanie, jednakże starania takie są potwierdzone zapisami w opublikowanych artykułach i źródłach archiwalnych. Zapoczątkowane były niedługo po zakończeniu II wojny światowej, we wrześniu 1945 roku, w czasie XIX Zjazdu Państwowej Rady Ochrony Przyrody (PROP), na którym to podjęto uchwałę o pilnej potrzebie utworzenia nadmorskiego parku narodowego. Przygotowanie odpo-

³ Zenkeler E. 2009. Historia Zakładu Botaniki Ogólnej UAM w Poznaniu. 1919–2009. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, ss. 48.

wiednio uzasadnionego wniosku powierzone Oddziałowi Poznańskiemu PROP, w którym idea ta się zrodziła. Tenże, po wcześniejszym rozpoznaniu całego pasa nadmorskiego, w dniu 18 czerwca 1946 roku, zorganizował w Łebie roboczą naradę w gronie powołanej komisji, w której pracach poza Adamem Wodziczką i Zygmuntem Czubińskim udział wzięli: Stefan Jarosz z Wydziału Ochrony Przyrody Ministerstwa Leśnictwa, Stanisław Różański z Regionalnego Urzędu Planowania Przestrzennego w Gdańsku, Leon Mroczkiewicz z Okręgowej Dyrekcji Lasów Państwowych w Gdańsku oraz władze samorządowi – starosta powiatu łęborskiego i burmistrz miasta Łeby. Objazdowa sesja komisji zaowocowała wstępnym wyznaczeniem granic, potwierdzeniem występowania bardzo urozmaiconych i pierwotnych krajobrazów nadmorskich wraz z unikatowymi w skali europejskiej ruchomymi wydmy oraz propozycją nazwania go Słowińskim Parkiem Narodowym, podkreślając tym samym historyczność tych terenów zamieszkiwanych od dawien dawna przez Słowińców – reliktową grupę Pomorzan spokrewnionych z Kaszubami. Komisja dysponowała również wartościową i wspierającą argumentację ekspertyzą geologiczną, wynikającą z oryginalnych badań przeprowadzonych przez Bronisława Hallickiego (1902–1962), profesora Uniwersytetu Warszawskiego.

Zaprojektowano także drugi park nadmorski na wyspie Wolin, nazywanej ówczesnie wyspą Wołyń. Ustalenia te stały się podstawą sformułowania przez Wodziczkę postulatu, zgłoszonego w trakcie XX Zjazdu PROP, obradującego w dniu 25 i 26 października 1946 roku w Krakowie. Uchwalony wniosek miał następującą treść „XX Zjazd prosi Rząd Rzeczypospolitej o rychłe utworzenie Nadmorskich Parków Narodowych – Słowińskiego nad jeziorem Łębą i Gardnem oraz Pomorsko-Wołyńskiego na wyspie Wołyniu koło Szczecina i prosi Główny Urząd Planowania Przestrzennego o opracowanie w porozumieniu z Państwową Radą Ochrony Przyrody planu zagospodarowania tych Parków”.

W 1947 roku ukazało się drukiem zbiorowe opracowanie pt. „Stepowienie Wielkopolski”, wydane pod kierunkiem Adama Wodziczki. Było ono uwieńczeniem wyścigiem poznańskich przyrodników, którzy relacje ze swoich badań przedstawiali na zebraniach naukowych Seminarium Biocenozy i Ochrony Przyrody Uniwersytetu Poznańskiego w roku akademickim 1945/1946. Spostrzeżenia te odnosiły się do kierunkowych, niekorzystnych przekształceń zarejestrowanych przez różnych badaczy w ekosystemach lądowych (Zygmunt Czubiński, Bohdan Kiełczewski, Jan Sokołowski, Jerzy Wojciech Szulczewski i Jarosław Urbański) i wodnych Wielkopolski (Józef Kaj, Henryk Cegielski, Karol Michalski). W tym książkowym opracowaniu wprowadzający artykuł zamieszcza inicjator, propagator, bystry obserwator, a także odpowiedzialny wizjoner dysponujący ważkimi argumentami – profesor Adam Wodziczko. Warto więc przypomnieć jedną z końcowych Jego uwag: „Przytoczone wyżej przykłady ilustrują nam dobitnie, jak krótkowzroczna, nie koordynowana i nie kierowana planowo gospodarka ludzka doprowadziła w Wielkopolsce do pogorszenia warunków życiowych roślin, zwierząt i człowieka. Nie uwzględnia ona faktu, że las, pole i woda, to nie tylko fabryki drzewa, chleba czy ryb, ale żywe samoregulujące się układy – biocenozy, a krajobraz, to jeszcze wyższa samoregulująca się całość, utrzymująca się w dynamicznej równowadze i że zbyt daleko idące przesunięcia tej równowagi są szkodliwe, a często nawet nieodwracalne”.

Przedstawiona w naszym artykule pełna spuścizna piśmiennicza oraz rozległość działań pedagogicznych Adama Wodziczki wywołują skojarzenia jednoznacznie pozytywne. Bez Jego wyjątkowo celnej i nadzwyczaj owocnej działalności ojczysta przyroda i nasz do niej stosunek byłyby o wiele uboższe. Pomimo wielu już dziesiątków lat, jakie upłynęły od swiego apogeum głoszonych prawd o funkcjonowaniu przyrody i późniejszym upowszechnieniu alarmistycznej diagnozy jej ówczesnej destrukcji, jakże dobitnie i traf-

nie określonej „stepowieniem”, problemy i zagrożenia wcale nie zniknęły. Zwłaszcza obecnie doceniamy akcentowane wtedy obawy i dalekowzroczność formułowanych sądów.

Dokonania uczonych o przemożnym wpływie na rozwój myśli naukowej i będących siłą sprawczą zastosowań praktycznych stanowią niezmiennie istotę późniejszych rozważań i analiz przedstawianych zwykle na okolicznościowych seminariach bądź uroczystych posiedzeniach w macierzystym ośrodku, zaś nadarżającą się okazją stawały się „okrągłe rocznice”. Nie inaczej w minionym okresie honorowano Adama Wodziczkę.

W Poznaniu odbyło się pięć takich okazjonalnych spotkań poświęconych pamięci profesora Adama Wodziczki. Pierwsze zorganizowano już 3 listopada 1948 roku w ramach Seminarium Biocenotyki i Ochrony Przyrody, które prowadziła Helena Szafranówna. Na program zebrania złożyły się dwa wystąpienia. Drogę życiową i dorobek naukowo-badawczy Adama Wodziczki omówił Zygmunt Czubiński, natomiast naukowe, dydaktyczne i organizacyjne osiągnięcia związane z ochroną przyrody przedstawił Jarosław Urbański. Zebraniu towarzyszyła wystawa prezentująca wybrane publikacje.

Spotkanie drugie odbyło się w 1958 roku, a więc w 10. rocznicę śmierci Adama Wodziczki, z której to okazji wspomnieniowe seminarium przygotował miejscowy oddział Ligi Ochrony Przyrody pod przewodnictwem Heleny Szafranówny.

Kolejne, trzecie spotkanie miało miejsce 20 listopada 1973 roku. Wówczas to Uroczystą Sesję Naukową z okazji 25. rocznicy śmierci Profesora zorganizowała Komisja Biologiczna Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Polskie Towarzystwo Przyrodniców im. Kopernika – Oddział w Poznaniu, Liga Ochrony Przyrody – Zarząd Okręgu w Poznaniu i Dyrekcja Pałacu Kultury w Poznaniu. Obradowano w Sali Błękitnej Pałacu Kultury. Referaty wygłosili prof. dr Adam Paszewski „Działalność prof. dr. Adama Wodziczki na polu botaniki” i prof. dr Jarosław Urbański „Zasługi

prof. dr. Adama Wodziczki dla nowoczesnej ochrony przyrody”. Program urozmaiciła projekcja filmu „Woliński Park Narodowy” oraz bogata ekspozycja publikacji i osobistych pamiątek.

Podniosły i zarazem ogólnopolski charakter miała czwarta, dwudniowa konferencja, która odbyła się w dniach 11 i 12 października 1988 roku. Łączyła ona setną rocznicę urodzin z 40-leciem śmierci Adama Wodziczki, a zatytułowano ją „Idee, praca naukowa i działalność Adama Wodziczki (1887–1948)”. Sesję zorganizował Zakład Ekologii Roślin Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Zespół Historii Botaniki przy Instytucie Historii Nauki, Oświaty i Techniki Polskiej Akademii Nauk. Komitet Organizacyjny reprezentowali przyrodnicy poznańscy: Zdzisław Bogucki, Andrzej Dzieczkowski, Stanisław Król, Aleksander Łukasiewicz, Kazimierz Stępczak i Waldemar Żukowski, a z ośrodka warszawskiego Wanda Grębecka i Zdzisława Wójcik. Komitetowi Organizacyjnemu przewodniczył Stanisław Balcerkiewicz.

W pierwszym dniu sesji wygłoszono 10 referatów przedstawiających różne sfery życia i działalności Adama Wodziczki, zaś dzień drugi wypełniła całodzienna sesja wyjazdowa. Sesja zgromadziła blisko 100 uczestników. Oprócz miejscowych przyrodników, w obradach wzięło udział liczne grono osób z ośrodków naukowych i miejscowości całego kraju (Białystok, Ciechanów, Gdańsk, Katowice, Kórnik, Kraków, Lublin, Pionki, Rzeszów, Słupsk, Szczecin, Warszawa, Wolsztyn, Wrocław), a także zaproszona rodzina Profesora (por. Dzieczkowski 1989).

Uroczysty przebieg miało też piąte spotkanie wspomnieniowe w dniu 13 maja 2002 roku, które zbiegło się z posiedzeniem sprawozdawczo-wyborczym Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Zebranie połączyła 115. rocznica urodzin Adama Wodziczki. Wygłoszono wówczas dwa referaty: „Idee prof. Adama Wodziczki nadal aktualne” (Kazimierz Stępczak) i „Mało znane fakty z życia prof. Adama Wodziczki” (Andrzej Dzieczkowski).

Idee i spektakularny dorobek zoologiczny prof. Wodcziczki stały się również przedmiotem rozważań w środowisku studenckim. W 1971 roku Koło Naukowe Przyrodników działające prężnie na ówczesnym Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UAM w Poznaniu, zorganizowało Ogólnopolskie Seminarium Ochrony Przyrody Studenckich Kół Naukowych. Konferencja zgromadziła studentów 30 kół naukowych z całego kraju oraz naukowców i działaczy zainteresowanych ochroną przyrody. Wysoką rangę konferencji nadał protektorat Naczelnego Konserwatora Przyrody i Rektora UAM. Plonem wydawniczym tego seminarium była publikacja⁴.

Od 1922 roku, a więc od początku pobytu w Poznaniu, Wodcziczko zabiegał o nadanie sprawom ojczystej przyrody należnej rangi i dla osiągnięcia tego celu czynił usilne starania o zdobycie poparcia społecznego. Był aktywnym działaczem Ligi Ochrony Przyrody. Według uczennicy Adama Wodcziczki – Heleny Szafranówny, która w tym czasie studiowała biologię, Profesor założył Ligę Ochrony Przyrody w 1923 roku jako Koło Młodzieży Uniwersyteckiej. Ramy organizacyjne Koła Ligi Ochrony Przyrody przyjęto w 1925 roku, a wpisu do rejestru stowarzyszeń miasta Poznania dokonano w 1928 roku.

Na całościowy dorobek Adama Wodcziczki składają się rozliczne osiągnięcia naukowo-badawcze, dokonania w sferze akademickiej dydaktyki, a także nadzwyczaj bogate rezultaty działalności popularyzacyjnej i organizatorskiej. Był wybitnym teoretykiem wiedzy przyrodniczej i jej światłym krzewicielem. Różnymi sposobami upowszechniał ją wśród szerokich warstw społecznych. Jako pedagog był zdeklarowanym i oddanym wyznawcą permanentnej edukacji. W tej materii z całą

pewnością posiadał dar wizjonerski, ponieważ za wysoce pożyteczne uznawał kształtowanie prawidłowego stosunku człowieka wobec przyrody i rozumnego jej umiłowania, a tym samym zaszczepianie kultu przyrody jako synonimu prawdziwego patriotyzmu. Tak ukształtowaną postawę traktował jako swoisty *modus vivendi*, nieodzowny dla owocnego wypełnienia swojej koncepcji fizjotaktycznej. Wybitne osiągnięcia w tej materii były i są nadal⁵ nie tylko zauważane, ale w całej rozciągłości doceniane i akcentowane w środowisku naukowym. Jako przykład przytoczyć można opinię wielkiego uczonego krakowskiego – botanika i działacza ochrony przyrody – prof. Władysława Szafera (1886–1970), który napisał: „Działalność prof. Wodcziczki była już w okresie międzywojennym tak owocna, że można ją porównać jedynie z działalnością M. Raciborskiego i J.G. Pawlikowskiego”⁶.

Profesora Adama Wodcziczkę wyróżniała nie tylko wszechstronna, dogłębna wiedza i ogromna pracowitość, ale również niezwykła, charyzmatyczna osobowość. Był niezwykle przyjacielski wobec ludzi, budził zaufanie i przyciągał ku sobie zarówno dorosłych, jak i młodzież. Jego wielką pasją była ochrona przyrody, w której uwiecznił się złotymi zgłoskami. Miał po temu szczególne predyspozycje – wiedzę i cenne przymioty umysłu. Rozległą wiedzę przekazywał wszystkim, z którymi przyszło mu się zetknąć. Był niewątpliwie obdarzony talentem pedagogicznym, o czym świadczy umiejętność mówienia i zjednywania sobie każdego gremium, niezależnie od wieku i wykształcenia, bowiem o tych samych zagadnieniach potrafił mówić różnym językiem, chociaż zrozumiałym i przekonującym.

⁴ Kisielewski J. (red.) 1971. Materiały okolicznościowe III Ogólnopolskiego Seminarium Ochrony Przyrody Studenckich Kół Naukowych. Zrzeszenie Studentów Polskich, Koło Naukowe Przyrodników UAM w Poznaniu, ss. 55 + album 8 fotografii, Poznań.

⁵ Medwecka-Kornaś A. 2013. Krajobraz jako obiekt badań naukowych i ochrony przyrody. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 69(1): 3–18.

⁶ Szafer W. 1965. *Zarys historii ochrony przyrody w Polsce*. [W:] W. Szafer (red.) *Ochrona przyrody i jej zasobów. Problemy i metody*. Polska Akademia Nauk. Zakład Ochrony Przyrody 1: 83–125. Kraków.

Profesor Adam Wodiczko był żarliwym i konsekwentnym propagatorem i nieustającym głosicielem rozbudzania i utrwalania w społeczeństwie wrażliwości na przyrodę. Stąd też niniejsze HOMA-GIUM!

II. CHRONOLOGICZNY WYKAZ PRAC I ARTYKUŁÓW OGŁOSZONYCH DRUKIEM

1911

1. Materiały do mykologii Galicyi. Cz. I. Sprawozdania Komisji Fizyograficznej Akademii Umiejętności w Krakowie 45: 40–57. Kraków.
- 1a. Materiały do mykologii Galicyi. Cz. I. Nakładem Akademii Umiejętności w Krakowie. Kraków, ss. 20. Nadbitka.

1913

2. Z biologii szafranu tatrzańskiego (*Crocus babiogorensis* Zapałowicz). Kosmos 38 (10/12): 1181–1183. Lwów.
3. Z wędrówek po Polsce. II. Południowe kresy Polski. Iskra 4 (7/8): 107–110. Kraków.
4. Prawa dziedziczności u roślin. Ogrodnictwo 16 (8): 235–236. Kraków.
5. Prawa dziedziczności u roślin. Ogrodnictwo 16 (9): 273–278. Kraków.
6. Prawa dziedziczności u roślin. Ogrodnictwo 16 (10): 295–296. Kraków.
7. Prawa dziedziczności u roślin. Ogrodnictwo 16 (11): 329–332. Kraków.

1914

8. Prawa dziedziczności u roślin. Ogrodnictwo 17 (3): 90–93. Kraków.
9. Prawa dziedziczności u roślin. Ogrodnictwo 17 (5): 148–152. Kraków.
10. Prawa dziedziczności u roślin. Ogrodnictwo 17 (6): 167–172. Kraków.

1915

11. Przyczynek do znajomości paproci *Trichomanes Asnykii* Rac. Sprawozdania Czynności Posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie 20 (6): 15–16. Kraków.

12. Przyczynek do znajomości *Trichomanes Asnykii* Rac. Ser. B. Rozprawy Wyd. Matem.-Przyr. Akademii Umiejętności w Krakowie 40: 135–145.
- 12a. 1916. Przyczynek do znajomości *Trichomanes Asnykii* Rac. Ser. B. Rozprawy Wyd. Matem.-Przyr. Akademii Umiejętności w Krakowie. Kraków, ss. 13. Nadbitka.
13. Beitrag zur Kenntniss von *Trichomanes Asnykii* Rac. Bull. de l'Acad. des Sciences de Cracovie. Lett. Cl. Sci. Math.-Nat. Ser. B. Sciences Naturelles 6/7: 202–211. Kraków.

1916

14. O pewnej reakcji chemicznej żywych komórek śródkórni. Spraw. Czyn. Posiedz. Akademii Umiejętności 21 (2): 22–23.
- 14a. Über eine chemische reaktion der lebenden Endodermiszellen. Bull. Acad. des Sciences de Cracovie. Lett. Cl. Sci. Math.-Nat. Ser. B. Sciences Naturelles 1–3: 31–44. Kraków. Nadbitka.

1921

15. Badania nad rozmieszczeniem fermentów utleniających u roślin. I. Lokalizacja oksydaz w tkankach roślin wyższych i równoległość ich występowania z substancjami pektynowymi. Prace Naukowe Uniwersytetu Poznańskiego. Sekcja Matem.-Przyr. 3: 1–60. Poznań.
16. Dr Władysław Szafer. Ogrody szkolne. Nakładem Książnicy Polskiej Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych. Lwów–Warszawa. Wychowanie Fizyczne 2 (9/12): 123–124. Poznań (Recenzja).

1922

17. Sprawozdanie z wycieczki po Pomorzu odbytej w celach ochrony przyrody. Ochrona Przyrody 3: 61–70.

1923

18. Roślinne zabytki przyrody okolic Torunia. Ziemia. Miesięcznik Krajo-

- znawczy Ilustrowany 8 (2): 30–35. Warszawa.
19. Przyroda Wielkopolski i Pomorza. Dzieje rozwoju szaty roślinnej. Kurier Poznański 18 (37) z 16.02.1923: 2–3. Poznań.
  20. Przyroda Wielkopolski i Pomorza. Dzieje rozwoju szaty roślinnej. Dokończenie. Kurier Poznański 18 (38) z 17.02.1923: 2–3. Poznań.
  21. Rozwój wiosny w Polsce. Kurier Poznański 18 (75) z 1.04.1923: 19. Poznań.
  22. Walny Zjazd Polskiego Towarzystwa Botanicznego w Poznaniu. Kurier Poznański 18 (155) z 12.07.1923: 4. Poznań.
  23. Grochmalicki J., Jakubski A., Niezabitowski E., Sitowski L., Wodziczko A. W obronie przyrody polskiej. Kurier Poznański 18 (111) z 18.05.1923: 8. Poznań.
- 1924**
24. Stecki K. 1923. Krajobrazy roślinne Polski. Zeszyt X i XII. Kurier Poznański 19 (87) z 12.04.1924: 6. (Recenzja).
  25. Polskie Parki Narodowe. Cz. I. Kurier Poznański 19 (29) z 5.02.1924: 2–3. Poznań.
  26. Polskie Parki Narodowe. Cz. II. Kurier Poznański 19 (30) z 6.02.1924: 2. Poznań.
  27. Polskie Parki Narodowe. Cz. III. Kurier Poznański 19 (31) z 7.02.1924: 2. Poznań.
  28. Polskie Parki Narodowe. Cz. IV. Kurier Poznański 19 (32) z 8.02.1924: 2. Poznań.
  29. Polskie Parki Narodowe. Cz. V. Kurier Poznański 19 (33) z 9.02.1924: 2. Poznań.
  30. Poznańskie ogrody botaniczne. Kurier Poznański 19 (97) z 25.04. 1924: 2–3. Poznań.
  31. Dąb Mickiewicza w Śmiełowie. Ochrona Przyrody 4: 131.
  32. Rezerwat leśny w Czeszewie pod Wrześnią. Ochrona Przyrody 4: 131.
  33. Dąb Mickiewicza w Śmiełowie. Salon Literacki 2 (2): 7–8. Poznań.
  34. Tępienie szkodników rybnych wobec ustaw o ochronie ptactwa i postulatów ochrony przyrody. Ochrona Przyrody 4: 46–67.
  35. Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu. Ochrona Przyrody 4: 120–122. Poznań.
  36. Vereinigung für Naturschutz und Naturdenkmalpflege im Gebiete der Freien Stadt Danzing. Ochrona Przyrody 4: 128 (Recenzja).
- 1925**
37. Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu. Ochrona Przyrody 5: 92–93. Poznań.
  38. Stanowiska brzozy niskiej (*Betula humilis*) w Wielkopolsce i ich ochrona. Ochrona Przyrody 5: 50–55.
  39. Rezerwat leśny w Piwnicach pod Toruniem. Ochrona Przyrody 5: 56–58.
  40. Ochrona parku w Tuchanowicach. Ochrona Przyrody 5: 103.
  41. Spostrzeżenia florystyczne z powiatu chodzieskiego (Poznańskie). Kosmos 50 (4): 1331–1339. Lwów.
  42. Niszczenie zadrzewień na Ostrowie Lednickim. Ochrona Przyrody. Wiadomości Bieżące 5: 104.
  43. Nieogłoszona praca botaniczna Dr T. Chałubińskiego (Zur Entwicklungsgeschichte der Spaltöffnungen, 1845). Archiwum Historii i Filozofii Medycyny oraz Nauk Przyrodniczych 3 (1): 45–56. Poznań.
  - 43a. Nieogłoszona praca botaniczna Dr T. Chałubińskiego (Zur Entwicklungsgeschichte der Spaltöffnungen, 1845). Archiwum Historii i Filozofii Medycyny oraz Nauk Przyrodniczych 3 (1): 1–12. Poznań. Nadbitka.
  44. Szkolny ogród botaniczny w Poznaniu i jego znaczenie dla nauczania. Przyjaciel Szkoły 4 (17): 481–490. Poznań.
  45. Twórca socjologii roślin profesorem Uniwersytetu Poznańskiego. Kurier Poznański 20 (60) z 13.03.1925: 6. Poznań.

46. Wielkopolski Park Narodowy w Ludwikowie pod Poznaniem. Kurier Poznański 20 (204) z 4.09.1925: 2 Poznań.
47. Nowy Ogród Botaniczny w Poznaniu. Z rozwoju ogrodów botanicznych i urządzeń dydaktycznych Szkolnego Ogrodu Botanicznego na Jeźyczach. Z okazji otwarcia przez Prezydenta Rzeczypospolitej. Kurier Poznański 20 (212) z 13.09.1925: 19–20. Poznań.

1926

48. Kilka uwag o Parku Wilsona. Kurier Poznański 21 (438) z 22.09.1926: 5. Poznań.
49. Jeszcze w sprawie Parku Wilsona. Dziennik Poznański 68 (289) z 16.12.1926: 5. Poznań.
50. Ochrona pierwotnej szaty roślinnej na Pomorzu. Rezerwaty leśne, stepowe i torfowiskowe. Ochrona Przyrody 6: 35–50.
51. Grzyby trujące Wielkopolski. Kłosa Polskie 18 (35): 1–4 z 12.09.1926. Poznań.
52. Ogrody botaniczne w Polsce. Pamiętnik Jubileuszowej Wystawy Ogrodniczej w Poznaniu, s. 45–59. Poznań.
53. Władysław Rother: Les cristaux d'oxalate de calcium dans l'écorce des Conifères. Bull. Soc. Amis des Sci. de Poznań. Ser. B 2: 4–13. Poznań.
54. Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu. Ochrona Przyrody 6: 120–121.
55. Echa Wystawy Ogrodniczej. Kurier Poznański 21 (486) z 20.10.1926: 5. Poznań.
56. W obronie Ludwikowa. Kurier Poznański 21 (208) z 7.05. 1926: 7. Poznań.

1927

57. Ochrona przyrody w najbliższej okolicy Poznania. Ochrona Przyrody 7: 56–59.
58. Z zagadnień higieny rasy. Uwagi na czasie. Kurier Poznański 22 (64) z 10.02.1927: 5. Poznań.
59. O ustawę ochronną dla przyrody zachodnich Ziem Polski. Kurier Poznański 22 (138) z 25.03.1927: 5. Poznań.
60. Marian Raciborski. W 10 rocznicę śmierci. Kurier Poznański 22 (142) z 28.03.1927: 8. Poznań.
61. Grzyby (Fungi). Poradnik dla samouków. Botanika II. T. 7: 109–130. Wydaw. Kasa im. Mianowskiego, Instytut Popierania Polskiej Twórczości Naukowej, Pałac Staszica, Warszawa.
62. Wodziczko A., Kulesza W. Szata roślinna na linii Poznań–Gdynia. [W:] L. Sawicki (red.) Przewodnik Kongresowy II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce 1927 roku. II. Część szczegółowa. Podróż Kongresowa. 5. Poznań–Gdynia, s. 127–128. Nakładem Komitetu Organizacyjnego II ZSGE. Kraków.
63. Wycieczka geobotaniczna z Gdyni na Hel. [W:] L. Sawicki (red.) Przewodnik Kongresowy II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce 1927 roku. Podróż Kongresowa. 6. Północna Polska, s. 130–132. Nakładem Komitetu Organizacyjnego II ZSGE. Kraków.
64. Alkoholizm a zwyrodnienie rasy. Walka z alkoholizmem, s. 1–7. Poznań. Broszura.
65. Czy grozi nam zwyrodnienie? Nowy Kurier 38 (24) z 30.01.1927: 2. Poznań.
66. Trujące przysmaki. Falszywe „trufle”, czyli purchawki ziemniaczane. Kurier Poznański 22 (416) z 13.09.1927: 6. Poznań.
67. Wędrująca nauka. Międzynarodowy Kongres Genetyczny w Berlinie. Kurier Poznański 22 (452) z 4.10.1927: 8. Poznań.
68. Rozwój anatomii i cytologii roślin w Polsce w ostatnim 50-leciu. Kosmos. Tom Jubileuszowy, s. 1–25. Lwów.
69. Śmietniki w śródmieściu utrzymywane przez Dyрекcję Kolei Państwowych. Kurier Poznański 22 (124) z 17.03.1927: 6. Poznań.
70. Czy platan jest drzewem szkodliwym? Kurier Poznański 22 (308) z 11.07.1927: 5. Poznań.

71. Nowe placówki ogrodniczo-botaniczne Poznania i okolicy. Ogród Dendrologiczny na Sołacz. Arboretum w Kórniku. Park Krajoznawczy na Jeżycach. Kurier Poznański 22 (318) z 16.07.1927: 17. Poznań.
72. Ochrona przyrody w okolicach Poznania. Kurier Poznański 22 (372) z 18.08.1927: 5. Poznań.
73. Ochrona przyrody w okolicach Poznania. Dokończenie. Kurier Poznański 22 (377) z 21.08.1927: 10. Poznań.
74. Nowe reliktywne stanowisko wrzosienia błotnego (*Erica tetralix*) w Wielkopolsce. Ochrona Przyrody 7: 136.
75. Nowe stanowisko brekini (*Sorbus torminalis*) w Ludwikowie pod Poznaniem. Ochrona Przyrody 7: 136–137.
76. Kłoc wiechowata (*Cladium mariscus*) w Wielkopolsce. Ochrona Przyrody 7: 137.
77. Sprawozdanie Delegata Państwowej Rady Ochrony Przyrody z przebiegu ankiety w sprawie rozwoju wybrzeża morskiego. Ochrona Przyrody 7: 116–118.
- 1928**
78. Wielkopolski Park Natury w Ludwikowie pod Poznaniem. Ochrona Przyrody 8: 46–67.
79. „Dąb wersalski” w Dąbkach nad Bałtykiem. Ochrona Przyrody 8: 131.
80. Ogródki działkowe a miejska zieleń zdrowotna. Ogródek Działkowy 1 (2): 37–40. Poznań.
81. Sprawozdanie z działalności Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu za czas od 1.01.1928 do 1.10.1928. Organizacja Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu i zasady organizacji komitetów regionalnych. Ochrona Przyrody 8: 107–112.
82. Rozprawy naukowe dotyczące ochrony przyrody w Polsce. Ochrona Przyrody 8: 135–136.
83. Stecki K., Kulesza W. 1928. Roślinność Pomorza. [W:] Z. Wójcicki (red.) Krajobrazy roślinne Polski. Wydaw. Kasa im. Mianowskiego, Warszawa. Ochrona Przyrody 8: 136 (Recenzja).
84. „Ostoje narodowe”. Myśl Filarecka 1 (1): 28–30. Filarecki Związek Elsów, Poznań.
85. Nie zbrzydzajmy Jeziora Góreckiego. Z powodu projektu przeistoczenia go w tor dla regat wioślarskich. Kurier Poznański 23 (460) z 6.10.1928: 17. Poznań.
- 1929**
86. Kępa Radłowska nad Bałtykiem – Nadmorskim Parkiem Natury. Młody Rolnik 4 (11/12): 92–93. Warszawa.
87. Szata roślinna. [W:] J. Borowik (red.). Polskie Pomorze. T. 1. Ziemia i ludzie. Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego. Wydaw. Instytutu Bałtyckiego. Ser. B (Balticum) 1: 51–77. Toruń.
- 87a. Szata roślinna. [W:] J. Borowik (red.). Polskie Pomorze. T. 1. Ziemia i ludzie. Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego. Ser. B (Balticum). Wydaw. Państwowej Rady Ochr. Przyr. 20: 1–37. Warszawa. Broszura.
88. Zabytki przyrody na Pomorzu. [W:] J. Borowik (red.) Polskie Pomorze. T. 1. Ziemia i ludzie, s. 79–110. Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego. Wydaw. Instytutu Bałtyckiego. Ser. B (Balticum). Toruń.
89. Sprawozdanie z działalności Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu za czas od 1.10.1928 do 1.10.1929. Ochrona Przyrody 9: 125–129.
90. Gatunkowa ochrona roślin w Polsce. Czasopismo Przyrodnicze Ilustrowane 3 (7/8): 221–225. Łódź.
91. O ustawę ochronną dla przyrody zachodnich ziem Polski. II Roczniki Śląskiego Oddziału Polskiego Tow. Przyr. im. Kopernika, s. 37–40. Katowice.
92. Alkoholizm a zwyrodnienie dziedziczne. Walka z Alkoholizmem, Nakł. Polskiej Ligi Przeciwalkoholowej 7 (14/17): 81–84. Warszawa.
93. Ochrona przyrody w Bośni i Hercegowinie. Ochrona Przyrody 9: 81–84.
94. Złota księga (dla młodzieży abstynenckiej). Świt 26 (299): 37–41. Katolicki Związek Abstynentów, Poznań.

95. W drodze do pralasów Jugosławii. Kurier Poznański 24 (290) z 26.06.1929: 1–2. Poznań.
96. W stolicy Bośni. Kurier Poznański 24 (337) z 24.07.1929: 1–2. Poznań.
97. Z Sarajewa do Dubrownika. Kurier Poznański 24 (427) z 15.09.1929: 1–2. Poznań.
98. Ginący wschód w Bośni. Wielkopolska Ilustracja 7 z 17.11.1929: 20–21. Poznań.
99. Wodziczko A., Kulesza W. Sprawozdanie z działalności Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu za czas od 1.10.1928 do 1.10.1929. Ochrona Przyrody 9: 125–129.
- 1930**
100. Zieleń w okolicy Poznania. Kronika Miasta Poznania 8 (2): 199–204. Poznań.
101. Zieleń w okolicach Poznania. Czasopismo Przyrodnicze Ilustrowane 4 (5/7): 147–150. Łódź.
102. Zieleń miast z punktu widzenia ochrony przyrody. Ochrona Przyrody 10: 34–45.
103. Kilka uwag o zieleni Poznania. Kurier Poznański 25 (101) z 2.03.1930: 9. Poznań.
104. O przyszłość Ogrodu Botanicznego w Poznaniu. Kurier Poznański 25 (482) z 18.10.1930: 9. Poznań.
105. Zieleń miast z punktu widzenia estetyki. Kurier Poznański 25 (495) z 26.10.1930: 6. Poznań.
106. Zieleń miast z punktu widzenia higieny. Kurier Poznański 25 (518) z 9.11.1930: 9. Poznań.
107. Zieleń miast z punktu widzenia ochrony przyrody. Kurier Poznański 25 (542) z 23.11.1930: 6. Poznań.
108. Sprawozdanie z działalności Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu za czas od 1.10.1929 do 1.10.1930. Ochrona Przyrody 10: 194–196.
109. Ginąca „Dębina” w Poznaniu. Ochrona Przyrody 10: 270.
110. Roślinność Wielkopolski. Czasopismo Geograficzne 8 (1/2): 11–19. Lwów–Warszawa.
- 110a. Roślinność Wielkopolski. Czasopismo Geograficzne. Lwów–Warszawa, ss. 9. Nadbitka.
111. Państwowa Rada Ochrony Przyrody. Kurier Poznański 25 (107) z 6.03.1930: 4. Poznań.
112. Nowe rozporządzenie o ochronie roślin i zwierząt w Prusach. Świat Zwierzęcy 7 z 7.07.1930.
113. Niszczenie zadrzewień Cytadeli. Kurier Poznański 25 (114) z 10.03.1930: 4. Por. też odpowiedź: Komunikat Magistratu m. Poznania: W sprawie zadrzewienia Cytadeli. Kurier Poznański 25 (118) z 12.03.1930.
114. Niszczenie zadrzewień Cytadeli w Poznaniu. Ochrona Przyrody 10: 270.
115. Międzynarodowa Wystawa Komunikacji i Turystyki w Poznaniu. Ochrona Przyrody 10: 280.
116. Sosny Czartoryskich w Kątniku nad Wartą pod Poznaniem. Ochrona Przyrody 10: 259.
117. Gibt es Unterschiede in der mikrochemischen Natur des Casparyschen Streifens bei verschiedenen Pflanzengruppen? Acta Societatis Botanicorum Poloniae 7 (1): 47–54.
118. Gatunkowa ochrona roślin w Polsce. Wydaw. Towarzystwa Przyrodniczego im. Stanisława Staszica w Łodzi 7: 1–7. Łódź.
- 118a. Gatunkowa ochrona roślin w Polsce. Wydaw. Towarzystwa Przyrodniczego im. Stanisława Staszica w Łodzi, ss. 7. Łódź. Nadbitka.
119. Nowe rozporządzenie o ochronie roślin i zwierząt w Prusach. Czasopismo Przyrodnicze Ilustrowane 4 (3/4): 89–91.
120. Od Komitetu Ochrony Przyrody. Państwowa Rada Ochr. Przym., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przym. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 1: 3–4. Poznań.
121. Miłek wiosenny (*Adonis vernalis*) w Wielkopolsce. Państwowa Rada Ochr. Przym., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przym. na Wielkopolskę i Pomorze 1: 33–36. Poznań.

122. Postępy ochrony przyrody. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze 1: 47–48. Poznań.
123. Od Komitetu Ochrony Przyrody. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 2: 3–4. Poznań.
- 1931**
124. Wodziczko A., Pustoła B. *Betula nana* L. in the district of Świąciany (Northeastern Poland). *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 8 (3/4): 175–179.
125. Wodziczko A., Pustoła B. Brzoza karłowata (*Betula nana* L.) w powiecie święciańskim. *Ochrona Przyrody* 11: 89–93.
126. Rezerwaty zieleni w rozbudowie naszych miast ze szczególnym uwzględnieniem Poznania. *Ochrona Przyrody* 11: 93–107.
127. Bolesław Namysłowski. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 8 (3/4): 266–267 (Nekrolog).
128. Sprawozdanie delegata Państwowej Rady Ochrony Przyrody z udziału w IV Niemieckim Dniu Ochrony Przyrody i w obchodzie 25-lecia instytucji „Staatliche Stelle für Naturdenkmalpflege in Preussen”. *Ochrona Przyrody* 11: 123–124.
129. Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu (Poznańskiego Komitetu Państwowej Rady Ochrony Przyrody) za czas od 1.10.1930–1.10 1931. *Ochrona Przyrody* 11: 173–177.
130. Sprawa starych cmentarzy w Poznaniu. *Kurier Poznański* 26 (?). Poznań.
131. O uniwersytet na Pomorzu. *Kurier Poznański* 26 (56) z 5.02.1931: 10.
132. Jeszcze żubry w Pszczynie. *Kurier Poznański* 26 (106) z 6.03.1931: 10. Poznań.
133. O Park Wilsona. *Kurier Poznański* 26 (224) z 17.05.1931: 4. Poznań.
134. W trosce o „płuca Poznania”. Fatalne stosunki zdrowotne w Ludwikowie. Co robi Wojewódzki Wydział Zdrowia Publicznego. *Kurier Poznański* 26 (350) z 3.08.1931: 6. Poznań.
135. Zasługi naukowe profesora Józefa Paczoskiego. W 40-lecie pionierskiej pracy na polu socjologii roślin. *Sylwan* 49 (3): 1–21. Lwów.
136. Z podróży botanicznej po Bułgarii. *Sylwan* 49: 1–19.
137. Ginący wschód w Bośni. *Kurier Poznański*. Wielkopolska Ilustracja 7: 20–21. Poznań.
138. Niemiecki Zjazd Ochrony Przyrody. *Kurier Poznański* 26 (205) z 5.05.1931: 8. Poznań.
139. Schoenichen W. 1931. ABC Naturschutzfuhrer. Kwartalny Biuletyn Informacyjny Wydaw. Biura Delegata Ministra WRIOP ds. Ochrony Przyrody 1 (1): 4. Kraków (Recenzja).
- 1932**
140. Wodziczko A., Tomaszewski M. Staniszewskie Błoto na Kaszubszczyźnie. Analiza pyłkowa. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 9 (Supl.): 1–7.
141. Dolina Bogdanki w rozbudowie Poznania. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 9–14. Poznań.
142. Urządzenie Szkolnego Ogrodu Botanicznego w Poznaniu w związku z ochroną przyrody. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze 3: 75–76. Poznań.
143. Różne wiadomości z ochrony przyrody. Rodzimy świerk na lewym brzegu Wisły. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 69–70. Poznań.
144. Ochrona głązów narzutowych na Pomorzu. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 70. Poznań.

145. Materiały do inwentarza pomników i zabytków przyrody województwa poznańskiego. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 70–71. Poznań.
146. Brzoza niska (*Betula humilis*) nad jeziorem Gosławickim. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 71. Poznań.
147. Aleje przydrożne w Wielkopolsce. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 71–73. Poznań.
148. Tępienie jemiołuszek w Poznaniu. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 73. Poznań.
149. Zadania i działalność Międzywojewódzkiego Komitetu Ochrony Rzek przed zanieczyszczeniem w Poznaniu. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 73–75. Poznań.
150. Urządzenia Szkolnego Ogrodu Botanicznego w Poznaniu w związku z ochroną przyrody. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 3: 75–76. Poznań.
151. Z badań nad historią roślinności w Wielkopolsce drogą analizy pyłkowej. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 9 (1–2): 151–155.
152. Łąka storczyków koło Iłowca pod Poznaniem. *Ochrona Przyrody* 12: 171–172.
153. Ginące stanowisko wrzośca błotnego (*Erica tetralix*) w Wielkopolsce. *Ochrona Przyrody* 12: 171.
154. Utworzenie rezerwatów w Puszczykowie i Ludwikowie pod Poznaniem. *Ochrona Przyrody* 12: 44–50.
- 154a. Utworzenie rezerwatów w Puszczykowie i Ludwikowie pod Poznaniem. *Ochrona Przyrody*, ss. 7. Warszawa. Nadbitka.
155. Ochrona przyrody nową gałęzią wiedzy. *Ochrona Przyrody* 12: 88–96.
- 155a. Ochrona przyrody nową gałęzią wiedzy. *Ochrona Przyrody*, ss. 9. Warszawa. Nadbitka.
156. Ochrona roślin. [W:] W. Szafer (red.) *Skarby przyrody i ich ochrona*. Nakładem Państwowej Rady Ochr. Przyr., s. 81–87. Warszawa.
157. Ochrona przyrody w szkole. [W:] W. Szafer (red.) *Skarby przyrody i ich ochrona*. Nakładem Państwowej Rady Ochr. Przyr., s. 318–334. Warszawa.
158. Stanowisko zimoziołu (*Linnaea borealis*) w Puszczykowie pod Poznaniem. *Ochrona Przyrody* 12: 170–171.
159. Utrudnienia dla wychowanków gimnazjów bez łaciny na naszych uniwersytetach. *Czasopismo Przyrodnicze Ilustrowane* 6 (7/8): 271–272. Łódź.
160. Sprawozdanie z działalności Zakładu Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Poznańskiego za lata 1922–1932. *Czasopismo Przyrodnicze Ilustrowane* 6 (7/8): 288–293. Łódź.
161. Tragedia Ludwikowa. *Kurier Poznański* 27 (205) z 6.05.1932: 8. Poznań.
162. Twórca socjologii roślin. W czterdziestopięcioletnie prace naukowej profesora dra Józefa Paczoskiego. *Kurier Poznański* 27 (562) z 8.12.1932: 7. Poznań.
163. Józef Paczoski. Spis ważniejszych prac naukowych prof. Józefa Paczoskiego. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 9 (Supl.): 1–15.

1933

164. Nowe placówki wrzośca bagiennego (*Erica tetralix*) pod Pleszewem w Wielkopolsce. *Ochrona Przyrody* 13: 84–87.
165. Wielkopolski zwierzyńiec w Gołęczynie w Poznaniu. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 4: 152–153. Poznań.

166. Znaczenie lasu dla życia i kultury Polski. Państwowa Rada Ochr. Przyr. Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 4: 41–44. Poznań.
167. Postępy w organizacji Wielkopolskiego Parku Narodowego w Ludwikowie pod Poznaniem. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 4: 153–154. Poznań.
168. Kiedy odkryto stanowisko brzozy karłowatej w Liniach na Pomorzu? Państw. Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 4: 154–155.
169. Park Narodowy w Ludwikowie pod Poznaniem. *Dziś i Jutro*. Pismo dla Młodzieży 9 (6): 151–152. Kraków.
170. Przyczynki do uzasadnienia teorii stelarnej. [W:] A. Jakubski, K. Jonscher (red.) *Pamiętnik XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu* 1: 658–659. Nakładem Komitetu Organizacyjnego XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu, Cieszyn [1935 r. ?].
171. Postulaty wychowania eugenicznego w Polsce. [W:] A. Jakubski, K. Jonscher (red.) *Pamiętnik XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu* 2: 860. Nakładem Komitetu Organizacyjnego XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich w Poznaniu, Cieszyn [1935 r. ?].
172. Rola podniet w życiu człowieka. *Świt* 30 (11–12): 198–202.
173. Na odcinku ochrony przyrody. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze 4: 3–5. Poznań.
174. Uwagi redakcyjne do „Memoriału do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” na ręce Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody w sprawie zorganizowania Stacji Ochrony Ptaków. Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolską i Pomorze 4: 159–160. Poznań.
175. Co słycać z przeniesieniem Ogrodu Zoologicznego na Golęcin? *Kurier Poznański* 28 (382) z 22.08.1933: 3. Poznań.

1934

176. Śp. dr Stanisław Łabendziński (1880–1933). *Ochrona Przyrody*. *Nekrologi* 14: 223.
177. Praca młodzieży na polu ochrony przyrody. *Ochrona Przyrody* 14: 8–44.
178. Czy Polska pozwoli na handel Tatrami? *Kurier Poznański* 29 (?). Poznań.
179. Tydzień krzewienia miłości przyrody. *Kurier Poznański* 29 (149) z 4.04.1934: 2. Poznań.
180. Rozbójnik i przyjaciel. *Orlątko*. Pismo dla chłopców i dziewcząt polskich 2 (7): 262–264. Poznań.
181. O lasach i górach, w których się piękno przed ludźmi ukryło... *Orlątko*. Pismo dla chłopców i dziewcząt polskich 2 (8): 285–287. Poznań.
182. „Straż Przyrody”. *Orlątko*. Pismo dla chłopców i dziewcząt polskich 3 (1): 325–326. Poznań.
183. Fizjotaktyka – nowa gałąź wiedzy o stosunku człowieka do przyrody. *Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk* 3: 117–118. Poznań.
184. Biologiczne fundamenty poglądu na świat. *Dziedziczność – Selekcja – Fizjocenoza*. *Czuj Duch*. *Oficjalny Organ Starszego Harcerstwa* 8 (9/10): 12. Poznań.
185. Torfowisko Bara na Zvijezda Planina w Bośni. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 11 (Supl.): 247–253.
186. Wodziczko A., Dybowska J. Analiza pyłkowa torfowiska „Pustelnia” w powiecie święciańskim. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* 11 (2): 205–211.
187. Wodziczko A., Szaniawska J. Przeszłość lasów ludwиковskich w świetle analizy pyłkowej. *Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk* 8 (3): 114–116. Poznań.

188. W tem nas nikt nie może wyręczać!. (My, polskie Pomorze i nauka niemiecka). Kurier Poznański 29 (113) z 11.03.1934: 10. Poznań.
189. W sprawie uniwersytetu w grodzie Kopernika. Słowo Pomorskie 14 (61) 16.03.1934: 6. Toruń.
190. Kolejowy Filip z Konopi. Kurier Poznański 29 (211) z 12.05. 1934: 2. Poznań.
191. Powódź i lasy. Kurier Poznański 29 (343) z 2.08. 1934: 1. Poznań.
192. Projekt regulacji Warty pod Czeszewem. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 4 (4): 7–8.
193. Stare dęby w Czeszewie nad Wartą. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 4 (4): 8.
194. Okręgowy Komitet Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu. Sprawozdanie Komitetu Państwowej Rady Ochrony Przyrody za 1934 r. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 4 (4): 9.
- 1935**
195. Od Komitetu Ochrony Przyrody. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze 5: 3–6. Poznań.
196. Realizacja Wielkopolskiego Parku Narodowego pod Poznaniem. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 5: 141–143. Poznań.
197. Na drodze realizacji Wielkopolskiego Parku Narodowego. Ochrona Przyrody 15: 56–61.
198. Pojednanie miasta z przyrodą. Kurier Poznański 30 (433) z 21.09.1934: 3. Poznań.
199. Pojednanie z przyrodą. Ochrona Przyrody 15: 1–12.
- 199a. Pojednanie z przyrodą. Ochrona Przyrody, ss. 12 [1936 r.]. Nadbitka.
200. Naukowo-organizacyjne zagadnienia ochrony przyrody w Polsce. Kosmos. Ser. B 60 (1): 25–37. Lwów.
- 200a. Naukowo-organizacyjne zagadnienia ochrony przyrody w Polsce. Kosmos. Ser. B, ss. 13. Lwów. Nadbitka.
201. Hodowla roślin i zwierząt w nowych programach szkolnych. Akwarium i Terrarium 1 (10/12): 75–76. Poznań.
202. Kierunki współczesnej ochrony przyrody. Przyroda i Technika 14 (4): 145–148. Warszawa.
- 202a. Kierunki współczesnej ochrony przyrody. Przyroda i Technika, ss. 4. Warszawa. Nadbitka.
203. Wielkopolski Park Narodowy. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 5 (3): 5–6. Kraków.
204. Prawo równowagi w przyrodzie. Praktyczna Wiedza Przemysłowa. Kwartalnik Instytutu Szerzenia Wiedzy Przemysłowej. Warszawa.
205. Gatunki roślin chronione na całym obszarze Rzeczypospolitej. Przyroda i Technika 16 (3): 167–168. Warszawa.
206. III Zjazd Ogrodników Miejskich. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 5 (4): 14–15.
207. Życie i śmierć rośliny. Praktyczna Wiedza Przemysłowa. Kwartalnik Instytutu Szerzenia Wiedzy Przemysłowej. Warszawa.
208. Wielki krok na drodze popularyzacji wiedzy przyrodniczej. Z okazji ukazania się Wielkiej Przyrody Ilustrowanej. Przyjaciel Szkoły 15 (9): 326–328. Poznań. (Recenzja).
209. Parki narodowe i rezerwy w Polsce i gdzie indziej. Praktyczna Wiedza Przemysłowa. Kwartalnik Instytutu Szerzenia Wiedzy Przemysłowej. Warszawa.
210. Projektowany Park Natury w Promnie. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra

- WRiOP ds. Ochrony Przyrody 5 (3): 6–7.
211. Okręgowy Komitet Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu (Sprawozdanie za rok 1934). Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 5 (2): 8–9.
- 1936**
212. Ochrona przyrody wczoraj, dziś i jutro. Ochrona Przyrody 16: 1–9.
213. Od Komitetu Ochrony Przyrody. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze 6: 3–4. Poznań.
214. Stan badań nad roślinnością Wielkopolski i zadania na przyszłość. 1. Wstęp. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 6: 5–6. Poznań.
215. Stan badań nad roślinnością Wielkopolski i zadania na przyszłość. 9. Polodowcowa historia lasów Wielkopolski w świetle analizy pyłkowej. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 6: 63–72.
216. Stan badań nad roślinnością Wielkopolski i zadania na przyszłość. 10. Ochrona przyrody w Wielkopolsce. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 6: 72–77.
217. Stan badań nad roślinnością Wielkopolski i zadania na przyszłość. 11. Zadania organizacyjne przyszłych badań botanicznych w Wielkopolsce. Państwowa Rada Ochr. Przyr., Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przyr. na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu 6: 78–81. Poznań.
218. Planowanie kraju w Niemczech. Kwartalny Biuletyn Informacyjny Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (4): 38–39.
219. Wodziczko A., Czarnecki W., Pękałski R., Chybiński A. Rola lasów w życiu miasta. [W:] Więcej lasów Poznaniowi. Wyd. Towarzystwa Miłośników m. Poznania, s. 7–11. Poznań.
220. Ochrona roślin. Sprawa starych cmentarzy w Poznaniu. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (3): 13.
221. Park Narodowy – ale bez kolejki! Kurier Poznański 31 (87) z 22.02.1936: 5. Poznań.
222. Śp. Rektor Prof. dr Jan Grochmalicki. Kurier Poznański 31 (178) z 17.04.1936: 5. Poznań.
223. Aktualne zagadnienia zieleni Poznania. Kurier Poznański 31 (262) z 7.06.1938: 3. Poznań.
224. O ochronę resztek lasów pod Gnieznem. Kurier Poznański 31 (485) z 18.10.1936: 6. Poznań.
225. O lasach podmiejskich. Kurier Poznański 31 (527) z 12.11.1936: 3. Poznań.
226. Magistracka siekiera nad najstarszą aleją śródmieścia. Kurier Poznański 31 (280) z 19.06.1936: 6. Poznań.
227. Perły przyrody Wielkopolski. Przegląd Krajoznawczy 3: 13–15. Warszawa.
228. Biocenotyczne metody zwalczania chorób i szkodników roślin. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych 41: 310–318. Poznań.
229. W sprawie ochrony przyrody i krajobrazu na naszym wybrzeżu morskim. Jednodniówka Ligi Morskiej i Kolonialnej (Okręg Poznań). Poznań.
230. Sprawa Parku Narodowego wobec otwarcia kolejki na Kasprowy Wierch. Wydaw. Oddziału Poznańskiego Ligi Ochrony Przyrody, s. 1–11. Poznań.
231. Rodzina biologiczna podstawą istnienia narodu. Świt 33 (1/2): 8–10. Poznań.
232. Groźba wycięcia alei drzew przy ul. Bukowskiej w Poznaniu. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura

- ra Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (3): 18. Kraków.
233. Więcej lasów Poznaniowi. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (3): 21. Kraków.
234. Boettner Rudolf Adam (1879–1923). [W:] Polski słownik biograficzny. Wyd. Polskiej Akademii Umiejętności 2 (6): 186. Kraków.
235. Ochrona lasu bukowego na Przyładku Rozewskim Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (3): 13. Kraków.
236. Wycięcie pomnikowych drzew alejowych przy ul. Bukowskiej w Poznaniu. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (4): 32. Kraków.
237. Projekt rezerwatu jeziora Mochel w Kamieniu Pomorskim. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (3): 12. Kraków.
238. Rezerwat z brzozą niską (*Betula humilis*) w Wiktorowie nad Notecią. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (3): 12. Kraków.
239. Czarnohora w literaturze powieściowej. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (3): 10–11. Kraków.
240. Sprawozdanie a działalności Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu za rok 1935 (streszczenie). Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (1/2): 20–21. Kraków.
241. Rozporządzenie o gatunkowej ochronie roślin i zwierząt w Niemczech. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (1/2): 30. Kraków.
242. Ochrona przyrody w wykształceniu uniwersyteckim. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (1/2): 29. Kraków.
243. Habilitacja „z biologii i ochrony ptaków”. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 6 (1/2): 28–29. Kraków.
244. Gatunki roślin chronione na całym obszarze Rzeczypospolitej. Przyroda i Technika 15 (3): 167–168.
245. Wielki krok na drodze popularyzacji wiedzy przyrodniczej. Z okazji ukazania się „Wielkiej przyrody ilustrowanej”. Przyjaciel Szkoły 15 (9): 326–328. Poznań. (Recenzja).

1937

246. Obecny stan badań nad roślinnością Wielkopolski i zadania na przyszłość. Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk za I kwartał 1937 r. 11 (1): 16. Poznań.
247. Stratygrafia i polodowcowa historia roślinności Pradoliny Noteci. Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk za II kwartał 1937 r. 11 (2): 69–70. Poznań.
248. Roślinność Pomorza i Prus Wschodnich. [W:] S. Arnold (red.) Słownik Geograficzny Państwa Polskiego i Ziem Historycznie z Polską Związanymi. Pomorze Polskie. Pomorze Zachodnie. Prusy Wschodnie. 1 (2): 124–147. Wydaw. Polskiego Tow. Krajoznawczego, Warszawa.
249. Planowanie kraju drogą do utrzymania równowagi w przyrodzie. Ochrona Przyrody 17: 1–9.
- 249a. Planowanie kraju drogą do utrzymania równowagi w przyrodzie. Ochrona Przyrody, ss. 9. Nadbitka.
250. Czy należy tępic żmije? Przyjaciel Szkoły 16 (18) z 15.11.1937: 703–704. Poznań.
251. Czy należy tępic żmije. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (3): 18–19.

252. Polska jako ochronielka przyrody. Kurier Poznański 32 (113) z 11.03.1937: 5. Poznań.
253. Zagłada Cytadeli. Kurier Poznański 32 (392) z 29.08.1937: 6. Poznań.
254. Czarna ręka w Tatrach. Kurier Poznański 32 (440) z 26.09.1937: 10. Poznań.
255. Czy należy tępić żmije? Kurier Poznański 32 (489) z 24.10.1937: 7. Poznań.
256. Der Schutz der Landschaft nach dem Reichsnaturgesetz. 1937. Verl. J. Neumann-Neudamm, ss. 48 + 16 tablic. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (2): 26. (Recenzja).
257. Dzień lasu i ochrona przyrody w naszych szkołach. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra W.R.iO.P. ds. Ochrony Przyrody 7 (2): 20.
258. Co Polska dała światu w dziedzinie ochrony przyrody Młody Przyrodnik 1 (1, wrzesień): 2–5 + 2 fot. Poznań.
259. O niezbędnych składnikach życia harmonijnego. Zagończyk 17 (5) z 15.01.1937: 76. Poznań.
260. Harcerze w służbie przyrody. Zagończyk 17 (8) z 15.05.1937: 118. Poznań.
261. Czarna ręka w Tatrach. Zagończyk 17 (8): 140. Poznań.
262. Biologiczne podstawy rodziny. Trzeźwość 12 (4/5): 118–121. Warszawa.
263. Musimy zachować Puszczykowo – perłę naszego krajobrazu. Kurier Poznański 32 (187) z 25.04.1937: 8. Poznań.
264. Biocenotyczne metody zwalczania chorób i szkodników roślin. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych 41: 310–318. Poznań.
265. Potrzeba lasów w obrębie zieleni miejskiej. Sprawozdanie z IV Zjazdu Ogrodników Miejskich w Gdyni, s. 16–21.
266. Wodziczko A., Jakubski A. Poznań w obronie Parku Narodowego Tatrzańskiego. Rezolucja zebrania Sekcji Ochrony Gór Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Wszechświat 7 (1742): 221.
267. Wodziczko A., Jakubski A. Poznań w obronie Parku Narodowego Tatrzańskiego. Rezolucje zebrania Sekcji Ochrony Gór Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Echa Leśne 14 (45) z 7.11.1937: 967. Warszawa.
268. Projekt międzynarodowego znaku ochrony przyrody. Kwartalny Biuletyn Informacyjny Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (4): 22–23.
269. Sprawozdanie z posiedzenia organizacyjnego Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu. Kwartalny Biuletyn Informacyjny, Wydaw. Biura Delegata Ministra W.R.iO.P. ds. Ochrony Przyrody 7 (4): 17–18.
270. W sprawie ochrony lasów w Czeszowie nad Wartą. Kwartalny Biuletyn Informacyjny, Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (4): 13.
271. Konserwacja starych dębów w Rogalinie. Kwartalny Biuletyn Informacyjny, Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (4): 10.
272. Kuncewicz A., Szymkiewicz G. Zasady sporządzania planów zabudowania. Nakładem Związku Miast Polskich. Warszawa. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (3): 43–44. (Recenzja).
273. Jubileuszowy obchód 100-lecia istnienia Niemieckiego Stowarzyszenia Przyrodniczego w Poznaniu. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (3): 41–42.
274. Konkurs na plakat Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (3): 42.
275. W 25-lecie zgonu Bolesława Prusa. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra

- WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (3): 21–22.
276. Od Komitetu Ochrony Przyrody. Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze 7: III–IV. Poznań.
277. Sprawozdanie z działalności Okręgowego Komitetu Ochrony Przyrody na Wielkopolskę i Pomorze w Poznaniu w r. 1936. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (1): 32–34.
278. Dzień lasu i ochrony przyrody w naszych szkołach. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (2): 20.
279. Contribution à l'étude des réserves naturelles et des Parcs Nationaux. 1937. Société de Biogéographie. P. Lechevallier éditeur, pp. 267. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (4): 26. (Recenzja).
280. Reichseitung der deutsche Erzieher Nationalsozialistische Lehrzeitung. 1937. Heft 8. Berlin. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (4): 26. (Recenzja).
281. Bodow W.A. 1937. Polewozaszczytne lesozawidjenje. Moskwa. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 7 (4): 27. (Recenzja).
- 1938
282. Obcowanie z przyrodą jako źródło radości. Młody Przyrodnik 2 (2, październik): 21–22. Poznań.
283. Tatry w naszej kulturze. Młody Przyrodnik 2 (3, listopad): 38–41 + 4 fot. Poznań.
284. Nowe zjawisko burz piaskowych. Kurier Poznański 33 (157) z 6.04.1938: 7. Poznań.
285. Czudek A. 1938. Ochrona przyrody w województwie śląskim. Państwowa Rada Ochrony Przyrody. 49, ss. 216 + 51 rycin. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (3): 20. Kraków (Recenzja).
286. Wróblewski A. 1938. Konserwacja starych drzew. Państwowa Rada Ochrony Przyrody 50, ss. 20 + 20 rycin. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (3): 20. Kraków. (Recenzja).
287. Śp. Witold Kulesza. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4): 16–17. Kraków.
288. Konkurs fotograficzny pod hasłem „Piękno Wielkopolskiej Ziemi”. Wystawa grafiki myśliwskiej. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4a): 35–36. Kraków.
289. Jaka powinna być polska fotografia ojczysta. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4a): 36–37. Kraków. (Recenzja).
290. Śp. inż. Konrad Szubert. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4a): 24–25. Kraków.
291. Śp. Karol Czapek (Karel Čapek). [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4a): 25. Kraków.
292. Zmiana redakcji „Młodego Przyrodnika”. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4a): 34. Kraków.
293. Konferencja w sprawie zalesienia okręgu poznańskiego. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4a): 34. Kraków.

294. O dobrej i złej turystyce. Kurier Poznański 33 (204) z 6.05.1938: 5. Poznań.
295. Międzynarodowy Kongres Geograficzny w Amsterdamie w sprawach ochrony krajobrazu. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4): 25. Kraków.
296. Pawlikowski G. 1938. O lice ziemi. Wybór pism Jana Gwalberta Pawlikowskiego z dziedziny ochrony przyrody i swojszczyzny, wydany staraniem Państwowej Rady Ochr. Przynr. Kasa im. Mianowskiego. Warszawa, ss. 400 + 38 rycin. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4): 27–28. Kraków. (Recenzja).
297. Melioracja czy dewastacja? Okniński T. 1938. Akcja melioracyjna a interes wsi. Łąka i Torfowisko 5: 14–15. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4a): 37. Kraków. (Recenzja).
298. Budzenie się wiosny w przyrodzie. Zagończyk. Miesięcznik Młodzieży Polskiej 18 (4): 51. Poznań.
299. O ochronę torfowiska jelnieńskiego koło Dziśny. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (4): 8. Kraków.
300. Skrudlik M. 1938. Chrystianizm a świat zwierzęcy. Księgarnia św. Wojciecha w Poznaniu. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (3): 20–21. Kraków. (Recenzja).
301. Prof. Dr Friederichs K. (Rostock) 1937. Ökologie als Wiissenschaft von der Natur oder biologische Raumforschung. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (2): 26. Kraków. (Recenzja).
302. Przyczyny upadku starożytnej cywilizacji Mayów w Ameryce. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (2): 23. Kraków.
303. Groźba zagłady zadrzewień Cytadeli w Poznaniu. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (2): 12. Kraków.
304. Sprawozdanie z II zebrania Komitetu Ochrony Przyrody w Poznaniu. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (1): 15–16. Kraków.
305. Wodziczko A., Jakubski A. Rezolucja zebrania Oddziału Poznańskiego Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (2): 3–4. Kraków.
306. Hryniewiecki B. – Jastrzębowski W. (1798–1882), jego zasługi naukowe i społeczne, zwłaszcza w dziedzinie hodowli roślin. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 8 (2): 25. Kraków. (Omówienie recenzji B. Hryniewieckiego).
307. Wodziczko A., Krawiec F., Urbański J. Pomniki i zabytki przyrody Wielkopolski. Państwowa Rada Ochr. Przynr. Wydaw. Okręgowego Komitetu Ochr. Przynr. na Wielkopolskę i Pomorze 8: 1–472. Skład Główny w Kasie im. Mianowskiego w Warszawie, Poznań.

1939

308. Pojęcie fizjocenozy. [W:] Z. Lisowski (red.) Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przynr. Nauk za III i IV kwartał 1938 r. Komisja Mat.-Przynr. 12 (3): 231–233. Poznań.
309. Prawa życia organicznego. Z cyklu: Zagadnienia fizjotaktyki [W:] A. Paszewski (red.) Biologia a Życie 1(2): 86–90. Poznań.
310. Jaworzyna wróciła do Polski. Młody Przyrodnik 2 (6, luty): 81–83. Poznań.

311. Dzień lasu. Młody Przyrodnik 2 (8, kwiecień): 113–115. Poznań.
312. Tatrzański Park Turystyki Ułatwionej. Kurier Poznański 34 (1) z 1.01.1939: 10. Poznań.
313. Co to jest fizjotaktyka. Z cyklu: Zagadnienia fizjotaktyki. [W:] A. Paszewski (red.) *Biologia a Życie* 1(1): 14–18. Poznań.
314. Prawa życia organicznego. Z cyklu: Zagadnienia fizjotaktyki. [W:] A. Paszewski (red.) *Biologia a Życie* 1 (2): 85–90. Poznań.
315. Wspólnoty życia i ziemi. Z cyklu: Zagadnienia fizjotaktyki. [W:] A. Paszewski (red.) *Biologia a Życie* 1(3): 159–165. Poznań.
316. Ochronne znaczenie lasów. [W:] A. Paszewski (red.) *Biologia a Życie* 1 (2): 51–52 (Recenzja).
317. Pojednanie z lasem. [W:] A. Paszewski (red.) *Biologia a Życie* 1(4): 221–228. Poznań.
318. Pojęcie fizjocenozy. Sprawozdania Poznańskie Tow. Przyj. Nauk. za III i IV kwartał 1938 r. Komisja Mat.-Przyr. 12: 231–233. Poznań.
319. Śp. Zofia Urbanowska. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (1): 20–21. Kraków.
320. Sprawa Instytutu Biocenozy i Ochrony Przyrody przy Uniwersytecie Poznańskim. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (2): 68–69. Kraków.
321. O uwzględnienie ochrony przyrody w programie studiów pedagogicznych przy uniwersytetach. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (2): 69–70. Kraków.
322. Arkady R. V, nr 5, maj 1939 r. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (2): 76. (Recenzja).
323. Szafranówna H. 1939. Na dzień lasu i ochrony przyrody. Dziennik Urzędowy Okręgu Szkolnego Poznańskiego. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (2): 79. (Recenzja).
324. Tomaszewski M. 1939. Najpiękniejsze łowy. *Tęcza* 13 (6). [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (2): 79. (Recenzja).
325. Krajobraz Wielkopolski i jego ochrona. *Przegląd Wielkopolski* 1 (1): 10–14.
326. Zagadnienie ochrony gleby jako warsztatu produkcji żywności. *Biologia a Życie* 1 (4): 235–238. Poznań. (Recenzja).
327. Udział Witolda Kuleszy w ruchu ochrony przyrody. *Kosmos B* 44 (1): 23–26. Lwów.
328. Zasługi naukowe Jana Gwalberta Pawlikowskiego na polu ochrony. *Kosmos B* 44 (2): 1–12.
- 328a. Zasługi naukowe Jana Gwalberta Pawlikowskiego na polu ochrony. Nakł. Państwowej Rady Ochr. Przyrody 53: 1–12. Lwów. Nadbitka.
329. Śp. Jan Gwalbert Pawlikowski (ur. 18 marca 1860 w Medyce † 5 marca 1939 we Lwowie). Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (1): 2–3. Kraków.
330. Jan Gwalbert Pawlikowski – przyroda i miłość do ojczyzny. *Kurier Poznański* 34 (111) z 9.03.1939: 6. Poznań.
331. *Biuletyn Urbanistyczny R. VI*, nr 3/4. 1938 r. Wydaw. Związek Miast Polskich i Towarzystwo Urbanistów Polskich. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (1): 38–39. (Recenzja).
332. Śp. Zofia Urbanowska. Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (1): 20–21. Kraków.

333. Taschenbuch der in Deutschland geschützten Pflanzen Herasusgeg. von der Reichsstelle für Naturschutz. Verl. Hugo Bergmühler. Berlin., pp. 152 + 72 kolorowe tablice. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (1): 41. (Recenzja).
334. Riggenbach E. 1939. Jugendjahrbuch für Natur und Heimat. Verl. Gebr. Riggenbach. Basel, pp. 96. [W:] Kwartalny Biuletyn Informacyjny. Wydaw. Biura Delegata Ministra WRiOP ds. Ochrony Przyrody 9 (1): 42. (Recenzja).
335. Ekologia jako najogólniejsza nauka przyrodnicza. *Biologia a Życie* 1 (2): 120–121. Poznań.

1940

336. Czym zastąpić herbatę? *Wiadomości Aptekarskie* 1 (10): 70–71. Kraków.
337. Środki zastępcze cytryny. *Wiadomości Aptekarskie* 1 (10): 71–72. Kraków.
338. Życiotwórcze składniki naszego pożywienia. *Wiadomości Aptekarskie* 1 (11): 81–83. Kraków.
339. Z nowych badań nad zawartością witamin w pokarmach. *Wiadomości Aptekarskie* 1 (12): 90–92. Kraków.
340. Nie marnujmy witamin! *Wiadomości Aptekarskie* 1 (13): 98–100. Kraków.
341. *Wiadomości praktyczne o środkach żywności. Biblioteczka Życia Praktycznego. Radź sobie sam* 6: 1–35. Kraków.

1941

342. Wartości odżywcze i lecznicze drożdży. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (1): 2–4. Kraków.
343. Hormony ze stanowiska biologii ogólnej i stosowanej. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (2): 10–13. Kraków.
344. Z dziedziny nauki o fermentach. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (4): 31–33. Kraków.
345. O bakteriach i bakteriofagach. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (5): 43–44. Kraków.
346. Ciała odpornościowe organizmu jako środki terapii uzupełniającej. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (6): 54–56. Kraków.
347. Z cyklu „Nasze dziko rosnące rośliny jadalne i witaminowe”. 1. Nawrót do dzikich roślin jadalnych. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (7): 63–65. Kraków.
348. Z cyklu „Nasze dziko rosnące rośliny jadalne i witaminowe”. 2. Dzikie jarzyny i sałaty. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (8): 76–78. Kraków.
349. Z cyklu „Nasze dziko rosnące rośliny jadalne i witaminowe”. 3. Zioła i przyprawy korzenne. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (9): 88–90. Kraków.
350. Z cyklu „Nasze dziko rosnące rośliny jadalne i witaminowe”. 4. Rodzime herbaty – liściówki. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (10): 96–98. Kraków.
351. Z cyklu „Nasze dziko rosnące rośliny jadalne i witaminowe”. 5. Owoce polne i leśne. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (11): 102–104. Kraków.
352. Z cyklu „Nasze dziko rosnące rośliny jadalne i witaminowe”. 6. Rośliny mączyste i oleiste. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (12): 111–113. Kraków.
353. Z cyklu „Nasze dziko rosnące rośliny jadalne i witaminowe”. 7. Grzyby jadalne. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (13): 119–121. Kraków.
354. Z cyklu „Nasze dziko rosnące rośliny jadalne i witaminowe”. 8. Zestawienie dzikich roślin jadalnych (w porządku alfabetycznym). *Wiadomości Aptekarskie* 2 (14): 127–128. Kraków.
355. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (15/16): 139–141. Kraków.
356. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (17/18): 150–153. Kraków.
357. Paracelsus (1493–1541), życie – nauka – znaczenie. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (17/18): 150–153. Kraków.

358. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (19): 166–168. Kraków
359. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (20): 174–176. Kraków.
360. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (21): 183–185. Kraków
361. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (22): 190–192. Kraków.
362. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (23): 199–202. Kraków.
363. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 2 (24): 207–208. Kraków
- 1942**
364. Fizjotaktyka – nowa nauka o przyrodzie i człowieku. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (1/2): 2–4. Kraków.
365. Wodziczko A., Lepszy T. 1942. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (1/2): 4–6. Kraków.
366. Z cyklu „Zagadnienia fizjotaktyczne”. Człowiek jako ogniwo fizjocenozy. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (3): 18–20. Kraków.
367. Z cyklu „Zagadnienia fizjotaktyczne”. Choroby cywilizacyjne. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (4): 26–28. Kraków.
368. Z cyklu „Zagadnienia fizjotaktyczne”. Ochrona przyrody koniecznością życiową. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (5): 34–36. Kraków.
369. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych, używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (5): 36. Kraków
370. Pożywienie naturalne. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (6): 42–44. Kraków.
371. Z cyklu „Zagadnienia fizjotaktyczne”. Gospodarka na wzorach przyrody. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (7): 50–52. Kraków.
372. Z cyklu „Zagadnienia fizjotaktyczne”. Planowanie przestrzenne drogą do pojednania przyrody z cywilizacją. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (8): 58–60. Kraków.
373. Z cyklu „Zagadnienia fizjotaktyczne”. Na szlakach fizjotaktyki leczniczej. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (10/11): 75–76. Kraków.
374. Wiosenne kuracje roślinne. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (12): 89–90. Kraków.
375. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (13): 97–99. Kraków.
376. Wodziczko A., Lepszy T. O niektórych ziołach krajowych używanych w lecznictwie ludowym i naukowym. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (14): 106. Kraków.
377. Z biochemii pierwiastków oligodynamicznych (Al, As, B). *Wiadomości Aptekarskie* 3 (15/16): 115–117. Kraków.
378. Z biochemii pierwiastków oligodynamicznych (Ba, Be, Bi, Br). *Wiadomości Aptekarskie* 3 (17): 130–131. Kraków.
379. Z biochemii pierwiastków oligodynamicznych (Cs, Cr, Sn, Zn). *Wiadomości Aptekarskie* 3 (18): 137–138. Kraków.
380. Z biochemii pierwiastków oligodynamicznych (F, Ga, Ge, J). *Wiadomości Aptekarskie* 3 (19): 145–146. Kraków.

381. Z biochemii pierwiastków oligodynamicznych (Cd, Co, Ni, Li, Mn, Cu). *Wiadomości Aptekarskie* 3 (20): 153–155. Kraków.
382. Z biochemii pierwiastków oligodynamicznych (Cu, Mo, Rb, Se, Sr, Tl, Ti, V, Au). *Wiadomości Aptekarskie* 3 (21): 161–163. Kraków.
383. Ziemniaki jako podstawa pożywienia. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (22/23): 170–171. Kraków.
384. Źródła witaminy C. *Wiadomości Aptekarskie* 3 (24): 182–184. Kraków.
- 1943**
385. Repetytorium z botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (1/2): 3–12. Kraków.
386. Repetytorium z botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (3): 17–21. Kraków.
387. Wykład botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (4): 24–28. Kraków.
388. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (5): 32–36. Kraków.
389. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (6): 40–45. Kraków.
390. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (7): 48–55. Kraków.
391. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (8): 57–63. Kraków.
392. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (9): 66–70. Kraków.
393. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (10): 73–76. Kraków.
394. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (13): 98–100. Kraków.
395. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 4 (14): 105–108. Kraków.
396. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (15): 113–114. Kraków.
397. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (16): 121–122. Kraków.
398. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (17): 129–130. Kraków.
399. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (18): 138–139. Kraków.
400. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (19): 145–146. Kraków.
401. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (20): 153–154. Kraków.
402. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (21): 164–165. Kraków.
403. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (22): 169–170. Kraków.
404. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (23): 177–179. Kraków.
405. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Fizjologia roślin. Wiadomości Aptekarskie* 4 (24): 185–186. Kraków.
- 1944**
406. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 5 (1/2): 4–7. Kraków.
407. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 5 (3): 13–15. Kraków.
408. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 5 (4): 21–23. Kraków.
409. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 5 (4): 26–28. Kraków.
410. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 5 (5): 37–39. Kraków.
411. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 5 (6): 45–47. Kraków.
412. Podstawy botaniki farmaceutycznej. *Wiadomości Aptekarskie* 5 (7): 53–55. Kraków.

413. Podstawy botaniki farmaceutycznej. Wiadomości Aptekarskie 5 (11): 77–80. Kraków.
414. Podstawy botaniki farmaceutycznej. Wiadomości Aptekarskie 5 (12): 94–96. Kraków.
415. Podstawy botaniki farmaceutycznej. Wiadomości Aptekarskie 5 (13): 102–104. Kraków.
- 1945**
416. O uprawie krajobrazu. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 1 (2/3): 1–28.
417. Problem ochrony przyrody w zachodniej Polsce. Pamiętnik XIX Zjazdu Państwowej Rady Ochrony Przyrody w Krakowie, odbytego 21 i 22 września 1945 r. Nakładem Państwowej Rady Ochr. Przyr. 56: 77–84 i 120–122. Kraków.
418. Krajobraz Wielkopolski i jego ochrona. Przegląd Wielkopolski 1: 10–14. Poznań.
419. Społeczne znaczenie Wielkopolskiego Parku Narodowego. Głos Wielkopolski 1 (106) z 14.06.1945: 3. Poznań.
- 1946**
420. Uwagi o nauczaniu ochrony przyrody w szkołach wyższych. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 2 (3/4): 28–35.
421. Nadmorskie Parki Narodowe – Kaszubski nad Łebą i Pomorsko-Woliński. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 2 (7/8): 1–12.
422. Na straży przyrody. Informacje i wskazania z dziedziny ochrony przyrody. Spółdzielnia Pomocy Szkolnych „Oświata”. Poznań, ss. 36.
423. Ochrona przyrody jako nauka i jej potrzeby. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 2 (1/2): 8–15.
424. Konkurs Ministerstwa Leśnictwa w sprawie podziału Polski na dzielnice przyrodniczo-leśne. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 2 (1/2): 55–56.
425. O kierunkach rozwojowych ochrony przyrody jako nauki. Życie Nauki 3 (15–16): 161–168.
426. Ochrona przyrody na Odzyskanych Ziemiach Zachodnich. Przegląd Zachodni 2 (1): 22–35.
427. Z Wielkopolskiego Parku Narodowego pod Poznaniem. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 2 (5/6): 32–34.
428. Konkurs na zadrzewienie szosy państwowej Poznań–Warszawa. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 2 (7/8): 73–74.
429. Nowe zadania leśników na polu ochrony przyrody. Przegląd Leśniczy, s. 12–13. Poznań.
430. Wezwanie do współpracy z Ligą Ochrony Przyrody w Polsce. Przegląd Leśniczy, s. 24. Poznań.
431. Wodziczko A., Czubiński Z. Materiały do inwentarza rezerwatów przyrody na Odzyskanych Ziemiach Zachodnich. Wydaw. Państw. Rada Ochr. Przyr. 57: 1–32. Poznań.
- 431a. Wodziczko A., Czubiński Z. Materiały do inwentarza rezerwatów przyrody na Odzyskanych Ziemiach Zachodnich. Przegląd Zachodni 2 (1): 1–22 (Przedruk).
- 1947**
432. Wstęp. [W:] A. Wodziczko (red.) Stepowienie Wielkopolski. Cz. I. Poznańskie Tow. Przyj. Nauk. Prace Kom. Mat.-Przyr., B, 10 (4): 139–140.
433. Wielkopolska stepowieje. [W:] A. Wodziczko (red.) Stepowienie Wielkopolski. Cz. I. Poznańskie Tow. Przyj. Nauk. Prace Kom. Mat.-Przyr. B, 10 (4): 141–152.
434. Projekt polskiego mianownictwa w nauce o przyrodzie żywej. [W:] M. Wojciechowska (red.) Sprawozdania Poznańskie Tow. Przyj. Nauk za lata 1945/1946. Komisja Mat.-Przyr. 13 (1): 103–106. Poznań.
435. Ochrona przyrody umiejętnością praktyczną, wiedzą stosowaną i samodzielną nauką. Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk za lata 1945/1946. Komisja Mat.-Przyr., 13 (1): 106–110. Poznań.
436. Z zagadnień biologii krajobrazu. Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk za lata 1945/1946. Komi-

- sja Mat.-Przyr. 13 (1): 110–112. Poznań.
437. Wodziczko A., Kaj J., Michalski K., Daleszyńska T., Cegielski H., Czubiński Z., Kielczewski B., Sokołowski J., Urbański J., Szulczewski J.W. Stepowienie Wielkopolski. Cz. I. [W:] M. Wojciechowska (red.) Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk za lata 1945/1946. Komisja Mat.-Przyr. 13 (1): 112–114. Poznań.
438. Przedmowa. [W:] J. Paczowski. 1947. Bioindukcja w państwie roślinnym. Poznańskie Tow. Przyj. Nauk. Prace Komisji Matem.-Przyr. B, 10 (1): 5–8. Poznań.
439. Edward Lubicz-Niezabitowski. Chrońmy Przyrodę Ojczystą Kronika żałobna 3 (1/2): 45.
440. Ponowna inwentaryzacja dębów rogalińskich pod Poznaniem. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 3 (7/9): 26–27.
441. Korespondencje, Komu to wadziło? Chrońmy Przyrodę Ojczystą. 3 (1/2): 41–42.
442. Ochrona przyrody podstawowym zagadnieniem państwowym. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 3 (3/4): 3–7.
443. O kierunkach rozwojowych ochrony przyrody jako nauki. Życie Nauki 3 (15/16): 161–169. Kraków.
444. Z Wolińskiego Parku Narodowego. Charakter i granice. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 3 (11/12): 26–30.
445. Znaczenie biologii krajobrazu dla planowania przestrzennego. Główny Urząd Planowania Przestrzennego, ss. 11. Warszawa.
446. Zaremba P. 1946. Planowanie zieleni i krajobrazu. Zieleń w urbanistyce i komunikacji. Instytut Badawczy Budownictwa, Warszawa, ss. 288 [W:] Chrońmy Przyrodę Ojczystą 3 (3/4): 69–70. (Recenzja).
447. Durska E. 1947. Planowanie przestrzeni zielonych w regionie. Regionalna Dyrekcja Planowania Przestrzennego. Poznań, ss. 18 + 2 tabele. [W:] Chrońmy Przyrodę Ojczystą 3 (10): 39–40. (Recenzja).
- 1948**
448. Nadmorski Park Narodowy nad Łebą i Gardnem. Przegląd zadań ochrony przyrody, s. 1–24.
449. Dr Julian Huxley. 1946. TVA, adventures in planning. The Architectural Press. London. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 4 (7/8): 59–60. (Recenzja).
450. Ostatnie publikacje Głównego Urzędu Planowania Przestrzennego. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 4 (3/4): 54–56. (Recenzja).
451. Na straży przyrody. Wiadomości i wskazania z dziedziny ochrony przyrody. Wyd. II zmienione i rozszerzone. Nakładem Państwowej Rady Ochr. Przyr. 68, ss. 72. Kraków.
452. Z zagadnień filozofii ochrony przyrody. Ochrona Przyrody 18: 1–6.
453. Ochrona przyrody na Wystawie Rolniczo-Ogrodniczej w Poznaniu. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 4 (1/2): 47–48.
454. Pojęcie krajobrazu w geobiologii. Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk za 1/2 kwartał 1948. Komitet Biologiczny 15 (1): 160–162. Poznań.
455. Materiały do stratygrafii i analizy pyłkowej osadów w Pradolinie Noteci (powiat chodzieski i bydgoski). Poznańskie Tow. Przyj. Nauk. Wyd. Mat.-Przyr. Komitet Fizjograficzny. Badania Fizjogr. nad Pol. Zach. 1: 129–153.
456. Materiały do stratygrafii i analizy pyłkowej osadów w Pradolinie Noteci (powiat chodzieski i bydgoski). Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk za 1/2 kwartał 1948 r. Komitet Biologiczny 15 (1): 177–178. Poznań.
457. Znaczenie biologii krajobrazu dla planowania przestrzennego. Główny Urząd Planowania Przestrzennego. Warszawa, ss. 11.
458. Z dydaktyki ochrony przyrody w Uniwersytecie Poznańskim. [W:] Z zagadnień dydaktycznych wyższego szkolnictwa. Poznańskie Tow. Przyj.

- Nauk. Prace Koła Naukoznawczego 1 (1): 27–32. Poznań.
459. Ochrona przyrody dźwignią rolnictwa. Wiadomości Korespondenta Rolnego Głównego Urzędu Statystycznego 11 (3): 2–3. Warszawa.
460. W sprawie „Domu Dziecka RTiPD w Jeziorach”. Express Poznański 3 (62) z 3.03.1948: 4. Poznań.
461. Przyroda i znaczenie Parku Narodowego na wyspie Wolinie. Ziemia. Ilustrowany Miesięcznik Krajoznawczy 33 (27, 5): 98–104. Warszawa.
462. Projet d'une nomenclature internationale en matière de Protection de la Nature. Bull. Soc. d. Am. d. Sciences et d. Lettres. Ser. B Math.-Natur. (9): 132–137. Poznań.
463. Projekt międzynarodowej nomenklatury w zakresie ochrony przyrody. Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk za I/II kw. 1948. Kom. Mat.-Przyr. 15 (1): 162–163.

1949

464. Czubiński Z., Urbański J., Wodziczko A. Przyroda. [W:] J. Deresiewicz (red.) Ziemie staropolskie. Pomorze Zachodnie 1: 35–64. Poznań.
465. Czubiński Z., Urbański J., Wodziczko A. 1949. Przyroda żywa Doliny Odry i jej ochrona. [W:] A. Grodek, M. Kielczewska-Zaleska, A. Zierhoffer (red.) Monografia Odry. Instytut Zach., s. 302–350. Poznań.

1950

466. Wodziczko A. O biologii krajobrazu. Przegląd Geograficzny 22: 295–301. Spraw. za r. 1948/1949. Warszawa.

1958

467. Zieleń miast z punktu widzenia ochrony przyrody. Przyroda Polski Zachodniej 1 (3): 10–19. Przedruk artykułu opublikowanego w gazecie „Kurier Poznański” nr 542 z dnia 23.11.1930, a w wersji rozszerzonej w czasopiśmie „Ochrona Przyrody” 10: 34–45.

468. Z cyklu zagadnienia fizjotaktyki. Praca życia organicznego. Przyroda Polski Zachodniej 3–4 (5/6): 199–206. Poznań.

1959

469. Co to jest fizjotaktyka? Przyroda Polski Zachodniej 2 (4): 111–116. Poznań.

1965

470. Na straży przyrody. Wiadomości i wskazania z dziedziny ochrony przyrody. Wyd. III. Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych. Warszawa, ss. 214.

1967

471. Na straży przyrody. Wiadomości i wskazania z dziedziny ochrony przyrody. Wyd. II (IV). Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych. Warszawa, ss. 203.

III. ARTYKUŁY OMAWIAJĄCE DROGĘ ŻYCIOWĄ, DOROBEK I DZIAŁALNOŚĆ ADAMA WODZICZKI

Banaszak J. 1987. Profesor Adam Wodziczko. Nurt 5 (261): 3–4. Poznań.

Banaszak J. 1992. Profesor Adam Wodziczko – twórca nowoczesnej koncepcji ochrony przyrody. [W:] J. Banaszak Jabłka ciężkie jak ołów. Rozmowy o ekologii. Fundacja Warta, s. 40–42. Poznań.

Banaszak J. 1997. Związki profesora Adama Wodziczki z Pomorzem i Bydgoszczą. Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy 13: 143–157. Bydgoszcz.

Banaszak J. 2003. Profesor Adam Wodziczko – twórca nowoczesnej koncepcji ochrony przyrody i ekologii krajobrazu [W:] J. Banaszak (red.) Stepowienie Wielkopolski pół wieku później. Wydaw. Akademii Bydgoskiej im. Kazimierza Wielkiego, s. 13–24. Bydgoszcz.

Bednarek A. 1973. Polscy uczeni prekursorami współczesnej koncepcji ochrony środowiska przyrodniczego. Adam Wodziczko. Biuletyn Zarządu Głównego Ligi Ochrony Przyrody 8 (sierpień): 10–11. Warszawa.

- Czarnecki W. 1987. Współpraca z profesorem Adamem Wodziczko. [W:] To był też mój Poznań. Wydawnictwo Poznańskie. Poznań, s. 147–149.
- Czemerda A. 1973. Sylwetki Wielkich Przyrodników. Prof. dr Adam Wodziczko (1887–1948). *Przyroda Polska* 1/2: 6.
- Czopor S. 1974. Pamięci Profesora Wodziczki. *Sylwan* 118 (5): 82.
- Czubiński Z. 1948. Adam Wodziczko. Sprawozdania Poznańskiego Tow. Przyj. Nauk 2 (39): 316–328. Poznań.
- Czubiński Z. 1949. Prof. dr Adam Wodziczko. Wspomnienie pośmiertne. *Biologia w Szkole* 1 (5): 40–43. Warszawa.
- Dembiński P., Matysiak J. 2007. Materiały Adama Wodziczki. *Biuletyn Archiwum PAN* 48: 172–204. Warszawa.
- Dytkiewicz A. 1966. Sylwetki działaczy Poznańskiego Okręgu Ligi Ochrony Przyrody. [W:] Ochrona przyrody i jej zasobów podstawą gospodarki narodowej. Na 1000-lecie państwa polskiego. Wydawnictwo Okolicznościowe, s. 52. Poznań.
- Dziewański J. 1992. Adam Wodziczko. [W:] Encyklopedyczny Słownik Zoologiczny (Ochrony Środowiska). Wydaw. Centrum Podstawowych Problemów Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, s. 167–168. Kraków.
- Dzięczkowski A. 1958. Wodziczko Adam. W dziesiątą rocznicę śmierci. *Przyroda Polska* 2 (11/12): 4.
- Dzięczkowski A. 1958. Adam Wodziczko zasłużony biolog polski. *Za i Przeciw* 38: 13. Poznań.
- Dzięczkowski A. 1959. Wodziczko Adam. [W:] J. Hurwic (red. nacz.) *Encyklopedia Współczesna. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. R. III*, 1: 48. Warszawa.
- Dzięczkowski A. 1973. Pionier idei ochrony naturalnego środowiska. Pamięci Adama Wodziczki. *Gazeta Poznańska* nr 308. *Magazyn* z 29/30.12., s. 5. Poznań.
- Dzięczkowski A. 1973. Pionierzy naszych idei. *Nowe spojrzenie. Aura* 1 (11): 21–22.
- Dzięczkowski A. 1975. Uroczystości w 25-lecie śmierci prof. dr A. Wodziczki. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 31 (1): 76–77.
- Dzięczkowski A. 1977. Twórca Wielkopolskiego Parku Narodowego. *Gazeta Zachodnia* 85. *Magazyn* z 16/17.04: 6. Poznań.
- Dzięczkowski A. 1981. Wodziczko Adam Marcin Jakub (1887–1948). [W:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, s. 831–832. Warszawa–Poznań.
- Dzięczkowski A. 1985. Adam Wodziczko twórcą nauki o ochronie przyrody. W 50-lecie fizjotaktyki. [W:] J. Babicz, W. Grębecka, Z. Wójcik (red.) *Studia z dziejów ochrony przyrody w Polsce*, s. 58–75. Wrocław–Warszawa.
- Dzięczkowski A. 1985. Pionierzy ochrony przyrody w Wielkopolsce – Adam Wodziczko (1887–1948). *Poradnik Gospodarski* 96 (4): 14.
- Dzięczkowski A. 1987. Wodziczko Adam (1887–1948). [W:] S. Feliksiak (red.) *Słownik biologów polskich*. PWN, s. 583–584. Warszawa.
- Dzięczkowski A. 1988. Homo fizjocoenoticus – Adam Wodziczko człowiek i uczoney. *Przegląd Wielkopolski* 1 (3): 39–43. Poznań.
- Dzięczkowski A. 1989. Sesja naukowa poświęcona Profesorowi Adamowi Wodziczce (1887–1948), jego ideom, pracy naukowej i działalności w ochronie przyrody. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 45 (4): 59–62.
- Dzięczkowski A. 1993. Profesor Adam Wodziczko – inicjator badań ekologii krajobrazu. [W:] J. Banaszak (red.) *Ekologia krajobrazu. Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy*, s. 53–66. Bydgoszcz.
- Dzięczkowski A. 2000. Adam Wodziczko 1887–1949*. [W:] A. Gulczyński (red.) *Wielkopole XX wieku*. Wydaw. Wojew. Bibliot. Publ. i Centrum Animacji Kult. w Poznaniu, s. 605–615. Poznań.
- Grębecka W. 1991. Poglądy Adama Wodziczki na tle nauki o ochronie przyrody czasów międzywojennych. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki* 36 (2): 67–78. Warszawa.
- Hap W. 2005. Botanik i pionier w dziedzinie ochrony przyrody. [W:] *Poczet wybitnych jaślan i ludzi związanych z regionem*. Wyd. Stowarzyszenie Miłośników Jaśla i Regionu Jasielskiego, s. 163–166. Jaśło.
- Jachowski J. 1969. W dwudziątą rocznicę śmierci profesora dr. Adama Wodziczki (1887–1948). *Wspomnienie o jego życiu i śmierci*. *Przewodnik Katolicki* 5: 47.
- Krawiarz K. 1988. Wspomnienia i pamiątki po profesorze Adamie Wodziczce. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* 44 (2): 44–49.

- Łoborzewska A. 1981. Adam Wodziczko. [W:] Ochrona przyrody w Polsce. Twórcy i działacze LOP. Liga Ochrony Przyrody, ss. 32. Warszawa.
- Łoborzewska A. 1986. Adam Wodziczko 1887–1948. [W:] Twórcy i działacze ochrony przyrody w Polsce. Liga Ochrony Przyrody. Cz. 1, s. 45–46. Warszawa.
- Radwańska-Paryska Z., Paryski W.H. 1995. Wodziczko Adam. Wielka Encyklopedia Tatrzańska. Wydawnictwo Górskie, s. 1352–1353. Poronin.
- Redakcja. 1958. Prof. dr Adam Wodziczko (1887–1948). Przyroda Polski Zachodniej 1(3): 3–9. Poznań.
- Stępczak K. 2002. Idee profesora Adama Wodziczki nadal aktualne. Morena 9: 123–126.
- Szafer W. 1948. Adam Wodziczko. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 4 (9/10): 3–17.
- Szafran H. 1958. Wspomnienie o profesorze Adamie Wodziczce. Chrońmy Przyrodę Ojczystą 14 (5): 3–7.
- Szafran H. 1965. Adam Wodziczko – pionier ruchu ochrony przyrody w Polsce. Przyroda Polska 9 (7): 7–8.
- Szafran H. 1966. Wspomnienie z historii Poznańskiego Okręgu Ligi Ochrony Przyrody w latach 1945–1960. [W:] Ochrona przyrody i jej zasobów podstawą gospodarki narodowej. Na 100-lecie państwa polskiego. Wydawnictwo Okolicznościowe, s. 46–47. Poznań.
- Szafran H. 1968. W dwudziestą rocznicę śmierci Adama Wodziczki. Kronika Miasta Poznania 36 (4): 113–121. Poznań.
- Urbański J. 1948. Śp. Prof. dr Adam Wodziczko. Kronika Miasta Poznania 21 (4): 335–339. Poznań.
- Wójcik Z. 1992. Adam Wodziczko jako nauczyciel i propagator ochrony przyrody. Kwartalnik Historii Nauki i Techniki. Instytut Historii Nauki, Oświaty i Techniki PAN 37 (4): 47–57. Warszawa.
- Wysokiński J. 2011. Adam Wodziczko – botanik ze Słotwiny. Miesięcznik Dzikie Życie 5 (203). Bystra.
- Zwolska A. 1992. „Ojciec” Wielkopolskiego Parku Narodowego Prof. dr hab. Adam Wodziczko. [W:] A. Zwolska. Twórcy i obrońcy Wielkopolskiego Parku Narodowego. Wielkopolski Park Narodowy. Puszczykowo, s. 13–19.

IV. FORMY UPAMIĘTNIAJĄCE ADAMA WODZICZKĘ

W naukowym świecie znanym i często stosowanym sposobem upamiętniania osób wybitnych i zasłużonych jest wykorzystywanie biologicznego nazewnictwa taksonomicznego. Dla osiągnięcia takiego zamiaru używa się nazwiska, które służy do nadania nazwy taksonu w randze gatunku lub rodzaju. Tytułowy bohater naszego artykułu, zgodnie z regułami zapisanymi w Międzynarodowym Kodeksie Nomenklatury Botanicznej, został uhonorowany taką nazwą. Otrzymał ją nowy dla nauki gatunek grzyba z grupy workowców, którego odkrył, scharakteryzował i eponimowo uwiecznił prof. Jerzy Wojciech Szulczewski. Grzyb ten otrzymał epitet gatunkowy *Protomyces Wodziczkoii* Szulczewski (por. Szulczewski J.W. 1951. *Protomyces Wodziczkoii* nov. spec. Acta Societatis Botanicorum Poloniae 22: 191–194).

Rozpowszechnioną ponadto formą upamiętniania jest nadawanie rozmaitym obiektom imienia Adama Wodziczki. Szczególnie satysfakcjonujące jest wybranie Go na patrona 7 placówek szkolnych, jakkolwiek upamiętnione w ten sposób są także inne obiekty. Wszystkie wyszczególnione poniżej szkoły, które nazwano imieniem Adama Wodziczki, uszeregowane są w porządku chronologicznym. Wykaz otwiera nadanie w 1982 roku patrona szkole w Rogalinie k. Poznania, a zamyka zupełnie niedawne upamiętnienie imieniem Adama Wodziczki Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych w Wolinie, które podczas nadzwyczaj uroczystej oprawy miało miejsce wiosną 2012 roku.

IV.1. SZKOŁY

- Szkoła Podstawowa im. Adama Wodziczki w Rogalinie, ul. Poznańska 19, 62-022 Mosina. Imię Patrona nadano 15 czerwca 1982 roku z okazji obchodów 20-lecia istnienia placówki (ryc. 1–4).
- Zespół Szkół im. Adama Wodziczki w Mosinie, ul. Topolowa 2, 62-050 Mosi-

* wydrukowano błędną datę

na. Imię Patrona nadano 14 października 1990 roku z okazji jubileuszu 20-lecia istnienia szkoły, wówczas jako Wojewódzkiego Ośrodka Doksztalania Zawodowego (ryc. 5–7).

- Szkoła Podstawowa nr 12 im. prof. A. Wodziczki w Gnieźnie, os. Kazimierza Wielkiego 33, 62-200 Gniezno. Imię Patrona nadano 5 czerwca 1992 roku (ryc. 8–9).
- Społeczna Szkoła Podstawowa i Gimnazjum nr 4 Społecznego Towarzystwa Oświatowego im. prof. Adama Wodziczki w Poznaniu, Os. Oświecenia 64, 61-209 Poznań. Imię Patrona nadano szkole w czerwcu 1997 roku (ryc. 10–11).
- Szkoła Podstawowa nr 5 im. prof. Adama Wodziczki w Swarzędzu, os. Mielżyńskiego 3A, 62-020 Swarzędz. Imię Patrona nadano w czerwcu 2003 roku z okazji jubileuszu 10-lecia szkoły (ryc. 12–13).
- Szkoła Podstawowa nr 4 im. prof. Adama Wodziczki w Luboniu, ul. 1 Maja 10, 62-030 Luboń. Imię Patrona nadano 24 września 2004 roku z okazji jubileuszu 100-lecia istnienia szkoły (ryc. 14–16).
- Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Adama Wodziczki w Wolinie, ul. Słowiańska 2, 72-510 Wolin. Imię Patrona nadano placówce 27 kwietnia 2012 roku (ryc. 17–20).
- Gimnazjum nr 62 w Poznaniu, ul. Janickiego 22. Imię Patrona przestało tu obowiązywać od 1 września 2012 roku.

IV.2. INNE OBIEKTY UPAMIĘTNIONE IMIENIEM ADAMA WODZICZKI

- Wielkopolski Park Narodowy. Głaz narzutowy o obwodzie 460 cm, ustawiony w 1958 roku na wysokim progu rynny między Jeziorom Budzyńskim a jeziorem Kociołek (ryc. 21).
- Wielkopolski Park Narodowy. Obszar Ochrony Ścisłej (rezerwat) „Grabina” (pow. 5,97 ha), położony przy południowym krańcu Jez. Góreckiego.
- Wielkopolski Park Narodowy. Tablica pamiątkowa umieszczona w budynku dyrekcji Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach, z okazji otwarcia w 1998 roku Muzeum Przyrodniczego (ryc. 22).
- Wielkopolski Park Narodowy. Czerwony szlak turystyczny. Trasa: Osowa Góra–jeziorko Skrzynka–Jeziorko Góreckie–Osowa Góra. Długość szlaku 9,5 km.
- Wielkopolski Park Narodowy. Ulica w Puszczykowie, biorąca początek przy stacji PKP i biegnąca w kierunku Waroty.
- Woliński Park Narodowy. Muzeum Przyrodnicze im. Adama Wodziczki w Międzyzdrojach (ryc. 23).
- Portret Adama Wodziczki znajdujący się w holu Muzeum Przyrodniczego w Międzyzdrojach z dopiskiem: „Laudator temporis acti” i podpisem autora obrazu – T. Dominik (ryc. 24).
- Woliński Park Narodowy. Głaz pamiątkowy o obwodzie 400 cm, ustawiony w malowniczym krajobrazie wschodniej części obszaru ochrony ścisłej z wyrytym napisem: „Rezerwat ścisły im. Prof. Adama Wodziczki, 1887–1948, zasłużonego przyrodnika, odkrywcy piękna Wolina” (ryc. 25).
- Woliński Park Narodowy. Obszar Ochrony Ścisłej im. prof. Adama Wodziczki (rezerwat) obejmujący południowy klif Zalewu Szczecińskiego o pow. 25,72 ha (ryc. 26).
- Park Miejski w Poznaniu (na Sołacz) o pow. 7 ha, rozciągający się wzdłuż alei Wielkopolskiej, utworzony na przełomie 1971 i 1972 roku.
- Szlak turystyczny w obrębie Poznania. Trasa: park Sołacki – Poznański Ośrodek Sportu i Rekreacji „Strzeszynek” – południowy brzeg jeziora Rusałka.
- Międzyzdroje. Ulica Adama Wodziczki w Międzyzdrojach. Nazwa nadana uchwałą władz samorządowych w Świnoujściu w dniu 31 stycznia 1980

roku na wniosek Rady Naukowej Wo-
lińskiego Parku Narodowego.

V. GLOSARIUSZ TERMINOLOGICZNY

Słowniczek zawiera pojęcia i terminy z obszaru zainteresowań naukowych Adama Wodziczki, wprowadzone przez Niego do literatury przedmiotu. Jak już wspomnieliśmy, większość Jego propozycji nie zyskała akceptacji i dzisiaj ma już znaczenie wyłącznie historyczne. Nie można jednak zapominać o motywach i okolicznościach temu pomysłowi towarzyszących. Przede wszystkim stworzone i opublikowane mianownictwo sam Autor uznawał za projekt, który miał być podstawą do przeprowadzenia szerszej nad nim dyskusji. Ważkim argumentem było ponadto przekonanie, że stosowana ówczesnie terminologia biologiczna coraz bardziej ogranicza jej rozumienie tylko do wąskiej grupy fachowców, a odczuwalna w kręgach młodzieży szkolnej nieznanomość greki i łaciny utrudnia bądź wręcz uniemożliwia właściwą percepcję. Z tej to przyczyny – zdaniem Wodziczki – należy dać odpór panoszeniu się terminów obcojęzycznych, a w ich miejsce wprowadzać nazwy polskie. Wniesiony do rozwoju ochrony przyrody wkład został uhonorowany powołaniem Wodziczki na członka Międzynarodowej Komisji Nomenklatorycznej w zakresie ochrony przyrody z siedzibą w Bazylei.

Hasła w słowniku mają porządek alfabetyczny i wyróżnione są czcionką pogrubioną. Każde z nich objaśnione jest powszechnie już wtedy używanym odpowiednikiem. Tylko niektóre nowo utworzone pojęcia, bliżej powiązane z ochroną przyrody, wzbogacone są w definicję oraz rozszerzający komentarz uwzględniający poglądy Autora, wyrażone w odnośnych publikacjach.

- **Amineraloza** – niedobór pierwiastków oligodynamicznych (m.in. arsenu, boru, bizmutu, chromu, cynku, fluoru, jodu, kobaltu, niklu, manganu, miedzi, molibdenu, seleniu, strontu).

- **Barwinki** (liczba pojedyncza – **barwinka**) – plastydy (plastyd). Wśród nich wyróżnia się:
  - **światłochłonki** – chloroplasty,
  - **wabniki** – chromoplasty,
  - **mączniki** – leukoplasty.
- **Biologia krajobrazu, fizjocenotyka** – najbardziej syntetyczna gałąź przyrodoznawstwa. Na podstawie wyników uzyskanych z dyscyplin badających poszczególne składniki krajobrazu wykrywa prawidłowości w ich wzajemnych relacjach i formułuje podejmowanie środków naprawczych. Bada całokształt zjawisk, jakie składają się na „życie” krajobrazu. Wraz z rozwojem różnicuje się na następujące dyscypliny:
  - **budowa krajobrazu** – morfologia krajobrazu,
  - **czynności życiowe krajobrazu** – fizjologia krajobrazu,
  - **powstawanie krajobrazu** – genetyka krajobrazu,
  - **podział i rozmieszczenie krajobrazów** – systematyka i geografia krajobrazów,
  - **choroby krajobrazu** – patologia krajobrazu.
- **Całostrój** – biotop + biocenoza, fizjocenoza.
- **Fizjotaksja** – ustosunkowywanie się człowieka do przyrody.
- **Fizjotaktyka** jest dziedziną obejmującą ogół zagadnień z zakresu stosunków, jakie zachodzą pomiędzy przyrodą a człowiekiem. Jest to nauka o znaczeniu praktycznym, bowiem wyniki wielu innych dyscyplin umożliwiają planowe regulowanie procesów zachodzących w przyrodzie. W ramach fizjotaktyki, pojmowanej jako dziedzina, Wodziczko wyróżnia następujące gałęzie wiedzy:
  - **fizjocenotyka** – bada życie krajobrazów i dlatego nazywana jest też → **Biologią krajobrazu** lub stosowaną biologią krajobrazu, zajmuje się kształtowaniem równowagi w przyrodzie;

- **fizjofilaktyka** – analizuje praktyczną stronę ochrony przyrody;
- **fizjoplastyka** – zajmuje się problematyką kształtowania przyrody;
- **fizekonomika** – rozpatruje zagadnienia zrównoważonej gospodarki zasobami przyrody;
- **fizeretyka, fizjoeretyka** – analizuje działania bodźców przyrodniczych na człowieka;
- **fizetyna, fizjotaktyczna etyka** – obejmuje zasady postępowania wobec przyrody;
- **fizhigiena, fizjotaktyczna higiena** – utrzymywanie zdrowia przez obcowanie z przyrodą;
- **fizeugenika, fizjotaktyczna eugenika** – rozpatruje zasady utrzymywania wartościowych ras;
- **fizjopolityka** – kierowanie postępowaniem społeczeństwa w relacjach z przyrodą.
- **Jednołęgi** – linie czyste.
- **Jednorosty** – klony.
- **Krajobraz pierwotny** – powstały wyłącznie siłami przyrody, panuje w nim równowaga pomiędzy klimatem, glebą i szatą roślinną. Krajobraz taki jest trwały i harmonijny.
- **Krajobraz naturalny** – krajobraz użytkowany przez człowieka, który jednak nie zatracił zupełnie swego pierwotnego charakteru, a zmiany wywołane działalnością człowieka są wprawdzie trwałe, ale nie są istotne.
- **Krajobraz stosowany** – krajobraz z głębszymi zmianami, w którym równowaga może być utrzymana tylko przez świadome i przyrodniczo uzasadnione zabiegi. Krajobraz stosowany to taki, który został przekształcony dla określonych potrzeb, np. krajobraz rolniczy. Zdaniem Wodziczki geografowie taki krajobraz nazywają krajobrazem kulturalnym. Krajobraz stosowany jest tym zdrowszy, im bliższa natury jest w nim gospodarka człowieka.
- **Krajostrojzenie** → **planowanie przestrzenne krajobrazu** + → **uprawa krajobrazu**
  - **Lasy łąkowe** – lasy aluwialne.
  - **Materia farbochłonna** – chromatyna.
  - **Mieszzańce jednozamiennie** – monohybrydy.
  - **Odrództwo** → **zmiana dziedziczna**
  - **Ostoje** – rezerваты przyrody.
  - **Ośrodek** – mutant.
  - **Planowanie przestrzenne krajobrazu** – dotyczy całej krainy względnie dzielnic kraju, jest podstawą podziału przestrzeni przyrodniczej.
  - **Pławnia** – plankton.
  - **Płoniec** – mech torfowiec, torfowiec (*Sphagnum*).
  - **Pocznia** – zygota
    - **pocznia równordzenna** – homozygota,
    - **pocznia różnordzenna** – heterozygota.
  - **Podział żywinki** – podział komórki
    - **rostowy** – zwykły,
    - **rodnikowy** – redukcyjny.
  - **Podział jądra prawidłowy** – podział jądra kariokinetyczny.
  - **Pokolenie rodnikowe** – gametofit,
  - **Przetwórcy** – konsumenci,
  - **Rdzeniozłogi** – chromosomy,
  - **Rdzeń dziedziczny** – idioplazma,
  - **Rodniki** – gamety,
  - **Roztwórcy** – reducenty,
  - **Rozmnażanie rastowe** – rozmnażanie wegetatywne,
  - **Rozród** – rozmnażanie generatywne
  - **Ród jednolity** – biotyp,
  - **Skierka** – centrosom,
  - **Skład rdzeniozłogów** – genom, garnitur chromosomów.
  - **Stepowanie** – niekorzystne przemiany, jakim w ciągu minionych wieków podlegał pierwotnie leśny krajobraz Wielkopolski pod wpływem działalności człowieka. Zmiany odnoszą się do głównych składników krajobrazu (klimatu, nawodnienia, gleby, szaty roślinnej, fauny). Wodziczko lojalnie przyznaje, że terminu stepowanie użył po raz pierwszy w 1936 roku A. Seifert, opisując to zjawisko z obszaru Niemiec.

- **Torfowiska płone** – torfowiska oligotroficzne.
- **Torf płońcowy** – torf sfagnowy.
- **Typ rdzenny** – genotyp.
- **Typ zewnętrzny** – fenotyp.
- **Uprawa krajobrazu** – całokształt zabiegów mających na celu jego uzdrowienie i usprawnienie, tj. utrzymanie lub przywrócenie mu zdrowia oraz wzmoczenie jego siły produkcyjnej i innych wartości. Przede wszystkim są to cele biologiczne, a nie jak dawniej tylko dotyczące architektury krajobrazu. Uprawa krajobrazu jest więc stosowaną biologią krajobrazu obejmuje:
  - **ochronę krajobrazu** – utrzymanie dotychczasowych wartości krajobrazu, przywracanie i utrzymanie naturalnego składu gatunkowego biocenozy;
  - **pielęgnowanie krajobrazu** – za główny cel obiera utrzymanie w zdrowiu krajobrazu zmienionego gospodarką człowieka;
  - **kształtowanie krajobrazu** – to uzdrawianie chorych, spustoszonych gospodarką człowieka krajobrazów lub ich przebudowanie na podstawach biologicznych. Kształtowanie krajobrazu powinno poprzedzić → **planowanie przestrzenne**.
- **Uprawa krajobrazu** – architektura krajobrazu, kultura krajobrazu.
- **Ustroje żywe (ustrój żywy)** – organizmy (organizm).
- **Wirydycja** – zadrzewianie i zalesianie otwartych terenów śródmiejskich.
- **Wytwórcy** – producenci.
- **Zawiązki rdzenne** – geny.
- **Zawiązki równorzędne** – allele.
- **Zestrój, zestrój żywostanu** – biocenoza.
- **Zestrój roślinny** – fitocenoza.
- **Zestrój zwierzęcy** – zocenoza.
- **Zmiana osobnicza** – modyfikacja.
- **Zmiana dziedziczna** – mutacja.
- **Żywia** – protoplazma.
- **Żywia rdzenna** – karioplazma.
- **Żywina** – organizm.
- **Żywinka** – komórka.

- **Żywinka pojedynczo-złogowa** – komórka haploidalna.
- **Żywinka podwójnie-złogowa** – komórka diploidalna.
- **Żywinka wielozłogowa** – komórka poliploidalna.

Podziękowania

Prace nad artykułem, zwłaszcza nad częścią bibliograficzną, okazały się żmudne, wymagały dociekliwości i konsekwentnego wytrwania w założonych celach. Na końcowy efekt złożyła się w znacznym stopniu pomoc szeregu osób, którym w tym miejscu pragniemy wyrazić naszą wdzięczność.

Miło nam podziękować mgr. Markowi Sobockiemu, wicedyrektorowi Słowińskiego Parku Narodowego, i inż. Stanisławowi Felisiakowi, wicedyrektorowi Wolińskiego Parku Narodowego, za okazaną życzliwość i poświęcony czas na spełnianie naszych prośb.

Pani mgr. Monice Urbanik z Muzeum Farmacji Collegium Medium Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie dziękujemy za udostępnienie kompletu publikacji Adama Wodziczki, zamieszczonych w trudno dostępnym czasopiśmie „Wiadomości Aptekarskie”.

Za wykonanie fotografii do umieszczonej w artykule dokumentacji ikonograficznej i wyrażenie zgody na ich opublikowanie podziękowania kierujemy do: mgr. inż. Jarosława Wyczyńskiego z Wielkopolskiego Parku Narodowego, Jana Magdy – leśniczego Obwodu Ochronnego Wapnica i mgr. Jacka Misiaka z Wolińskiego Parku Narodowego, Pauliny Tomczak – uczennicy gimnazjum Zespołu Szkół w Rogalinku, mgr. Pawła Zawiei – wicedyrektora Zespołu Szkół w Mosinie, mgr. Zbigniewa Sypniewskiego – wicedyrektora Szkoły Podstawowej nr 12 w Gnieźnie, mgr. Joanny Szulc ze Szkoły Podstawowej w Swarzędzu, mgr. Jarosława Tarnowskiego z Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych w Wolinie.

Jak najserdeczniej dziękujemy Koleżankom i Kolegom z Zakładu Hydrobiologii, Zakładu Taksonomii Roślin i Zakładu Zoologii Systematycznej UAM za niezmiennie

okazywaną uczynność wspomagającą nas podczas bieżących prac.

Dziękujemy też wszystkim P.T. Osobom i Instytucjom, które w jakikolwiek sposób udzieliły nam wsparcia i pomocy.

Andrzej Dzięczkowski
Pracownia Archeobiologii
Instytut Archeologii i Etnologii PAN
ul. Rubież 46, 61-614 Poznań,

Karol Latowski
Zakład Taksonomii Roślin
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań
e-mail: latowski@amu.edu.pl

IN HOMAGE TO THE SCHOLAR, EDUCATOR AND CREATOR OF THE THREE NATIONAL PARKS – PROFESSOR ADAM WODZICZKO Summary

The presented paper has been inspired by two anniversaries celebrated in the year 2012 which are connected with the scientific, popularizing and organizational activity of professor Adam Wodziczko.

The first event refers to the nineties anniversary of professor Adam Wodziczko's official efforts to create a Wielkopolski National Park in the western region of Poland.

The second occasion refers to an important article published eighty years ago by professor Adam Wodziczko in the scientific journal "Ochrona Przyrody" ("Nature Protection"). The article contains a wide discussion referring to nature protection treated as a new idea and, at the same time, a new scientific branch.

Our present work consists of several parts. It starts with a presentation of some less known episodes of professor Wodziczko's life which usually have been omitted, or not correctly presented by the biographers. Therefore, particular care has been taken to describe accurately the efforts of the scientist in the creation of the men-

tioned National Park and to stress his achievements connected with nature protection from the sociological point of view.

Since, so far, no complete publication of professor Wodziczko's literary output has appeared, the second part of our work contains a chronological arrangement of 471 publications of that laborious scientist. Our present elaboration contains a complete spectrum of that author's literary output including his original works, surveys of other author's publications, popularizing scientific papers and a lot of other occasional articles (like informatory or critical remarks, reports, reviews). The successive parts of our work contain published articles showing the author's life career, his scientific, didactic and social activities, a glossary of notions introduced by him into the literature of natural science. Our reported work is concluded with a list of schools and other important objects commemorating the name of professor Adam Wodziczko. The paper is also illustrated by many actually taken photographs.

Ryc. 1. Tablica informacyjna na budynku szkolnym w Rogalinku (fot. Paulina Tomczak)

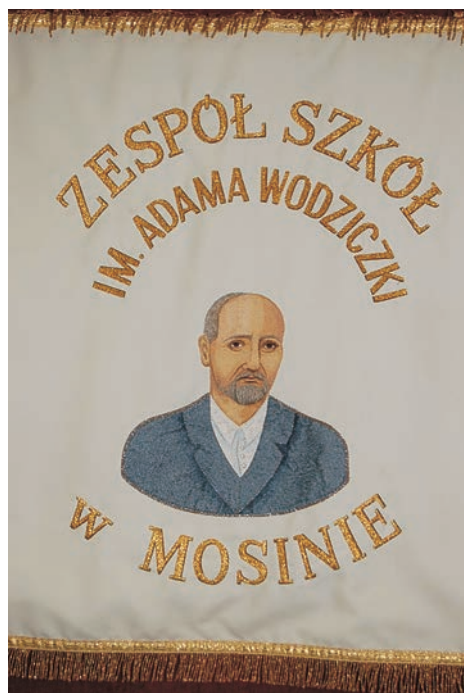
Ryc. 2. Sztandar Szkoły Podstawowej im. Adama Wodziczki w Rogalinku z ręcznie haftowanym wizerunkiem Patrona i emblematem Wielkopolskiego Parku Narodowego (fot. Paulina Tomczak)

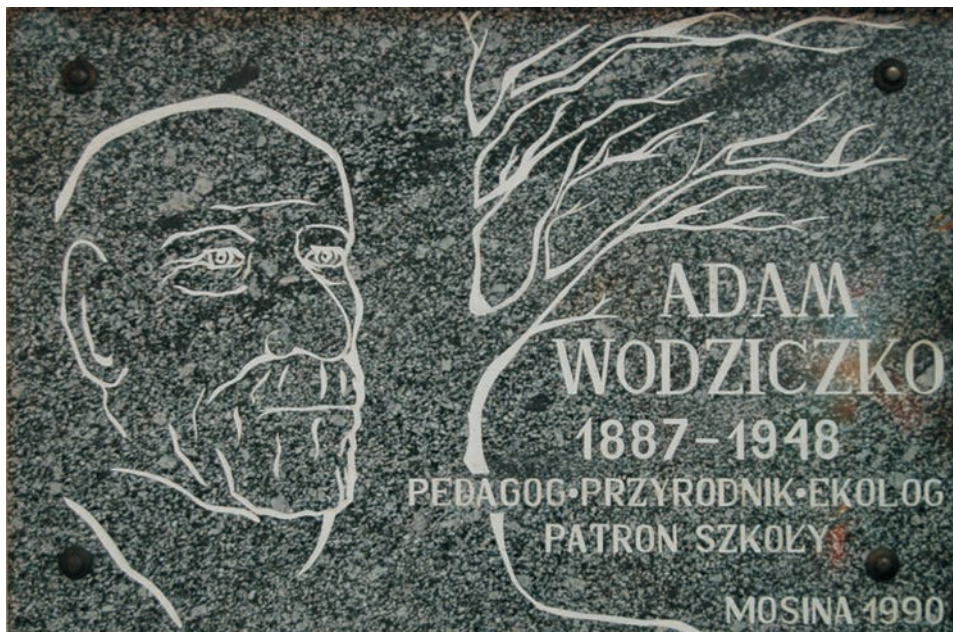
Ryc. 4. Tablica upamiętniająca posadzenie przez uczniów Szkoły Podstawowej w Rogalinku dębu szypułkowego Adama Wodziczki w 2012 roku z okazji 30-lecia nadania imienia szkole (fot. Paulina Tomczak)

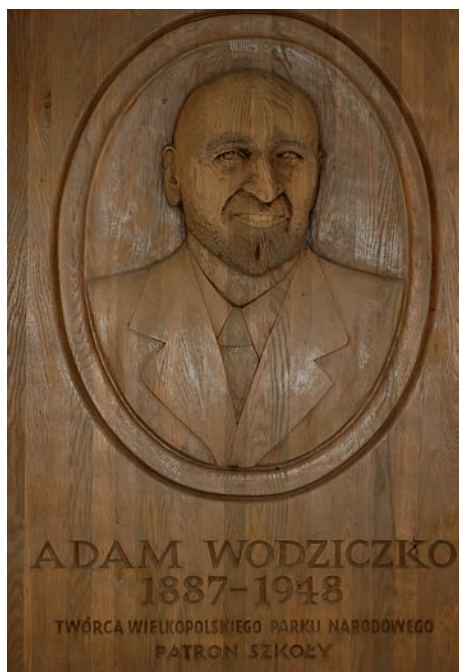
Ryc. 3. Olejny portret Adama Wodziczki znajdujący się w Zespole Szkół w Rogalinku. Autorka portretu: Lucyna Smok (fot. Paulina Tomczak)

Ryc. 5. Sztandar Zespołu Szkół im. Adama Wodziczki w Mosinie z wyhaftowaną ręcznie podobizną Patrona (fot. Paweł Zawieja)

Ryc. 6. Kamienna tablica w Zespole Szkół im. Adama Wodziczki w Mosinie z grawerunkiem Patrona i napisem: „Adam Wodziczko 1887–1948 Pedagog, przyrodnik, ekolog, Patron szkoły. Mosina 1990”. Tablicę wykonał Zakład Kamieniarski Ewy i Tadeusza Piaskowskich z Mosiny (fot. Paweł Zawieja)

Ryc. 7. Drzeworytowy portret Adama Wodziczki znajdujący się w Zespole Szkół im. Adama Wodziczki w Mosinie. Autor portretu: Roman Czeski – snycerz z Mosiny (fot. Paweł Zawieja)

Ryc. 8. Sztandar Szkoły Podstawowej nr 12 im. prof. Adama Wodźniczki w Gnieźnie (fot. Zbigniew Sypniewski)

Ryc. 9. Szkoła Podstawowa nr 12 im. prof. Adama Wodźniczki w Gnieźnie. Drewniana tablica z portretem Patrona i napisem: „Prof. Adam Wodźniczko 1887–1948”. Autor portretu: Mirosława Kulałowska-Ciesielska (fot. Zbigniew Sypniewski)

Ryc. 10. Tablica informacyjna przed budynkiem szkolnym na os. Oświecenia nr 64 w Poznaniu (fot. Andrzej Dzięczkowski)

Ryc. 12. Tablica informacyjna na budynku Szkoły Podstawowej nr 5 w Swarzędzu k. Poznania (fot. Joanna Szulc)

Ryc. 11. Olejny portret Adama Wodziczki z 1998 roku znajdujący się w holu Społecznej Szkoły Podstawowej i Gimnazjum nr 4 Społecznego Towarzystwa Oświatowego im. prof. Adama Wodziczki w Poznaniu. Autor obrazu: Jacek Zujewski (fot. Karol M. Latowski)

Ryc. 13. Sztandar Szkoły Podstawowej nr 5 im. prof. Adama Wodźniczki w Swarzędzu k. Poznania z wyhaftowanym ręcznie wizerunkiem Patrona (fot. Joanna Szulc)

Ryc. 14. Sztandar Szkoły Podstawowej nr 4 im. prof. Adama Wodźniczki w Luboniu k. Poznania z ręcznym haftem sylwetki kasztanowca, rosnącego przed budynkiem szkoły (fot. archiwum szkoły)

Ryc. 15. Szkoła Podstawowa nr 4 im. prof. Adama Wodźniczki w Luboniu k. Poznania. Podczas uroczystości nadania szkole imienia Patrona we wrześniu 2004 roku sztandar przyjmuje dyrektor szkoły – Izabela Poprawska (fot. archiwum szkoły)

Ryc. 16. Tablica pamiątkowa z uroczystości nadania Szkole Podstawowej nr 4 w Luboniu imienia prof. Adama Wodziczki z okazji obchodów 100-lecia istnienia szkoły ze złotą myślą Tadeusza Kotarbińskiego „Przeszłość zachowana w pamięci staje się częścią teraźniejszości”. Przy tablicy członkowie rodziny Adama Wodziczki – pp. Irena i Tadeusz Dedio (fot. archiwum szkoły)

Ryc. 17. Dyrektor Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych w Wolinie – mgr Anna Jarzab, podczas przemówienia otwierającego uroczystość nadania placówce imienia prof. Adama Wodziczki (fot. Jarosław Tarnowski)

Ryc. 18. Moment odsłaniania tablicy pamiątkowej w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Wolinie im. prof. Adama Wodźniczki. Tablicę odsłania wnuczka Profesora – mgr Krystyna Orłow (Szwajcaria) i prof. Karol Latowski z Wydziału Biologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (fot. Jarosław Tarnowski)

Ryc. 19. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych w Wolinie, chwilę po uroczystym odsłonięciu tablicy pamiątkowej poświęconej Patronowi szkoły (fot. Jarosław Tarnowski)

Ryc. 20. Mosiężna tablica z wygrawerowanym wizerunkiem Patrona, Jego cytatem: „Wszystko, co tu żyje, jest pod ochroną i oczekuje od ciebie życzliwej opieki” i napisem: „Tablica upamiętniająca nadanie szkole imienia prof. Adama Wodziczki. Fundator: Wydział Biologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wolin, dnia 27 kwietnia 2012 roku” (fot. Jarosław Tarnowski)

Ryc. 21. Granitowy głaz narzutowy zwany Głazem Wodziczki o obwodzie 460 cm ustawiony w 1958 roku na wysokim progu rynny między Jeziorem Budzyńskim a jeziorem Kociołek z inicjatywy uczniów – Heleny Szafranówny, Zygmunta Czubińskiego i Jarosława Urbańskiego. Na głazie wryto napis: „Profesorowi dr. Adamowi Wodziczce 1887–1948. Niestrudzonemu szermierzowi o Wielkopolski Park Narodowy Społeczeństwo Wielkopolskie” (fot. Jarosław Wyczyński)

Ryc. 22. Mosiężna tablica pamiątkowa z płaskorzeźbą Adama Wodiczki i napisem: „Inicjator utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego Prof. Adam Wodiczko 1887–1948”, znajdująca się w Sali I Muzeum Przyrodniczego w budynku dyrekcji Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach (fot. Jarosław Wyczyniński)

Ryc. 24. Olejny portret Adama Wodiczki z 1975 roku w holu Muzeum Przyrodniczego im. Adama Wodiczki Wolińskiego Parku Narodowego z napisem: „Laudator temporis acti”. Autor obrazu: Tadeusz Dominik (fot. Jacek Misiak)

Ryc. 23. Muzeum Przyrodnicze Wolińskiego Parku Narodowego im. Adama Wodiczki w Międzyzdrojach (fot. Jacek Misiak)

Ryc. 25. Głaz narzutowy o obwodzie 400 cm, ustawiony we wschodniej części Obszaru Ochrony Ścisłej im. Prof. Adama Wodiczki w Wolińskim Parku Narodowym z wrytym napisem: „Rezerwat ścisły im. Prof. Adama Wodiczki, 1887–1948, zasłużonego przyrodnika, odkrywcy piękna Wolina” (fot. Jan Magda)

Ryc. 26. Woliński Park Narodowy. Klifowy krajobraz w obrębie Obszaru Ochrony Ścisłej im. Prof. Adama Wodziczki w Wolińskim Parku Narodowym (fot. Jan Magda)

Ryc. 27. Płyta nagrobna na cmentarzu jeżyckim w Poznaniu z napisem: „Profesorowi Adamowi Wodziczce inicjatorowi utworzenia Wielkopolskiego Parku Narodowego. Dyrekcja i Rada Naukowa Parku. Jezioro Lipiec 1995 r.” (fot. Anna Rusińska).

II. OCHRONA PRZYRODY W POLSKIM USTAWODAWSTWIE

II. NATURE CONSERVATION IN POLISH LEGISLATION

Obszar Ochrony Ścisłej „Grabina” im. prof. A. Wodniczki (fot. Jarosław Wyczyński)

Konrad Różowicz

CHARAKTER PRAWNY TERMINU DO ZGŁOSZENIA ROSZCZEŃ WSKAZANYCH W TREŚCI ART. 129 USTAWY PRAWO OCHRONY ŚRODOWISKA

THE LEGAL NATURE OF THE TERM TO SUBMIT CLAIMS REGULATED IN ARTICLE 129 ENVIRONMENTAL LAW

Ustawa Prawo ochrony środowiska¹ w art. 129 daje prawo żądania odszkodowania za poniesioną szkodę powstałą w związku z ograniczeniem sposobu korzystania z nieruchomości będącego skutkiem wejścia w życie rozporządzenia lub aktu prawa miejscowego. Zgodnie z treścią art. 129, ust. 4 p.o.ś. można wystąpić z nimi w okresie 2 lat od dnia wejścia w życie rozporządzenia lub aktu prawa miejscowego powodującego ograniczenie sposobu korzystania z nieruchomości. W związku z powyższym pojawia się zagadnienie, czy termin do zgłoszenia roszczeń, o którym mowa w art. 129, ust. 4 p.o.ś., jest terminem przedawnienia czy też terminem prekluzji. Ma to istotny wpływ ze względu na różny charakter prawny obu tych terminów.

Krzysztof Gruszecki w komentarzu² do ustawy p.o.ś. stoi na stanowisku, że termin wskazany w treści art. 129 jest terminem przedawnienia roszczeń.

W wskazanym komentarzu autor stwierdził, że: „Roszczenia formułowane na podstawie art. 129, ust. 1 i p.o.ś. podle-

gają poważnym ograniczeniom. Według postanowień art. 129, ust. 4 p.o.ś. można wystąpić z nimi w okresie 2 lat od dnia wejścia w życie rozporządzenia lub aktu prawa miejscowego powodującego ograniczenie sposobu korzystania z nieruchomości. Oznacza to, że po upływie tego okresu roszczenia ulegają przedawnieniu i podmiot zobowiązany może się z nich wywiązać na zasadach realizacji zobowiązania naturalnego, ale nie można w stosunku do niego zastosować przymusu prawnego”.

Skutkiem przyjęcia takiej klasyfikacji terminu byłoby to, że podmiot, który nie dochowałby 2-letniego terminu do zgłoszenia roszczeń, narażałby się na możliwość podniesienia zarzutu procesowego przedawnienia roszczenia, natomiast roszczenie nie wygasłoby. Instytucja prawna przedawnienia została uregulowana w Kodeksie cywilnym³ w art. 117 i nast.

Konstrukcja instytucji przedawnienia stanowi element staropolskiej konstrukcji dawności. Pojęcie dawności obejmuje wszystkie

¹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62, poz. 627 z późn. zm.), dalej zwana p.o.ś.

² Gruszecki K. 2011. Prawo ochrony środowiska. Komentarz. Komentarz do art. 129 ustawy – Prawo ochrony środowiska. LEX/el.

instytucje prawa cywilnego, wiążące skutki prawne ze zdarzeniem prawnym, jakim jest upływ czasu⁴. Instytucja przedawnienia roszczeń wynika z przyjętych przez system prawa wartości nadrzędnych. Celem i funkcją instytucji przedawnienia w Kodeksie jest usunięcie stanu niepewności prawnej w sytuacji, w której uprawniony przez długi czas nie wykonuje swoich praw podmiotowych. W związku z powyższym przedawnienie ma charakter dyscyplinujący strony stosunków prawnych.

Przepisy odnoszące się do instytucji przedawnienia mają charakter norm bezwzględnie obowiązujących, w związku z czym strony stosunku nie mogą wyłączyć ich obowiązywania mocą czynności prawnej. Ponadto zgodnie z art. 119 Kodeksu, stronom nie przysługuje kompetencja do odmiennego regulowania terminów przedawnienia niż zostało to unormowane przepisami ustawy. Strony nie mogą także samodzielnie decydować o tym, kiedy następuje zawieszenie lub przerwanie terminu przedawnienia, wprowadzać odmiennych regulacji co do skutków pociągających za sobą te zdarzenia. Zgodnie z art. 117, § 1 Kodeksu tylko roszczenia majątkowe ulegają przedawnieniu. Roszczenie ma charakter majątkowy, jeżeli wynika z prawa podmiotowego zaliczanego do kategorii praw majątkowych⁵. Jednakże w myśl przepisów nie stanowi przedmiotu przedawnienia samo prawo podmiotowe, ale roszczenie służące jego ochronie. Zgodnie z art. 117, § 2 Kodeksu, istnieje zakaz uwzględniania przedawnienia przez organ orzekający z urzędu. Przedawnienie przybiera postać zarzutu niweczącego, w związku z czym skutkiem podniesienia przez stronę zarzutu jest możliwość odmowy spełnienia świadczenia przez dłużnika. Przedawnione roszczenie nie wygasa, lecz przekształca się w roszczenie naturalne. Skutek ten nie następuje w

momencie upływu odpowiedniego terminu, ale w chwili skutecznego podniesienia zarzutu. Procesowym skutkiem podniesienia zarzutu przedawnienia będzie oddalenie przez organ orzekający powództwa wniesionego przez wierzyciela.

Na odmiennym od zaprezentowanego przez Krzysztofa Gruszeckiego stanowisku stanął Sąd Najwyższy, który w wyroku z dnia 10 października 2008 roku wskazał, że „Termin do zgłoszenia roszczeń, o którym mowa w art. 129, ust. 4 ustawy z 2001 roku Prawo ochrony środowiska, jest terminem zawitym a nie terminem przedawnienia”⁶. W uzasadnieniu wyroku Sąd Najwyższy wskazał, że: „Przepis art. 129, ust. 4 tej ustawy wymaga zachowania do dochodzenia roszczenia o odszkodowanie 2-letniego terminu. Termin ten ma charakter terminu zawitego (prekluzyjnego), co oznacza, iż jego niedochowanie powoduje wygaśnięcie roszczenia, a fakt upływu tego terminu sąd ma obowiązek wziąć pod uwagę z urzędu”.

Dalej w omawianym wyroku Sąd Najwyższy wskazał, że: „Przyjęcie [...], że termin z art. 129, ust. 4 ustawy Prawo ochrony środowiska jest terminem przedawnienia, oznaczałoby konieczność przyjęcia, że w terminie tym należy wnieść powództwo zawierające żądanie wymienione w art. 129, ust. 1–3 tej ustawy do sądu powszechnego w związku z ustawą Prawo o ochronie środowiska. Tylko bowiem wniesienie powództwa do sądu, przerwałoby, zgodnie z art. 123, § 1, pkt 1 k.c., bieg terminu przedawnienia roszczenia o zapłatę odszkodowania. Roszczenie obejmujące żądanie zapłaty pieniężnego odszkodowania za doznaną szkodę ma charakter majątkowy. Co do zasady wynikającej z art. 117, § 1 k.c. roszczenia majątkowe ulegają przedawnieniu, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie. Termin zawity w stosunku

³ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (Dz.U. 1964 nr 16, poz. 93 z późn. zm.), dalej zwana Kodeksem.

⁴ Wolter A., Ignatowicz J., Stefaniuk K., 1996, Prawo cywilne, s. 319 i nast.

⁵ Jedliński A. [W:] A. Kidyba (red.) 2012. Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna. Komentarz do art. 117 Kodeksu cywilnego. LEX/el.

⁶ Wyrok SN z dnia 10 października 2008 r., II CSK 216/08, LEX nr 577165.

do roszczenia majątkowego jest więc wyjątkiem od reguły, jaką jest to, że tego rodzaju roszczenie ulega przedawnieniu. Mając na uwadze treść przepisów zawartych, czy to w przepisach kodeksu cywilnego, czy też ustaw szczególnych, należy zauważyć, że pojęcie terminu zawitego jest pojęciem doktrynalnym, nie występującym w treści przepisów obowiązującego prawa. W konsekwencji przepisy kodeksu cywilnego bądź ustaw szczególnych zawierają jedynie określenie pewnego terminu, nie wyrażając *expressis verbis*, że termin przewidziany w tym przepisie jest terminem zawitym⁷.

Ponadto Sąd Najwyższy, argumentując swoje stanowisko, wskazał, że „[...] termin do zgłoszenia roszczeń, o którym mowa w ustawie Prawo ochrony środowiska, jest terminem zawitym, a nie terminem przedawnienia. W przepisie tym ustawodawca określił termin, w którym można wystąpić z tym żądaniem (żądaniem zapłaty odszkodowania za poniesioną szkodę bądź żądaniem wykupienia nieruchomości w związku z ograniczeniem sposobu korzystania z nieruchomości). W przepisie tym ani żadnym innym zawartym w tej ustawie ustawodawca nie określił, że termin, o którym mowa w tej ustawie jest terminem przedawnienia”.

Podobną argumentację wskazującą na to, że termin wynikający z art. 129 p.o.ś. jest terminem zawitym, przedstawił Sąd Apelacyjny w Warszawie⁸. We wskazanym orzeczeniu Sąd Apelacyjny stoi na stanowisku, że: „Termin o którym mowa w art. 129 p.o.ś., należy uznać za termin zawity, w którym strona winna wystąpić z roszczeniem. Jednakże do zachowania prawa dochodzenia roszczeń przed sądem wystarczające jest zgłoszenie przez poszkodowanego żądania obowiązkanemu do naprawienia szkody”.

Ponadto zdaniem Sądu prawo do dochodzenia roszczenia zostaje zachowane w przypadku złożenia wniosku o zawezwanie do próby ugodowej, w okresie biegu dwuletniego terminu wynikającego z art. 129, ust. 4 p.o.ś.

Należy jednak zauważyć, że zgodnie z uchwałą Sądu Najwyższego⁸: „Czynność przedsięwzięta przed upływem terminu zawitego (prekluzji) w celu dochodzenia przed sądem lub inną powołaną do tego władzą albo przed sądem polubownym przerywa bieg terminu zawitego tylko w granicach roszczenia”.

W postanowieniu z dnia 3 grudnia 1962 roku Sąd Najwyższy⁹ wskazuje że złożenie wniosku o odszkodowanie po upływie terminu zawitego powinno skutkować oddaleniem roszczenia. Przeciwdziałać wygaśnięciu roszczenia może jedynie wniesienie pozwu do Sądu do daty określonej terminem zawitym. Ponadto Adam Stefaniak¹⁰ wskazuje, że przepisy odnoszące się do oddania pisma w polskim urzędzie pocztowym uznające je za równoznaczne z wniesieniem pisma do sądu, mają „[...]” zastosowanie tylko w odniesieniu do terminów sądowych lub ustawowych przewidzianych w tym kodeksie¹¹ (kodeks postępowania cywilnego – przypis autora), ale nie odnosi się do terminów zawitych prawa materialnego”.

Odwolując się do powyższych ustaleń wskazanych na podstawie cytowanego orzecznictwa, należy wskazać, że termin zawity stanowi szczególny rodzaj terminu stanowczego. Niepodjęcie czynności prawnych przez podmiot uprawniony w okresie określonym terminem zawitym powoduje definitywne wygaśnięcie uprawnienia. W przypadku terminu zawitego jest on brany przez organ orzekający z urzędu, a nie na zarzut strony. Kodeks nie zawiera ogólnej regulacji opisujących przedmiotów, ale

⁷ Wyrok SA w Warszawie, z dnia 6 lipca 2011 r., VI ACa 14/1, LEX nr 85239.

⁸ Uchwała SN, z dnia 28 kwietnia 1956 r., sygn. akt IV CO 6/56, OSNCK 1957/1/20.

⁹ Postanowienie SN, z dnia 3 grudnia 1962 r., sygn. akt ZO 12/62, OSNOW 1963/7-8/152.

¹⁰ Stefaniak A. 1997. Prawo spółdzielcze. Komentarz, orzecznictwo, skorowidz. Warszawa, s. 42 i cyt. tam orzeczenie SN z dnia 19 maja 1938 r., C II 3077/37, ZO 1939, nr 4. poz. 165.

¹¹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 1964 nr 43, poz. 296 z późn. zm.).

pojawiają się one przy okazji normowania określonego rodzaju sytuacji¹². Należy zauważyć, że unormowania odnoszące się do terminów zawitych mają, podobnie jak unormowania terminów przedawnienia, charakter norm bezwzględnie obowiązujących, w związku z czym nie jest możliwe inne ich uregulowanie mocą czynności prawnej stron. Termin zawity według doktryny jest rodzajem terminu prekluzyjnego.

W doktrynie prawniczej poprzez prekluzję rozumie się wyznaczony czas na dokonanie czynności prawnych. Po upływie terminu prekluzyjnego uprawnienie strony do dokonania czynności wygasa. Dokonanie czynności po upływie terminu prekluzyjnego pozbawione jest skutków prawnych. Zasady prekluzji odnoszą się do warunków skorzystania przez stronę z przysługującego jej czasowego uprawnienia lub roszczenia. W przeciwieństwie do przedawnienia roszczenia, po jego wygaśnięciu z powodu upływu terminu prekluzyjnego, skuteczne dochodzenie uprawnienia przed organem orzekającym nie jest możliwe. Ponadto terminy prekluzyjne nie ulegają przedłużeniu w wypadku zaistnienia przeszkody, która uniemożliwiła skorzystanie z uprawnienia.

Doktryna prawa¹³ wyróżnia trzy typy terminów prekluzyjnych:

a) terminy do dochodzenia prawa przed organem państwowym, takie jak: terminy do dochodzenia roszczeń (art. 344, §2 Kodeksu), dochodzenia praw stanu cywilnego (art. 63 k.r.i.o.¹⁴), do

wytaczania powództw o ukształtowanie lub ustalenie praw majątkowych (art. 534 Kodeksu);

b) terminy do dokonywania czynności pozasądowych, takich jak terminy do wykonywania praw kształtujących o charakterze majątkowym albo niemajątkowym (art. 88 Kodeksu, art. 59 k.r.i.o.), do wykonywania zawiadomień (art. 563, §1 Kodeksu), do dochodzenia praw członkowskich (art. 29 ustawy Prawo spółdzielcze)¹⁵;

c) terminy wygaśnięcia praw podmiotowych (art. 293 Kodeksu).

Na podstawie powyższych rozważań wydaje się, że termin wskazany w art. 129 p.o.ś. stanowi termin do sądowego dochodzenia roszczeń. Należy zgodzić się z argumentacją przedstawioną powyżej odnoszącą się do charakteru prawnego terminu wynikającego z art. 129 p.o.ś., klasyfikującego go jako termin prekluzyjny. Upływanie takiego terminu prowadzi do wygaśnięcia uprawnienia. W związku z powyższym w przypadku upływu okresu 2-letniego przewidzianego przez ustawę, organ orzekający obowiązany jest oddalić roszczenie powoda, ze względu na uchybienie terminu prawa materialnego, bez konieczności składania wniosku przez stronę ani podnoszenia zarzutu.

Student V roku prawa
Wydział Prawa i Administracji
WSPiA w Poznaniu
ul. Bułgarska 55, 60-320 Poznań
e-mail: rozowicz@o2.pl

¹² Niedzielska-Jakubczyk D. 2007. Jak oznaczać i liczyć terminy. *Gazeta Prawna* 016 z dnia 23.01.2007.

¹³ Radwański Z. 1993. *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa, s. 230.

¹⁴ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. *Kodeks rodzinny i opiekuńczy* (Dz.U. 1964 nr 9, poz. 59 z późn. zm.).

¹⁵ Ustawa z dnia 16 września 1982 r. *Prawo spółdzielcze* (Dz.U. 1982 nr 30, poz. 210 z późn. zm.).

THE LEGAL NATURE OF THE TERM TO SUBMIT CLAIMS REGULATED
IN ARTICLE 129 ENVIRONMENTAL LAW

Summary

The right to apply for compensation results from the damage caused due to the reduction method of use of the property which is the result of entry of the Regulation or Act of local law is governed by Article 129 of the Environmental Law. The term indicated in the Provision has been introduced in 2011 in the Regulation or Act of local law. An important issue is the legal nature of these terms. This period may be a limitation period or a strict time limit. These terms

are characterized by different legal nature. This Article shows arguments of both sides of discussion. Article is based on position of Doctrine and Judgment of the Supreme Court. Author is inclined to consider that the period specified in the Act, is the strict time limit. The expiry of the two-year period leads up to the expiry of entitlement. Furthermore, when the two-year deadline expires, Court is obliged to dismiss the plaintiff's claim, without defendant's request.

Konrad Różowicz

PROBLEMATYKA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU W USTAWODAWSTWIE POLSKIM ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM ZAGADNIENÍ OCHRONY ŚRODOWISKA

*THE ISSUE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN POLISH LAW
WITH PARTICULAR EMPHASIS ON ENVIRONMENTAL ISSUES*

Optymalny poziom dobrobytu oraz działania zmierzające do jego rozwoju stanowią jedne z najistotniejszych elementów polityki gospodarczej. Osiągnięcie stabilnego poziomu rozwoju gospodarki wymaga zachowania dbałości o środowisko, bez którego rozwój żadnej gałęzi gospodarczej nie jest możliwy. Za środowisko należy uznać nie tylko środowisko przyrodnicze, lecz także elementy wytworzone w wyniku działalności człowieka. Zasada zrównoważonego rozwoju umożliwia nie tylko pogodzenie interesów przedsiębiorców z interesami ogółu społeczeństwa, ale również rozwój gospodarczy w przyszłości. Zrównoważony rozwój jest koncepcją wszechstronnej ochrony środowiska, w tym przede wszystkim strategią rozwoju społeczno-gospodarczego. W związku z powyższym należy wskazać, w jakich uregulowaniach prawnych odnajdujemy odwołanie do zasady zrównoważonego rozwoju.

Analizę funkcjonowania w prawie polskim pojęcia *zrównoważony rozwój* należy

rozpocząć od Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej¹, która w art. 5 stanowi, że „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Powyższej wskazanej zasady, co wynika z konstrukcji analizowanego przepisu, nie należy odnosić jedynie do ochrony środowiska, gdyż ustawodawca w art. 5 Konstytucji, wymieniając różnorodne cele państwa, po ostatnim przecinku konkretyzuje sposób działania, odnosząc go właśnie do zasady zrównoważonego rozwoju. Tak więc wskazane w art. 5 Konstytucji cele państwa powinny być realizowane zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. U podstaw realizacji wymienionych przez Konstytucję funkcji leży zasada zrównoważonego rozwoju państwa i gospodarki narodowej². Obowiązkiem Rzeczypospolitej

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78, poz. 483 z późn. zm).

Polskiej jest zatem wydanie przepisów, które zapewniają bezpieczeństwo, wolności i prawa obywatelom z jednoczesnym uwzględnieniem dziedzictwa narodowego, jak też ochrony środowiska.

Wydaje się, że definicję powszechnie przyjętą i stosowaną w prawie polskim stanowi definicja przedstawiona w treści art. 3, pkt 50 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska³. Ustawodawca określił, że za zrównoważony rozwój należy uznać taki rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych, z zachowaniem równowagi przyrodniczej oraz trwałości podstawowych procesów przyrodniczych, w celu zagwarantowania możliwości zaspokajania podstawowych potrzeb poszczególnych społeczności lub obywateli zarówno współczesnego pokolenia, jak i przyszłych pokoleń. W mojej ocenie przedstawiona definicja w pełni odzwierciedla literę i ducha zapisu art. 5 Konstytucji RP i jest z nią spójna. Ponadto wskazana definicja podkreśla najistotniejsze elementy zrównoważonego rozwoju⁴. Zarówno sama ustawa Prawo ochrony środowiska, jak i ustawy szczegółowo normujące kwestie ochrony środowiska wielokrotnie odwołują się do wskazanej powyżej definicji legalnej. Należy uznać, że inne ustawowe rozumienie tego pojęcia wymagałoby wskazania na potrzeby ustawy szczególnej odpowiedniej definicji normatywnej.

Do wymienionej definicji odwołuje się wprost w art. 2, ust. 2 ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Zasada zrównoważonego rozwoju kraju w oparciu o przyrodnicze, kulturowe, społeczne i ekonomiczne uwarunkowania stanowi także podstawę opracowania koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju. Sporządzona przez ministra właściwego do

spraw rozwoju regionalnego; koncepcja winna obejmować w szczególności:

- 1) podstawowe elementy krajowej sieci osadniczej, z wyodrębnieniem obszarów metropolitalnych;
- 2) wymagania z zakresu ochrony środowiska i zabytków, z uwzględnieniem obszarów podlegających ochronie;
- 3) rozmieszczenie infrastruktury społecznej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym;
- 4) rozmieszczenie obiektów infrastruktury technicznej i transportowej, strategicznych zasobów wodnych i obiektów gospodarki wodnej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym;
- 5) obszary problemowe o znaczeniu krajowym, w tym obszary zagrożeń wymagających szczegółowych studiów i planów.

Uchwałą nr 239 z dnia 13 grudnia 2011 roku Rada Ministrów przyjęła Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 roku. Przyjmuje się, że w 2030 roku przestrzeń Polski w zgodzie z zasadą zrównoważonego rozwoju zachowa bogactwo walorów dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, a obszary specjalnej ochrony ptaków i specjalne obszary ochrony siedlisk tworzące Europejską Sieć Ekologiczną Natura 2000 zajmą ponad 20% terytorium łądowego Polski. Zintegrowanej ochronie obiektowej podlegać będą też obszary morskie, zarówno cenne siedliska, jak i krajobrazy podmorskie. Prognozuje się, że przekraczający 30% wzrost lesistości kraju i rozwój pasm korytarzy ekologicznych przebiegających przez Polskę zmieni krajobraz wododziałów centralnej Polski, przyczyniając się do utrzymania właściwych proporcji między terenami zainwestowanymi a przyrodniczymi. Biocentra stanowić będą obszary charakteryzujące się trwałym nagromadzeniem najcenniejszych walorów przyrodniczych o różnym formal-

² Skrzydło W. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz. Komentarz do art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. LEX/el.

³ Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz.U. 2001 nr 62, poz. 627 z późn. zm.).

⁴ Korzeniowski P. [W:] M. Górski (red.) 2009. Prawo ochrony środowiska. Warszawa, s. 58.

nym statusie ochronnym: parki narodowe, części parków krajobrazowych, wielkie obszary Natura 2000, kompleksy leśne, transgraniczne obszary chronione, geoparki. Dodatkowo planuje się utworzenie trzech nowych parków narodowych, tj. Mazurskiego, Turnickiego i Jurajskiego, oraz powiększenie kilka istniejących parków narodowych. Znamienne jest, że zasada zrównoważonego rozwoju jest przywoływana w powyżej wskazanym Koncepcji ponad czterdzieści razy. Ze względu na charakter prawny Koncepcji, stanowiącej istotny dokument w zakresie planowania przestrzennego kraju, ma ona także istotny wpływ na sferę gospodarczą. Przywołane skrótowo zamierzenia Koncepcji wpływają na kierunki rozwoju gospodarczego państwa, ale również rzutują na możliwości funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorców.

W Polsce obowiązuje zasada hierarchiczności w zakresie planowania przestrzennego, która implikuje konieczność zachowania spójności stworzonego systemu. Decyzje podejmowane na każdym szczeblu muszą wspierać decyzję szczebla nadrzędnego. W związku z powyższym lokalne planowanie przestrzenne musi uwzględniać program założeń krajowych. W sposób oczywisty wpływa to na proces decyzyjny przedsiębiorców, którzy muszą dostosować się do planu zagospodarowania przestrzennego. Ponadto przedsiębiorca chcący zwiększyć swoje zyski musi uwzględniać realne możliwości kierunku rozwoju.

Analizowaną zasadę zrównoważonego rozwoju należy uznać za podstawową w kształtowaniu polityki przestrzennej państwa. Z zasady zrównoważonego rozwoju zostały wyprowadzone takie zasady, jak zasada racjonalności ekonomicznej, zasada preferencji regeneracji nad zajmowaniem nowych obszarów pod zabudowę, zasada

przezorności ekologicznej oraz zasada kompensacji ekologicznej.

Kolejnym aktem normatywnym odwołującym się wprost do zasady zrównoważonego rozwoju jest ustawa z dnia 6 lipca 2001 roku o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju⁵. W art. 3 Ustawy sformułowana została reguła określająca, że „gospodarowanie strategicznymi zasobami naturalnymi jest prowadzone zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju w interesie dobra ogólnego”.

Na zasadę zrównoważonego rozwoju powołują się także inne ustawy z zakresu prawa administracyjnego, do których należą m.in. ustawa o odpadach i opakowaniach odpadowych⁶, Prawo wodne⁷, ustawa o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji⁸ czy ustawa Prawo energetyczne⁹. Zasada zrównoważonego rozwoju jest zasadą, która obowiązuje na wielu płaszczyznach, co powoduje, że do jej przestrzegania obowiązanych jest wielu przedsiębiorców. Ponadto jako zasada konstytucyjna powinna być uwzględniana przez ustawodawcę w przypadku uchwalania każdej ustawy. Nie jest przy tym konieczne odwoływanie się wprost do konstytucyjnej zasady, ażeby możliwe było jej uwzględnianie zarówno na etapie procesu ustawodawczego, jak i na etapie stosowania prawa. Należy uznać, że odwołanie się wprost przez ustawę do zasady konstytucyjnej ma na celu umocnienie jej respektowania w przypadku konkretnej ustawy.

Zasada zrównoważonego rozwoju spełnia również istotną rolę w wykładni prawa, na którą zwrócił uwagę WSA w Gorzowie Wielkopolskim¹⁰. Sąd w uzasadnieniu wyroku zauważył, że do uwzględniania zasady zrównoważonego rozwoju obowiązany jest nie tylko ustawodawca w

⁵ Ustawa z dnia 6 lipca 2001 r. o zachowaniu narodowego charakteru strategicznych zasobów naturalnych kraju (Dz.U. 2001 nr 97, poz. 1051).

⁶ Ustawa z dnia 11 maja 2001 r. o odpadach i opakowaniach odpadowych (Dz.U. 2011 nr 63, poz. 638).

⁷ Ustawa z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U. 2012.145 j.t.).

⁸ Ustawa z dnia 20 stycznia 2005 r. o recyklingu pojazdów wycofanych z eksploatacji (Dz.U. 2005 nr 25, poz. 202).

⁹ Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (Dz.U. 1997 nr 54, poz. 348).

procesie stanowienia prawa, ale także zasadę te powinny mieć na uwadze organy stosujące prawo.

Wydaje się, że sformułowana w raporcie Komisji ds. Środowiska i Rozwoju ONZ z 1987 roku pod nazwą „Nasza wspólna przyszłość” zasada zrównoważonego rozwoju znalazła trwale miejsce w polskim systemie prawnym. Zasada ta ze względu na rangę konstytucyjną oraz doprecyzowanie jej zakresu w kilku innych aktach usta-

wowych stanowi istotny czynnik polityki państwa wpływający na poziom gospodarczy kraju oraz możliwości rozwoju gospodarczego przedsiębiorców.

Student V roku prawa
Wydział Prawa i Administracji
WSPiA w Poznaniu
ul. Bułgarska 55, 60-320 Poznań
e-mail: rozowicz@o2.pl

THE ISSUE OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN POLISH LAW WITH PARTICULAR EMPHASIS ON ENVIRONMENTAL ISSUES

Summary

Economic development requires the care of the environment. Without that care over all development is impossible. Sustainable development can reconcile the interests of business with the public interests and long-term economic development. Article 5 of the Constitution directly refers to the principle of sustainable development. Legal definition of the sustainable development has been included in Article 3 Point 50 of the Environmental Protection Law. This definition has indicated link specific acts such as of Planning and Development, the Law on recycling of end-of-life and Energy

Law. In addition, this rule also refers to the National Spatial Development Concept 2030. The principle of sustainable development is combined with the principles of economic rationality, precautionary principle and ecological compensation. The constitutional principle of sustainable development should be taken into account by the legislature and by the authorities applying the law. The Article discusses the principle of sustainable development by taking into account the Polish legislation regulations pertaining to this rule.

¹⁰ Wyrok WSA w Gorzowie Wielkopolskim z dnia 25 marca 2009 r., sygn. II SA/Go 825/08 (http://www.orzeczenia-nsa.pl/wyrok/ii-sa-go-825-08,ochrona_srodowiska,1d3aece.html).

III. RECENZJE

III. REVIEWS

Warta w okolicy Puszczykowa (fot. Jarosław Wyczyński)

Karol Latowski

RECENZJA: „PRZEWODNIK PRZYRODNICZY
PO ZIEMI KŁOBUCKIEJ.
ZIELONY WIERZCHOŁEK ŚLĄSKA”

REVIEW: “NATURE GUIDE TO THE KŁOBUCK LAND.
GREEN TOP OF SILESIA”

J. Hereźniak, J. Sieradzki. © Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Zielony Wierzchołek Śląska”, Kłobuck 2008, ss. 183. ISBN 978-83-926958-0-6

Truizmem jest wypowiadane twierdzenie, że współczesna ochrona przyrody należy do działalności nie tylko ważnej, ale bezwarunkowo koniecznej. Szczególnie satysfakcjonuje zauważalna i coraz silniej umacniająca się świadomość społeczna, jakkolwiek w tej materii wiele jeszcze jest do zrobienia. Dlatego przychodzi na myśl ogromne znaczenie, jakie ma utrzymanie w społeczeństwie należytej wrażliwości na otaczającą nas przyrodę i reagowanie na zagrożenia, zarówno realne, jak i potencjalne. Aktywna postawa świata nauki w tej sferze wbrew pozorom wcale nie należy do zjawisk nowych, znajdujemy ją już kilkadziesiąt lat temu u naszych znakomych uczonych i propagatorów idei ochroniarskich, wśród których poczesne miejsce zajmuje Adam Wodziczko, nb. omawiany w oddzielnym artykule niniejszego zeszytu „Moreny”.

Wraz z postępem cywilizacyjnym ochrona przyrody bardzo silnie przenika się obecnie z działalnością szerszą – ochroną środowiska. Dlatego też hasłowo dziś funkcjonujący „zrównoważony rozwój” należy do najważniejszych pojęć po-

stępu cywilizacyjnego, za którym stoją wskazania wypracowane przez szereg dyscyplin naukowych. Nakreślenie teoretycznych ram takiego postępowania zawdzięczamy wspomnianemu już Adamowi Wodziczce, profesorowi Almae Matris Poznaniensis, twórcy nowoczesnej problematyki aplikacyjnej – biologii krajobrazu, synonimowo określanej przez Niego jako fizjocenytyka.

Ochrona przyrody łączy w sobie pierwiastek poznawczy z praktycznym, jednakże z położeniem akcentu na działalność aplikacyjną, możliwie najlepiej zabezpieczającą bioróżnorodność i kompleks uwarunkowań ekologicznych.

W sytuacji intensywnego wzrostu turystycznej penetracji najbardziej uczęszczanych i modnych miejsc, promowanie przyrodniczych walorów i atrakcji turystycznych mniej znanych regionów, staje się nowym wyzwaniem obecnych czasów. Dlatego warto popularyzować tereny atrakcyjne przyrodniczo, a jeszcze turystycznie słabo lub wcale niewykorzystane, w które nasz kraj jest przecież zasobny. Zareklamowanie takich terenów, i w konsek-

wencji skierowanie tam strumienia turystów, można uznać za jeden ze sposobów zapobieżenia naporowi turystów w miejscach nadmiernie uczęszczanych, jednym słowem przeciążonych. Przekroczenie dopuszczalnej chłonności turystycznej zawsze spowodować może zniszczenia i w rezultacie obniżenie lub nawet całkowitą utratę przyrodniczej atrakcyjności takich obszarów.

Wartościowy i trudny do przecenienia dorobek organizacyjny i publikacyjny z tego zakresu, a w tym i popularyzujący piękno ojczyzny przyrody, ma na swoim koncie szereg placówek naukowych kraju. Godzi się jednak nadmienić, że do przodujących pod względem takiej aktywności należy ośrodek łódzki, w którym za sprawą wytrwałych znawców i żarliwych piewców natury-matki stale ukazują się drukiem książki opisujące to dziedzictwo w kraju¹ bądź w regionie².

Kolejną, najnowszą pozycją wszechstronnie przedstawiającą przyrodę „małej ojczyzny” – jak to ujmują Autorzy – jest powiat kłobucki, zwany też zamiennie ziemią kłobucką, zlokalizowany w północno-zachodniej części województwa śląskiego. Inna, synonimowa i niewątpliwie udana nazwa tego zakątka, mająca jednocześnie

wydzwięk marketingowy, brzmi – „Zielony Wierzchołek Śląska”.

Omawiana książka ma charakter regionalnej monografii, w której Autorzy zebrali całą dotychczasową wiedzę przyrodniczą ze źródeł publikowanych i rękopisowych, uzupełniając ją wynikami badań własnych i licznymi konsultacjami specjalistów różnych dyscyplin z zakresu biologii i geografii. Autorzy wyrazili też w książce swoją wdzięczność za wszelką pomoc, którą uzyskali od osób ze Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania, P.T. władz administracyjnych, leśników, nauczycieli, a także biologów-amatorów, dzięki którym opracowanie to jest merytorycznie bogate i w konsekwencji ujrzało światło dzienne.

Na treść składa się wieloaspektowa charakterystyka fizjograficzna, w której sporo miejsca zajmuje opis geologiczny ze szczególnym uwzględnieniem dwóch górnourajskich złóż węglanowych, wcześniej na niewielką skalę eksploatowanych i będących potencjalną bazą surowcową dla przemysłu wapienniczego, gdyż szacuje się je na 4,5 mld ton.

Znacznie obszerniejszą część książki zajmują analizy świata roślin telomowych (flora roślin naczyniowych i bryoflora), a także lasów i ekosystemów wodnych i

¹ Olaczek R. i in. 1996. Ochrona przyrody w Polsce. Nakładem Wydawnictwa Ligi Ochrony Przyrody. Warszawa, ss. 156.

Olaczek R. 1998. Przyroda polski pod ochroną. Zarząd Główny Ligi Ochrony Przyrody – Wydawnictwo. Warszawa, ss. 96 + 16 + 30.

Olaczek R. 2007. Prawdziwa polska. Parki Narodowe. Multico Oficyna Wydawnicza. Warszawa, ss. 300.

Olaczek R. 2008. Skarby przyrody i krajobrazu Polski. Multico Oficyna Wydawnicza. Warszawa, ss. 768.

² Kurowski J.K. (red.) 1995. Sulejowski Park Krajobrazowy. Zarząd Nadpilicznych Parków Krajobrazowych. Piotrków Trybunalski, ss. 96.

Kurowski J.K. (red.) 1998. Park Krajobrazowy Wzniesień Łódzkich. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi. Eko-Wynik Spółka z o.o. Łódź, ss. 183.

Kurowski J.K. (red.) 2002. Parki krajobrazowe Polski środkowej. Uniwersytet Łódzki. Instytut Ekologii i Ochrony Środowiska. Katedra Geobotaniki i Ekologii Roślin. Łódź, ss. 149.

Kurowski J.K. (red.) 2003. Dolina Pilicy. Województwo łódzkie. Zespół Nadpilicznych Parków Krajobrazowych. Moszczenica, ss. 111.

Kurowski K.J. 2007. Krajobraz przyrodniczy województwa łódzkiego. Urząd Marszałkowski w Łodzi. Łódź, ss. 192.

Kurowski K.J. (red.) 2009. Szata roślinna Polski środkowej. Towarzystwo Ochrony Krajobrazu, EKO-GRAF. Łódź, ss. 192.

Olaczek R. (red.) 2011. Czerwona Księga Roślin Województwa Łódzkiego. Zagrożone rośliny naczyniowe. Zagrożone zbiorowiska roślinne. Ogród Botaniczny w Łodzi, Uniwersytet Łódzki. Łódź, ss. 296.

łąkowo-bagiennych oraz opisy faunistyczne (owady, ryby, płazy, gady, ptaki i ssaki). I tak wśród stwierdzonych tu dotąd 49 gatunków mszaków szczególnie interesujące są: *Plagiothecium succulentum*, *Sphagnum papillosum*, *Sciurohypnum populeum*, *S. starki*. Z najcenniejszych składników flory naczyniowej liczącej ponad 100 gatunków na omawianym terenie spotyka się szereg osobliwości reprezentujących paprotniki: *Blechnum spicant*, *Oreopteris limbosperma*, *Polystichum aculeatum*, *Diphasiastrum tristachyum*, *D. zeilleri* i *Lycopodiella inundata*, a z okrytozalążkowych m.in.: *Carex pulicaris*, *Cephalanthera damasonium*, *Corydalis solida*, *Dianthus superbus*, *Drosera intermedia*, *Epipactis albensis*, *Gentianella ciliata*, *Gymnadenia conopsea*, *Pulsatilla vernalis*, *Trollius europeus*, *Utricularia intermedia*.

Równie ciekawy jest rozpoznany dotychczas świat zwierząt. Wśród bezkręgowców spotykane są interesujące owady: biegacz pomarszczony, jelonek rogacz, kozioróg dębosz, paź żeglarz; w obrębie kręgowców rzadkie płazy: kumak nizinny, traszka grzebieniasta; wśród ptaków: dudek, podgorzałka, różaniec, rybołów, turkawka, a wśród ssaków nietoperze i popielica (gatunki chronione).

Niemal wszystkie tu wymienione jako zagrożone wyginięciem znalazły się w Polskiej Czerwonej Księdze Zwierząt. Lista gatunków zwierząt prawnie chronionych jest wielokrotnie dłuższa, obejmuje prawie 200 gatunków, z czego kilkanaście owadów, wszystkie płazy i gady, prawie wszystkie ptaki, których na tym terenie stwierdzono 140 gatunków, oraz większość z 47 występujących tu ssaków.

Końcowy fragment omawianej książki zawiera charakterystykę istniejących i proponowanych form prawnie chronionych

obiektów, począwszy od zakwalifikowanych do systemu Natura 2000 przez parki krajobrazowe, rezerwy wraz z propozycjami korekty powierzchniowej, użytki ekologiczne, a na pomnikach przyrody skończywszy. Poczesne miejsce zajmuje tu rezerwat „Szachownica”, będący jaskinią powstałą w wapieniach jurajskich, w której hibernuje 10 gatunków nietoperzy i która jest drugim pod względem liczebności stanowiskiem tych ssaków w Polsce.

Interesująca wydaje się propozycja dla wyróżniających się rozmiarami okazów drzew, które nie uzyskały jeszcze kwalifikowanych wymiarów, umożliwiających wpisanie ich do rejestru pomników przyrody. Autorzy dla takich okazów proponują powołanie nowej kategorii, nadając im nazwę „drzew przedpomnikowych”. Zaiste ciekawy to pomysł!

Całość zamyka rozbudowany rozdział „Podsumowanie i wnioski”, w którym czytelnie i jednoznacznie sformułowane są konkretne postulaty zrównoważonego rozwoju. Uwagę zwraca ponadto bogate piśmiennictwo wraz ze źródłami o charakterze rękopisów (te ostatnie pomyłkowo wydrukowane zostały podwójnie!), angielskojęzyczne streszczenie oraz wykaz rycin i tabel ze wszystkimi objaśnieniami użytych skrótów i znaków. Całą książkę upiększają barwne zdjęcia krajobrazów, fitocenozy, pokrojów roślin zielnych i portretów drzew, w większości autorstwa prof. Janusza Hezeńniaka, znanego z fotograficznej pasji i równie świetnego warsztatu.

Zakład Taksonomii Roślin
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań
e-mail: latowski@amu.edu.pl

Karol Latowski

RECENZJA: „TURYSTYKA W PARKACH KRAJOBRAZOWYCH”

REVIEW: “TOURISM IN THE LANDSCAPE PARKS”

Z. Wnuk, M. Ziaja (red.). *Uniwersytet Rzeszowski, Zakład Ekologii i Ochrony Przyrody w Turystyce, Rzeszów 2009, ss. 279. ISBN 978-83-733849-5-8*

W obowiązujących aktualnie normach prawnych parki krajobrazowe obok parków narodowych, rezerwatów przyrody, obszarów chronionego krajobrazu wraz z utworzonym przez Unię Europejską systemem terenów o nazwie Natura 2000, należą do tzw. obszarowych form chroniących oczyszczoną przyrodę. Parki krajobrazowe powoływane są rozporządzeniem wojewody i znakomicie uzupełniają pozostałe rodzaje ochrony obszarowej. W polskim systemie należą już do trwałych składników ochrony i mają największy udział powierzchniowy, który zdecydowanie przewyższa parki narodowe i rezerваты przyrody. Choć początkowo powstawały z pewnymi oporami lokalnych środowisk, dzisiaj już na ogół cieszą się wysokim wskaźnikiem społecznej aprobaty i, co ważniejsze, z regionami zupełnie się już „zrosły”. Pod względem geograficznego położenia reprezentują wszystkie główne krajobrazy fizjograficzne kraju, a więc układy nadmorskie, nizinne, wyżynne, dolin dużych rzek i górskie, tworząc razem w miarę spójną sieć.

Przemiany ustrojowe w naszym kraju, obok wielu zdobyczy chwalebnych, odciśkają też swoje piętno przejawami zagrożeń, zarówno potencjalnych, jak i faktycznych. Obydwa rodzaje takich niebezpieczeństw szczególnie namacalnie odnoszą się do rodzimego środowiska przyrodniczego. Swoistym „znakiem czasu” jest obecnie nadzwyczaj duże zainteresowanie społeczeństwa, zwłaszcza wielkomiejskiego, różnymi formami aktywnego spędzania wolnego czasu w przyrodzie. Ten pozornie pozytywny stan ma jednak sporo „ciemnych plam”, nie tylko zauważanych „in statu nascendi”, ale i odważnie od wielu lat ukazywanych i napiętnowanych¹. Analizę tych wszystkich zjawisk znajdujemy również w najnowszych podręcznikach akademickich². Za istotny ze wszech miar uznać należy wkład, jaki wnoszą ogólnopolskie naukowe spotkania z cyklu „Ochrona przyrody a turystyka”, zainicjowane przez prof. Zygmunta Wnuka z Uniwersytetu Rzeszowskiego i regularnie pod jego przewodnictwem odbywane. Pokło-

¹ Mirek Z., Krzan Z. (red.) 1997. *Kultura a natura. Tatrański Park Narodowy*. Kraków–Zakopane, ss. 114.

² Kożuchowski K. 2005. *Walory przyrodnicze w turystyce i rekreacji*. Podręcznik akademicki. Wyd. Kurpisz S.A. Poznań, ss. 200.

siem ostatniej konferencji z tego cyklu, jak zawsze zorganizowanej w siedzibie pomyślodawcy, jest tytułowa publikacja dająca szeroką panoramę problematyki poruszonej na tejże konferencji. Składają się na nią zagadnienia ogólne, krajowe, a w odniesieniu do parków krajobrazowych położonych we wschodniej i południowej Polsce – różnych aspektów ich funkcjonowania oraz wyniki oryginalnych badań wybranych grup systematycznych.

Omawiana publikacja zawiera 22 artykuły. Cały zestaw otwiera artykuł wprowadzający prof. Zygmunta Wnuka, w którym akcentuje niemal już 35-letni okres funkcjonowania parków krajobrazowych. Wskazuje też na zbyt jeszcze mało zauważalny fakt, że powołanie parku winno być traktowane przez region na którym obiekt taki powstaje, jako bezpłatna dla niego promocja. W zakończeniu formułuje szereg postulatów, których efektem będzie podwyższenie poziomu wiedzy przyrodniczej sprzyjającej ekorozwojowi, czy też etyki ekologicznej, słowem – ekologicznej kultury.

Znamienny w swojej wymowie jest artykuł prof. Romualda Olaczka „O turystycznym korzystaniu z obszarów chronionych”. Nasycony został ważnymi obserwacjami, których aktualność Autor zestawia z neoromantycznymi przemyśleniami prekursora współczesnej ochrony przyrody – Jana Gwalberta Pawlikowskiego. Przytaczając kilka wybranych fragmentów z prac tego wizjonera, Olaczek wskazuje na uderzającą aktualność wielu problemów. Ochronę przyrody wraz z turystyką uznaje za integralną część kultury. Przytomnie diagnozuje, że daleko nam jeszcze do narysowanej przez Pawlikowskiego wizji humanistycznego podejścia do obcowania z przyrodą, do nadania temu obcowaniu norm moralnych i świadomego poddania się nim.

Szczególnie celne są obserwacje prof. Olaczka na temat powrotu w Polsce filisterstwa, z licznymi tego przejawami, np. czę-

sto spotykane już zawłaszczanie przez nowobogackich przestrzeni przyrodniczej, a nawet całych krajobrazów. Końcowy fragment artykułu poświęcony jest upowszechnianiu kultury ekologicznej, którą można osiągnąć w stałym procesie edukacyjnym. Artykuł zaopatrzony jest w motto R. Ingersoll'a, którego końcowy fragment brzmi „...Przyroda nie zna nagrody ni kary. Zna tylko konsekwencje”. Nic dodać, nic ująć!

Prof. Olaczek należy do surowych i bezkompromisowych, ale sprawiedliwych recenzentów polskich poczynań ochroniarskich. Wystarczy przytoczyć jego uwagi wypowiedziane w artykule z roku 2002³, w którym obok niewątpliwych osiągnięć, jakie mają na swoim koncie parki krajobrazowe, zauważa też ich niedociągnięcia, a mianowicie zbyt jeszcze słabą pracę popularyzującą dbanie o poprawę środowiska; zbyt pasywną postawę administracji parków krajobrazowych wobec nowobogackiej samowoli budowlanej; nazbyt niską aktywność w trudnym, lecz – summa summarum – opłacalnym procesie tworzenia prestiżu wysokiego lotu dla parków krajobrazowych.

Do ogólnych rozważań włącza się również prof. Zygmunt Denisiuk, analizujący w swym artykule różnorakie powinności i funkcje parków krajobrazowych w regionie, a porównawczo ich parametry statystyczne czy potencjalne możliwości dla ruchu turystycznego. Pewnej wiedzy ogólnej dostarcza też praca przedstawiająca wyniki badań ankietowych (Zygmunt Wnuk, Maria Ziaja, Anna Mazur-Rylska, Czesław Guzik) oraz praca o edukacyjnej roli parków narodowych i krajobrazowych (Waldemar Kozaczyński).

W kilkunastu pozostałych artykułach omawiane zagadnienia wynikają z nabytych doświadczeń lub są plonem przeprowadzonych badań w konkretnych parkach krajobrazowych. Oprócz prac florystycznych omawiających ogólną florę roślin naczyniowych Nadbużańskiego Parku Kraj-

³ Olaczek R. 2002. Parki krajobrazowe w systemie ochrony przyrody w Polsce. [W:] J.K. Kurowski, P. Witosławski (red.) Funkcjonowanie parków krajobrazowych w Polsce. Katedra Geobotaniki i Ekologii Roślin UŁ, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź, s. 7–9.

obrazowego (Marek T. Ciosek, Roman Sikorski), napotykamy prace poświęcone rzadkim i ustępującym gatunkom chwastów segetalnych tegoż parku (Janina Skrzyczyńska, Małgorzata Ducka), roślinom użytkowym agrofitycenozy Przedborskiego PK (Zygmunt Wnuk, Maria Ziaja, Anna Mazur-Rylska), roślinom terenów kolejowych Sobiborskiego PK (Małgorzata Wrzesień, Anna Rysiak) czy lichenobiocie kompleksu leśnego w Nadbużańskim PK (Beata Jastrzębska).

Zupełnie wyjątkowe, bo treściowo niecodzienne, są artykuły omawiające podkarpackie wody mineralne jako źródło wykorzystania hydroterapeutycznego (Janusz Rak, Barbara Tchórzewska-Cieślak), ruch pątniczy na terenie Pogórza Przemyskiego (Witold Ostafiński) oraz małe obiekty architektury sakralnej w postaci kapliczek i

przydrożnych krzyży (w tym „żyjący krzyż!!!”) z terenu Nadpilicznych Parków Krajobrazowych (Piotr Wypych). Te ostatnie, po niezbędnych pracach konserwatorskich, mogą stanowić specjalną atrakcję dla ruchu turystycznego tego regionu. Autor spośród dużego bogactwa, ocenianego na kilkaset takich obiektów, wybrał 15 i omówił je pod kątem nie tylko historycznym, ale i etnograficznym. Są one istnymi perełkami, które ponad wszelką wątpliwość należy chronić i pielęgnować. Artykuł w nadzwyczajny sposób wzbogacają świetne rysunkowe szkice opisywanych obiektów, stąd też jego Autorowi należą się specjalnie duże słowa uznania!

Zakład Taksonomii Roślin
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań
e-mail: latowski@amu.edu.pl

Karol Latowski

RECENZJA: „OBSZARY NATURA 2000 W WOJEWÓDZTWIE WARMIŃSKO-MAZURSKIM

REVIEW: “TERRITORIES NATURA 2000
IN WARMIŃSKO-MAZURSKIE PROVINCE”

Cz. Hołdyński, M. Krupa (red.). ©Katedra Botaniki i Ochrony Przyrody, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ©Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Olsztynie, Wydawnictwo Mantis, Olsztyn 2009, ss. 294. ISBN 978-83-929997-2-0

W Polsce, jak we wszystkich pozostałych krajach członkowskich Unii Europejskiej, konsekwentnie i jednocześnie z konieczności etapowo wprowadzany jest system chroniący tereny cenne pod względem przyrodniczym. System ten odznacza się wysokim stopniem zintegrowania i szczególnie istotnym znaczeniem dla ochraniańa przyrody. Głównym wskazaniem tego systemu, określanego nazwą „Natura 2000”, jest stworzenie takiej sieci obszarów, które w optymalny sposób zabezpieczą charakterystyczne siedliska przyrodnicze wraz z występującymi tam gatunkami żywych organizmów. Na terenach Natura 2000, które mają stworzyć przyrodniczo spójną sieć, stosuje się dwie formy ochrony – obszary ochrony siedlisk (SOO), nazywane też obszarami siedliskowymi i obszary specjalnej ochrony (OSO), nazywane również obszarami ptasimi zabezpieczającymi ochronę ptaków. I wcale nie chodzi o gatunki zagrożone całkowitym wyginięciem; ważne jest także maksymalne zabezpieczenie różnorodności biologicznej, typowej dla poszczególnych rejonów biogeograficznych. Chodzi natomiast o sprostanie niezwykle trudnemu zadaniu

polegającemu na zachowaniu przyrody. W ten sposób opracowano (Załącznik I Dyrektywy Siedliskowej) dla Europy rejestr bez mała 200 takich siedlisk, a wśród nich 61 priorytetowych. Na obszarze Polski występuje odpowiednio 76 i 14 takich siedlisk. Z kolei w Załączniku II wymieniono 483 taksony roślin i 222 taksony zwierząt, których obecność na danym terenie określa konieczność wyznaczenia SOOS. W ślad za odpowiednimi aktami prawnymi rozpoczęło się w Polsce intensywne wskazywanie takich obszarów, przy czym za ważne kryterium uznaje się stosunki ilościowe występowania danego gatunku lub gatunków wobec stanu zasobów w całym państwie. Sieć Natura 2000 w naszym kraju była sukcesywnie wypełniana i obecnie bliższa jest już zakończenia. Wynika to z ustaleń seminarium zorganizowanego w Warszawie na początku 2010 roku, na którym Komisja Europejska postulowała dokonanie dalszych, końcowych już uzupełnień.

Na podobnym etapie zaawansowania znajduje się Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim. Mówi o tym opracowanie książkowe, wydane pod redakcją Czesława Hołdyńskiego (Uniwersytet War-

mińsko-Mazurski) wspólnie z Marią Mellin z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Olsztynie. Wielką zasługą P.T. Redaktorów było skuteczne zjednanie licznego, bo ponad 50-osobowego grona autorskiego, do opracowania sieci Natura 2000 w granicach tytułowego regionu administracyjnego. Tak liczna grupa uczestników opracowania wymagała od redaktorów „utrzymania na wodzy” przyjętych założeń. I to się niewątpliwie udało, chociaż zespół autorski reprezentuje różne grupy zawodowe. Obok uniwersyteckich pracowników naukowych (Olsztyn, Gdańsk, Bydgoszcz, Toruń, Warszawa, Łódź), placówek Polskiej Akademii Nauk (Dziekanów Leśny, Gdańsk), Wszechnicy Mazurskiej w Olecku, zespół autorski tworzyli też specjaliści zatrudnieni w parkach krajobrazowych, w instytucjach leśnych, w administracji państwowej (Regionalne Dyrekcje Ochrony Środowiska), a także zaangażowani i merytorycznie przygotowani członkowie stowarzyszeń pozarządowych.

Według stanu na 1 grudnia 2009 roku sumaryczna powierzchnia siedliskowej części sieci Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim wynosi 2565 km² zajmuje więc około 10,6% jego powierzchni. Dla porównania obszary Natura 2000 w województwie zachodniopomorskim obejmują łącznie 83 obiekty, z czego na obszary o znaczeniu wspólnotowym, a więc na obszary siedliskowe przypadają 62 obiekty (w tym 20 zgłoszonych do Komisji Europejskiej w 2009 r.), a na obszary specjalnej ochrony ptaków 21 obiektów¹.

W województwie warmińsko-mazurskim rozporządzeniem Ministra Środowiska ustanowiono 16 obszarów specjalnej ochrony ptaków (OSOP) i 3 obszary projektowane. W ramach specjalnych obszarów ochrony siedlisk (SOOS) ustanowiono 42 obszary o znaczeniu dla wspólnoty (OZW), w tym 10 już zatwierdzonych przez Komisję Europejską, 5 z korektą granic, 27 zgło-

szonych do Komisji Europejskiej w 2009 roku i projekt 4 obszarów umieszczonych na Liście Cieni (Shadow List) lub zaproponowanych przez Wojewódzki Zespół Specjalistyczny.

W opracowaniu zastosowano ujednolicony schemat prezentacji poszczególnych obszarów ptasich, który obejmuje: położenie administracyjne, powierzchnię i status obszaru, istniejące formy ochrony, położenie w podziale leśnym, ogólne uwagi przyrodnicze o obszarze, informacje o gatunkach kwalifikujących OSOP, walory przyrodnicze, realne lub potencjalne zagrożenia dla ptaków i ich siedlisk, opis warunków dla utrzymania lub odtworzenia optymalnego stanu ochrony ptaków i ich siedlisk, odnośne piśmiennictwo. Obszary siedliskowe opracowano według bardzo podobnego planu.

Warto podkreślić, że do opracowania obszarów Natura 2000 według podanych kryteriów zebrano i wykorzystano obszerną literaturę. Obok kilkudziesięciu publikacji ogólnych (monografie fizjograficzne, florystyczne, faunistyczne, checklisty, klucze i atlasy chorologiczne, czerwone listy i czerwone księgi), do poszczególnych opisów wykorzystano blisko 400 publikacji naukowych, a także rozliczne obserwacje i badania aktualizujących. Książkę bardzo udanie ożywiają liczne kolorowe zdjęcia krajobrazów i również licznie sportretowane rośliny i sylwetki ptaków, wszystkie co najmniej dobrej jakości.

Dlatego w podsumowaniu chciałbym nadmienić, że omawiana tu książka stanowi udane kompendium wiedzy o stanie europejskiej sieci ekologicznej Natura 2000 w województwie warmińsko-mazurskim.

Zakład Taksonomii Roślin
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań
e-mail: latowski@amu.edu.pl

¹ Ziarnek K., Piątkowska D. (red.) 2010. Wdrażanie europejskiej sieci ekologicznej NATURA 2000 na przykładzie województwa zachodniopomorskiego. Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Szczecinie, Biuro Konserwacji Przyrody w Szczecinie. Szczecin, ss. 200.

IV. KRONIKA

IV. CHRONICLE

Las w pobliżu jeziora Kociolek (fot. Jarosław Wyczyński)

Rafał Urbanowicz

KALENDARIUM WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO 2011

2011 AGENDA OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Luty

18 lutego–31 maja – w siedzibie Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach prezentowana była wystawa pt.: „Barwy Roku 2010 – Wielkopolski Park Narodowy” w fotografii Barbary Zdanowicz Rozenblat.

Marzec

4–6 marca – Wielkopolski Park Narodowy wziął udział w targach edukacyjnych w Poznaniu. Targi Edukacyjne to wspólne przedsięwzięcie Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego oraz Międzynarodowych Targów Poznańskich. Hasłem przewodnim XV edycji wydarzenia jest: „Edukacja drogą do społeczeństwa obywatelskiego”. Na stoisko Wielkopolskiego Parku Narodowego zostali oddelegowani pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej: Justyna Kaczmarek, Małgorzata Bręczewska, Beata Lis – starsze specjalistki ds. edukacji, Daniel Raszke – preparator, Rafał Urbanowicz – kustosz i Jarosław Wyczyński – kierownik Centrum Edukacji Ekologicznej WPN.

Maj

8 maja – na Polach Mokotowskich w Warszawie odbyły się po raz kolejny obchody Dnia Ziemi. W obchodach uczestniczyli wszystkie 23 parki narodowe z Polski. Wielkopolski Park Narodowy reprezentowali: Małgorzata Bręczewska, Daniel Raszke oraz Jarosław Wyczyński.

8–12 maja – grupa pracowników Wielkopolskiego Parku Narodowego wzięła udział w czterodniowym wyjeździe szkoleniowo-turystycznym do Magurskiego Parku Narodowego.

10 maja–30 października – w siedzibie Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach prezentowana była wystawa pt.: „Pieniński Park Narodowy” w fotografii Marka Majerczaka.

21 maja – Centrum Edukacji Przyrodniczej WPN zorganizowało już po raz piętnasty rajd rowerowy przez tereny Parku. Impreza odbyła się na trasie długości 25 km. Po przejechaniu wyznaczonej trasy uczestnicy mieli możliwość sprawdzenia swojej wiedzy w konkursie przyrodniczym. Całość zakończono przy wspólnym ognisku. Imprezę dofinansował WFOŚiGW w Poznaniu.

Sierpień

27 sierpnia – rodziny lotników, przedstawiciele władz świeckich i kościelnych, gospodarze Wielkopolskiego Parku Narodowego oraz kawalerzyści w mundurach ułańskich stanęli w miejscu katastrofy lotniczej w Łodzi na obszarze WPN, aby uczestniczyć w poświęceniu kapliczki z tablicą okolicznościową, upamiętniającą to wydarzenie.

Wrzesień

26 września – odbyło się posiedzenie Plenarne Rady Naukowej Wielkopolskiego Parku Narodowego.

Październik

1 października – po raz kolejny na placu gminnym w Dopiewie odbył się Festyn Ekologiczny pt. „Święto Drzewa”, który został zorganizowany przez Urząd Gminy Dopiewo przy współpracy m.in. Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu, Nadleśnictwa Konstantynowo i Jarocin, Wielkopolskiego Parku Narodowego oraz innych lokalnych instytucji. Na stoisko Wielkopolskiego Parku Narodowego zostali oddelegowani pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej: Justyna Kaczmarek, Małgorzata Bręczewska, Rafał Urbanowicz i Daniel Raszke.

14–16 października – grupa pracowników Parku uczestniczyła w wyjeździe szkoleniowo-turystycznym do Ośrodka Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Jeziorach Wysokich.

18 października – Centrum Edukacji Ekologicznej WPN zorganizowało bieg na orientację terenami WPN. Bieg przeznaczony był dla gimnazjów z obszaru Parku i najbliższych okolic. Uczestnicy biegu reprezentowali dziesięć okolicz-

nych gimnazjów. W trakcie imprezy młodzież musiała wykazać się dobrą znajomością problematyki Wielkopolskiego Parku Narodowego. Całość zakończono wręczeniem nagród uczestnikom biegu oraz wspólnym ogniskiem. Imprezę dofinansował WFOŚiGW w Poznaniu.

Listopad

19 listopada – w siedzibie WPN w Jeziorach otwarto wystawę pokonkursową pt. „Cztery pory roku w Wielkopolskim Parku Narodowym”. W konkursie wzięło udział 1110 uczniów z 28 szkół podstawowych, z których wyłoniono 43 laureatów. Konkurs, który trwał przez rok szkolny 2010–2011, zorganizowało Centrum Edukacji Ekologicznej Parku w ramach działalności edukacyjnej Leśnej Szkoły. Laureatom wręczono nagrody oraz kalendarz na 2012 rok z zamieszczonymi najlepszymi pracami z konkursu. Imprezę dofinansował WFOŚiGW w Poznaniu.

Grudzień

11 grudnia – na przejściu dla zwierząt w WPN kamera monitoringowa odnotowała z dużym prawdopodobieństwem wilka.

Styczeń

1 stycznia–31 grudnia – odbyły się trzy szkolenia dla pracowników Wielkopolskiego Parku Narodowego w ramach programu „Budowa wspólnej platformy wymiany informacji oraz systemu szkoleń w parkach narodowych”. Dotyczyły one oprogramowania LasInfo, rzadkich i zagrożonych roślin naczyniowych w WPN oraz rzadkich gatunków zwierząt w Polsce.

Rafał Urbanowicz

KALENDARIUM WIELKOPOLSKIEGO PARKU NARODOWEGO 2012

2012 AGENDA OF THE WIELKOPOLSKA NATIONAL PARK

Styczeń–luty

1 stycznia–28 lutego – w siedzibie Wielkopolskiego Parku Narodowego w Jeziorach prezentowana była nadal wystawa prac laureatów konkursu plastycznego pt. „Cztery pory roku w Wielkopolskim Parku Narodowym”.

Luty

3–5 lutego – Wielkopolski Park Narodowy wziął udział w targach edukacyjnych w Poznaniu. Targi Edukacyjne to wspólne przedsięwzięcie Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli w Poznaniu, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego oraz Międzynarodowych Targów Poznańskich. Hasłem przewodnim XV edycji wydarzenia jest: „Edukacja drogą do społeczeństwa obywatelskiego”. Na stoisko Wielkopolskiego Parku Narodowego zostali oddelegowani pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej: Justyna Kaczmarek, Małgorzata Bręczewska, Beata Lis, Daniel Raszke, Rafał Urbanowicz i Jarosław Wyczyński.

Maj

23–27 maja – grupa pracowników Wielkopolskiego Parku Narodowego wzięła udział w czterodniowym wyjeździe szkoleniowo-turystycznym do Babio-

górskiego Parku Narodowego oraz Pienińskiego Parku Narodowego.

Czerwiec

2 czerwca – Centrum Edukacji Ekologicznej WPN zorganizowało już po raz szesnasty rajd rowerowy przez tereny Parku. Impreza odbyła się na trasie długości 25 km. Po przejechaniu wyznaczonej trasy uczestnicy mieli możliwość sprawdzenia swojej wiedzy w konkursie przyrodniczym. Całość zakończono przy wspólnym ognisku. Imprezę dofinansował WFOŚiGW w Poznaniu.

Lipiec

1 lipca – na terenie Wielkopolskiego Parku Narodowego odbyły się IV Otwarte Mistrzostwa Powiatu Poznańskiego w Kolarstwie Górskim Cross Country – Mosina 2012. To kolejna impreza rowerowa w ramach cyklu FortunaThuleCup XC. Jej organizatorami byli: powiat poznański, Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej Ognisko „Pałuki”, GogolMTB. Partnerami imprezy byli: Gmina Mosina, Ośrodek Sportu i Rekreacji w Mosinie oraz Wielkopolski Park Narodowy.

Sierpień

18 sierpnia – w sobotę z udziałem licznie zebranych mieszkańców gminy Mosina odbyła się uroczystość odsłonięcia zrekonstruowanej legendarnej Studni Napoleona. W malowniczej scenerii Wielkopolskiego Parku Narodowego pojawił się sam „genialny strateg” w obstawie swoich wojsk. Przepiękne stroje z epoki dodały blasku całemu wydarzeniu. Zanim jednak dokonano uroczystego przecięcia wstęgi, kilkudziesięciu miłośników nordic walkingu na czele z burmistrzem gminy Zofią Springer wzięło udział w Rajdzie z Napoleonem. Ponadgodzinna trasa wiodła od wieży widokowej na Pożegowie do Studni przez tereny Wielkopolskiego Parku Narodowego. O walorach przyrodniczych Parku opowiadał uczestnikom rajdu leśniczy Dariusz Węclewski. W uroczystości odsłonięcia Studni wzięli udział m.in. Zastępca dyrektora WPN – Krzysztof Kanas oraz ks. kanonik Edward Majka – proboszcz parafii pw. św. Mikołaja w Mosinie.

Wrzesień

21 września – na zaproszenie RDLP w Poznaniu drużyna WPN w składzie: opiekun dyrektor Krzysztof Kanas – opiekun i zawodnicy – Dariusz Jaskólski, Daniel Raszke i Hubert Stürmer wzięła udział w XVII Regionalnych Zawodach Leśników w Strzelectwie Myśliwskim Konin 2012

Październik

6 października – po raz kolejny na placu gminnym w Dopiewie odbył się Festyn Ekologiczny pt. „Święto Drzewa”, który został zorganizowany przez Urząd Gminy Dopiewo przy współpracy m.in. Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu, Nadleśnictw Konstantynowo i Jarocin,

Wielkopolskiego Parku Narodowego oraz innych lokalnych instytucji. Na stoisko Wielkopolskiego Parku Narodowego zostali oddelegowani pracownicy Centrum Edukacji Ekologicznej: Justyna Kaczmarek, Małgorzata Bręczewska, Rafał Urbanowicz.

18 października – Centrum Edukacji Ekologicznej WPN zorganizowało bieg na orientację terenami WPN. Bieg przeznaczony był dla gimnazjów z obszaru Parku i najbliższych okolic. Uczestnicy biegu reprezentowali dziesięć okolicznych gimnazjów. W trakcie imprezy młodzież musiała wykazać się dobrą znajomością problematyki ochrony przyrody w Parku. Całość zakończono wręczeniem nagród uczestnikom biegu oraz wspólnym ogniskiem. Imprezę dofinansował WFOŚiGW w Poznaniu.

20 października – samica bielika gniazdującego w pobliżu Jeziora Łódzko-Dymaczewskiego została znaleziona przez leśniczego obwodu ochronnego Górka Andrzeja Waltera. Skrajnie wyczerpanego, rannego ptaka niezwłocznie przewieziono do ośrodka rehabilitacji ptaków drapieżnych Stacji Badawczej PZŁ w Czempiniu. Niestety nie udało się go uratować. Samica bielika miała około 20 lat.

Listopad

19 listopada – w siedzibie WPN w Jeziorach otwarto wystawę pokonkursową pt. „Pod nogami, nad głowami, wszędzie w lesie ich spotkamy”. W konkursie wzięło udział 940 uczniów z 18 szkół podstawowych, z których wyłoniono 44 laureatów. Konkurs, który trwał przez rok szkolny 2011–2012, zorganizowało Centrum Edukacji Ekologicznej Parku w ramach działalności edukacyjnej Leśnej Szkoły. Laureatom wręczono nagrody oraz kalendarz na 2013 rok z zamieszczonymi najlepszymi pracami z konkursu. Imprezę dofinansował WFOŚiGW w Poznaniu.

Uwagi dla Autorów:

- Tekst artykułu należy dostarczyć wraz z płytą CD z tekstem zapisanym w dowolnym edytorze.
- Do artykułu należy dołączyć przetłumaczone na język angielski: tytuł, streszczenie, tytuły rycin i tabel, główki tabel.
- Przy podawaniu nazw gatunkowych roślin i zwierząt należy stosować nomenklaturę polską i łacińską.
- Objętość artykułu nie powinna przekraczać 20 stron maszynopisu wraz z rycinami, tabelami itd.
- Artykuły należy składać u sekretarza redakcji mgr. inż. Jarosława Wyczyńskiego, w siedzibie dyrekcji Wielkopolskiego Parku Narodowego.
- Wszystkie prace drukowane w „Morenie” są opiniowane przez niezależnych recenzentów.

Notes for the authors:

- The articles should be delivered together with a diskette containing the text recorded in any word processor.
- The articles should be accompanied with the title, abstract, titles of figures and tables, table heads, all translated into English.
- The articles should not exceed 20 typed pages together with figures, tables etc.
- The articles should be submitted to Jarosław Wyczyński, M.Sc, Eng., secretary of the editorial team, in the main directors' office of the Wielkopolski National Park.
- All articles printed in “Morena” are evaluated by independent proof-readers.

Wielkopolski Park Narodowy

Pałac w Jeziorach

62-050 Mosina

tel./fax (61) 8132206, 8136299

e-mail: sekretariat@wielkopolskipn.pl

www.wielkopolskipn.pl

ISBN 978-83-63400-70-5
ISSN 1230-672X